

Aktivita č. 4 projektu Spoločne proti diskriminácii ľudí s mentálnym postihnutím

Základné údaje o projekte:

**Združenie na pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím v SR (ZPMP v SR),
Švabinského 7, 851 01 Bratislava**

Termín realizácie: od 1. 3. 2009 do 31.10.2010

Cieľ projektu

Hlavným cieľom projektu je podpora rovnakého prístupu k základným ľudským a občianskym právam a vytvorenie nástroja na minimalizáciu diskriminácie pri rozhodovaní ľudí s mentálnym postihnutím (nediskriminácie ľudí s mentálnym postihnutím).

Aktivita č. 4: Právny monitoring a analýzy bola zameraná predovšetkým na:

1. Iniciovanie reformy opatrovníctva spočívajúcej v rozšírení existujúceho náhradného rozhodovania o podporované rozhodovanie, poskytujúceho právom uznané konanie osoby s mentálnym postihnutím a postavenie pre iné dôverné osoby.
2. Podpora presadenia zmien a reformy vytvorením koalície pre antidiskrimináciu v posudzovaní a právnom uznaní konania osôb s mentálnym postihnutím.

Cieľom aktivity č. 4 bolo spracovať :

4.1. Analýza súčasného stavu fungovania opatrovníctva osobám, ktorých spôsobilosť na právne úkony bola obmedzená alebo tejto spôsobilosti boli pozbavení v celom rozsahu

4.2. Analýza Článku 12 Dohovoru o právach ľudí so zdravotným postihnutím so zameraním sa na hľadanie východísk pre koncepciu reformy

Do spracovania uvedených analýz bolo zapojených viacero subjektov, ktorí mali záujem podeliť sa so svojimi skúsenosťami zo života ľudí s mentálnym postihnutím. Viedli sme dlhé debaty o dotknutých otázkach a s tým spojených problémoch. Diskutovala som s rodičmi, ľuďmi s mentálnym postihnutím, ale aj sudcami, prokurátormi, spolupracujúcimi právnikmi.

K spracovaniu analýzy boli použité rôzne materiály, publikované aj nepublikované, ktorých zoznam je uvedený v závere.

Ďakujem všetkým, kto sa zapojil aktívne do spracovania uvedených výstupov a to aj partnerom v rámci Koalície pre zmenu, vytvorenú na dosiahnutie cieľov projektu a osobitne kolegom z **Mental disability advocacy center (MDAC)**, Burešova 6, 602 00 Brno.

4.1. Analýza súčasného stavu fungovania opatrovníctva osobám, ktorých spôsobilosť na právne úkony bola obmedzená alebo tejto spôsobilosti boli pozbavení v celom rozsahu

Konanie o spôsobilosti na právne úkony je konaním, ktoré svojim rozhodnutím výrazne zasahuje do osobnosti človeka, a to aj bez jeho vlastného pričinenia. V súčasnej dobe sa otvorila rozsiahla medzinárodná diskusia o dôvodnosti takéhoto súdneho konania a o priebehu tohto konania, hlavne pokiaľ ide o zásah do integrity človeka s mentálnym postihnutím.

Ide totiž o to, že mentálne postihnutie samo osebe ešte nemusí znamenať, že človek nemá schopnosť vôbec alebo len čiastočne robiť právne úkony. Veľakrát to záleží od konkrétnej povahy a zložitosti „právneho úkonu“ a o dostupnej a primeranej pomoci, resp. podpory pri rozhodovaní. Potrebné je posudzovať schopnosť robiť právne úkony s prihliadnutím na všetky individuálne pomery osoby s mentálnym postihnutím, ako aj na sociálnu stránku prostredia, v ktorom existuje. Iba súhrnným hodnotením všetkých týchto okolností súvisiacich s mentálnym postihnutím, zistených na základe posudkov znalcov, možno dospieť k záveru, či sú splnené podmienky na pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na právne úkony.

Prijatím Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím sa otvára nový rozmer pre postavenie ľudí so zdravotným postihnutím. Tento Dohovor vo svojich ustanoveniach deklaruje práva ľuďom so zdravotným postihnutím, ktoré by mali byť pre nich „bežné“ a nemuselo by sa na ne osobitne upozorňovať. Avšak tradíciou správania ľudí, úradov, súdov a štátu sme dospeli do takej situácie, že musíme na tieto „bežné práva“ pre ľudí so postihnutím bojovať, robiť kampane za presadenie ich práv.

“Jednou z nezákladnejších právnych otázok je v tomto ohľadu práve problém rozhodovania ľudí s postihnutím, v našom právnom ráde spojený s omezovaním a zbavovaním spôsobilosti k právnym úkonom. Představme si těchto pět rozličných situací:

a) Jitka, 40 let. Jitka má Downův syndrom a žije se svou rodinou. Její příbuzní stárnou a obávají se, kde bude Jitka žít, až se o ní nebudou moci starat, a obávají se, jak naloží s penězi, které zdědí.

b) Radek, 20 let. U Radka byla diagnostikována bipolární porucha afektivity. Během posledních dvou let každých několik měsíců propadá Radek mánii. V této době utratí všechny své peníze za věci, které vůbec nepotřebuje, což si posléze vždy uvědomí.

c) Karel měl nehodu na motorce a utrpěl úraz hlavy. V současné době je v komatu. Doktoři tvrdí, že by se mohl probrat.

d) Eliška, 70 let. Žije sama a bez jakékoliv sociální podpory. Eliška má Alzheimerovu nemoc, začíná zapomínat věci a vaření je pro ní čím dál těžší.

e) Honza, 35 let. Honza má obtíže s učením. Je zaměstnán na částečný úvazek, ale nejde mu matematika, proto má problémy se správou svých finančních záležitostí, jako je měsíční rozpočet a bankovní převody.

Pro každého z těchto lidí bude adekvátní jiný právní institut. Honzovy problémy se dají vyřešit, pokud mu někdo občas poskytne asistenci. Není potřeba, aby právo řešilo otázku jeho způsobilosti, protože Honza je způsobilý se rozhodovat ve všech aspektech svého života. Potřebuje jenom podporu při řešení problému s čísly. Jitka

je schopná rozhodovat se v mnoha oblastech, ale pravděpodobně potřebuje někoho, kdo s ní bude žít. Její rodiče by měli uvažovat nad možnostmi řešení této situace do budoucna a začít hledat vhodnou osobu nebo poskytovatele sociálních služeb. Pro Jitku bude asi nejlepší, pokud bude jmenován někdo, kdo má autoritu a zároveň odpovědnost přijímat rozhodnutí společně s ní. Radek, Karel a Eliška měli, resp. mají způsobilost rozhodovat se ve všech oblastech. Radek má specifickou poruchu, která v určité době vyžaduje, aby měl někoho, kdo se místo něho postará o jeho finanční záležitosti, zaplatí účty, stanoví limit na kreditní kartě, umožní mu utratit jenom určitou finanční částku. Proto může uzavřít předběžné prohlášení o zástupci na dobu, kdy bude v manické fázi své nemoci. Rovněž může uzavřít prohlášení o případné léčbě v této době, například uvede možnosti léčby, které mu vyhovují a které nemá rád. Takové plánování je v některých zemích platné i v případě, že člověk léčbu odmítá. Eliška má degenerativní poruchu, která se bude bohužel časem nejspíš zhoršovat. Může učinit prohlášení o zástupci a jmenovat důvěryhodnou osobu svým zástupcem. Ta bude právně jednat místo ní v době, kdy jí nemoc neumožní samostatně se rozhodovat. Karel nemá v současné době schopnost se rozhodovat, protože je v komatu. Pro něj bude vhodný úplně jiný právní institut, možná by měla být ustanovena důvěryhodná osoba, např. z okruhu jeho rodiny nebo přátel, která bude právně jednat za něj jenom v potřebném rozsahu, tak jak to vyžadují Karlovy zájmy. Vzhledem k tomu, že Karel se může probrat, toto zastoupení by mělo podléhat pravidelnému přezkumu.¹

Způsobilost k právnímu jednání a opatrovnickví nevnímáme pouze jako právní institut směřující primárně k ochraně člověka s postižením, ale jako institut s mnohem širším vlivem na jeho svět, determinující jeho postoje k sobě samému, k blízkým lidem a přátelům, ke společnosti jako celku. Jde o komplexní problém. Způsobilost rozhodovat se, podpora autonomie a její právní zakotvení je otázkou respektu k důstojnosti člověka s postižením.²

Aké je poznanie tých, ktorých sa rozhodnutie o spôsobilosti ne/dotýka ?

Týchto príbehov je veľmi veľa, každý osud človeka je špecifický ale v mnohom taký podobný. Nevieme nájsť inú cestu, inú možnosť, lebo žiadna iná ako pozbavenie spôsobilosti alebo jej obmedzenie neexistuje. A tak by sme to potrebovali riešiť úplne inak ...

(úryvky z rozhovorov ...)

Rodičia a príbuzní alebo známi:

Bojím sa o svoju dcéru, neviem čo s ňou bude keď zomriem. Nemáme žiadnych príbuzných, a bojím sa že pre svoje mentálne postihnutie bude zneužitá, že ju pripravia o celý majetok, ktorý po mne zdedí, aj keď je to „len“ byt, v ktorom bývame. Čo keď dcéru niekto o ten byt dostane a dá ju do ústavu?

Niekedy je pre mňa jednoduchšie, keď za moje dieťa rozhodnem ja, je to pohodlnejšie.

¹ Upraveno podle Bartlett, P., Lewis, O., Thorold, O. *Mental disability and the European Convention on Human rights*. Leiden: Martinus Nijhoff, 2007, s. 149-151.

² Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání (otázka opatrovnickví dospělých), Marečková Jana, Matiaško Maroš

Bojím sa zneužívania mojej dcéry, pretože sa dostala do skupinky „feťákov“, a vynáša z domu rôzne cenné predmety, aby ich speňažila; uzavrela rôzne zmluvy na mobilné telefóny a zrazu nám začali chodiť domov faktúry; obmedzenie spôsobilosti na právne úkony považujem za jediný spôsob ako ju ochrániť, a ako ochrániť aj existenciu našej rodiny.

Môjho syna som dala pozbaviť spôsobilosti na právne úkony preto, lebo to odo mňa žiadali úrady. Niekoľkokrát sme dávali návrh na vrátenie spôsobilosti na právne úkony, ale nikdy sme neuspeli. Dnes som by som takýto návrh už nepodala, viem že by som mohla synovi zabezpečiť pomoc aj inak.

Naša mamička mala náhlu ťažkú mozgovú príhodu. Všetky veci si do minulého roku zabezpečovala sama. Žiaľ dnes je odkázaná na 24 hodinovú pomoc a je v domove sociálnych služieb. My ako deti máme problém pri zabezpečovaní jej záležitostí, nemôžeme robiť žiadne úkony, aby sme tieto veci vybavili. Mamička ťažko komunikuje, nemôže písať, a nemôže sa ani dostaviť na úrad alebo poštu. My by sme sa uspokojili aj keby nám mohla dať generálne plnomocenstvo, ale žiadny notár nám jej podpis neosvedčí. Veľmi ťažko nesieme osud našej mamičky, ale neviem ako ďalej. Preto sme sa rozhodli, že podáme návrh na pozbavenie spôsobilosti na právne úkony.

Ja som „zdedil“ brata s mentálnym postihnutím. Od smrti matky žijeme spolu a veľmi si rozumíme. Bojím sa však, aby nebol brat zneužitý, pretože samostatne pracuje, voľne sa pohybuje, ale je vzhľadom na svoje mentálne zdravie zneužiteľný. A beťár, ešte si aj rád vypije. Dohodli sme sa, že ja budem spravovať jeho financie, a vždy mu radšej vyčlením peniaze, aby zostalo aj na bývanie a stravu. Tak sme vyriešili problém s financiami. Ale čoho sa obávam aby nepodpísal nejakú zmluvu, ktorá by ho mohla ohroziť. Zároveň sa bojím, že keď bude bratova spôsobilosť na právne úkony obmedzená, že ho zamestnávateľ vyhodí z práce, pretože sa nebude môcť spoľahnúť, že keď niečo vyparátí, nebude môcť potom uplatniť voči nemu náhradu škody.

Môj brat býva v rodinnom dome, ktorý má spoločný dvor so susedmi. Aj zo spoločného dvora bolo v jeho vlastníctve veľká časť pozemkov. Je to dedičstvo po našich rodičoch, ktoré sme mu prenechali ako ustupujúci dedičia, lebo v tom dome býval. Dlho sme sa nevideli, lebo brat bol samotár, a nechcel aby sme sa navštevovali. Stretli sme sa po dvoch rokoch a brata sme nespoznávali. Nevedeli sme, čo sa deje, ale naraz brat mal strach zostať doma sám, bál sa. Rozprával nám, že ho susedia, ktorých volal „dvorania“ obťažujú, že mu bránia užívať dom, že užívajú jeho pivnicu od ktorej majú kľúče a že podpísal nejaké listiny, ktoré ho vraj pripravili o celý majetok. Ale sám nevie, čo vlastne podpísal. Teraz musíme po porade s právničkou podať návrh na neplatnosť zmluvy o vyporiadaní podielového spoluvlastníctva, pretože je pre brata veľmi nevýhodná. U brata sa veľmi pozorovateľne prejavuje starecká demencia.

Do domova dôchodcov bol doručený jednému môjmu starčekovi list na úhradu obrovského nedoplatku za nejakú firmu – vraví mi riaditeľ domova dôchodcov. Starček je u nás už 6 rokov, po mozgovej príhode veľmi ťažko rozpráva, skoro mu nerozumieť, ale sám sa pohybuje po dedine, nie je zbavený spôsobilosti na právne

úkony. Pri jednej prechádzke starčeka nahovoril okoloidúci, aby podpísal nejaké dokumenty, že mu za to zaplatí 500 €. A starček podpísal zmluvu pre prevode obchodného podielu v obchodnej spoločnosti, stal sa konateľom aj jediným spoločníkom. Sám nevie vlastne čoho sa tie listiny týkali. A veritelia po zápise zmeny v spoločnosti v obchodnom registri obrátili sa na tohto môjho klienta, aby splatil záväzky, o ktorých nič nevie...

Ľudia, o ktorých ide:

Ja som bola pozbavená spôsobilosti na právne úkony, pretože ma dala pozbaviť moja sestra. Myslela si, že keď mi diagnostikovali schyzofréniu, že je to jediný spôsob, ako so mnou ďalej „naložiť“. Mám maturitu a predtým som tancovala, bola som úspešná baletka, bola som pekná, krehká. Nemala veľké šťastie na mužov. Prišla som o nejaký majetok, lebo som dôverovala. Dnes žijem v podporovanom bývaní a chcela by som existovať samostatne. Určite nie je dôvod, aby som bola pozbavená spôsobilosti na právne úkony.

Som pozbavený spôsobilosti na právne úkony už 30 rokov. Viem sa o seba postarať, niekedy potrebujem podporu, ale mnohé veci dokážem sám. Poznám peniaze, chodím bežne nakupovať. Keďže som pozbavený spôsobilosti na právne úkony, nemôžem v súlade s právom ísť kúpiť ani jeden rožok, pretože aj takýto nákup je uzavretie kúpnej zmluvy v obchode.

Jediné šťastie, že sme so sestrou neboli zbavené spôsobilosti na právne úkony, a že preto sa nám podarilo dostať zo zariadenia, kde sme sa necítili dobre. Veľmi zle sa nám tam vodilo, veľmi ťažko sa o tom rozpráva. Len vďaka tomu, že sme boli so sestrou spolu, a nebáli sme sa povedať čo sa nám nepáči, a že sme natrafili na dobrých ľudí.

Ja som bol ako mladý zbavený spôsobilosti na právne úkony, dlhé roky som bol v ústave, až sa mi pomohli dobrí ľudia a dostal som sa z ústavu von. Spôsobilosť na právne úkony mi bola vrátená, a naraz som bol hodený do džungle reálneho sveta. Nemal som žiadne zručnosti, skúsenosti, nepoznal som ľudí, nevedel som kam môžem ísť. Urobil som veľmi veľa kopancov a na to som aj doplatil, a učil som sa na vlastných chybách.

Sudcovia:

Nesúhlasím s úplným pozbavením spôsobilosti na právne úkony. Keď človeka pozbavíme spôsobilosti v celom rozsahu, znamená to, že tento človek nemá ani takú spôsobilosť na právne úkony ako 10 ročné dieťa. Aj mojou snahou je počas sudcovskej praxe dosiahnuť zrušenie inštitútu pozbavenia spôsobilosti na právne úkony. Schopnosti človeka rozhodovať sa a robiť platné právne úkony sú mimoriadne individuálne a generálne rozhodovanie je jeho statusu je neprípustné.

Ja sa nestotožňujem s podkladmi, ktoré ste mi zaslali na okrúhly stôl týkajúci sa reformy opatrovníctva. Preto na stretnutie neprídem. Ja si myslím, že pozbavenie spôsobilosti na právne úkony je nevyhnutný inštitút pre ochranu tej osoby.

Prokurátorky:

Áno podporujem reformu, myslím si že je to veľmi dôležité pristupovať individuálne ku každému jednotlivému účastníkovi. Režim, ktorý tu funguje je prekonaný, máme rôzne iné možnosti, ako postupovať. Osobitne však riešiť len tých, ktorí majú najťažšie zdravotné postihnutie a nedokážu nijako komunikovať ani sa rozhodnúť.

Aké sú doterajšie právne východiská?

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

Článok 14 Ústavy SR ustanovuje „každý má spôsobilosť na práva“.

Ústava priznáva každej fyzickej osobe **spôsobilosť na práva**, t.j. právnu subjektivitu. Pod pojmom každý treba rozumieť každého, kto sa narodí.

Ústava v článku 14 hovorí iba o spôsobilosti na práva, spôsobilosť na povinnosti nespomína. Povinnostiam totiž nie je potrebné poskytnúť ústavnú ochranu.

Ústava v článku 14 zakotvuje všeobecnú (abstraktnú) spôsobilosť na práva, ktorá by mohla byť obmedzená iba ústavným zákonom. Od tejto úpravy treba odlišovať konkrétnu (špecifickú) spôsobilosť osoby na práva, ktorá môže byť obmedzená zákonmi, avšak iba tak, aby to nebolo v rozpore s jeho základnými právami a slobodami, ktoré sú garantované ústavou.

Spôsobilosť na práva znamená právnu subjektivitu, a teda byť aj nositeľom práv, ktoré subjektom priznáva predovšetkým Ústava SR a ostatné právne predpisy.

Právna subjektivita osoby znamená, že túto osobu právny poriadok nášho štátu uznáva za subjekt – za právnu osobnosť, ktorá môže nadobúdať práva (priamo na základe ústavných zákonov, zákonov, iných všeobecne záväzných právnych noriem, prípadne na základe právnych skutočností), že teda subjektom v právnom zmysle slova.

Priznaná (vrodená) právna subjektivita zároveň oprávňuje fyzickú osobu ako právny subjekt domáhať sa so zákonnými prostriedkami svojich práv, ktoré sa jej priznávajú. V tejto súvislosti ide teda o možnosť domáhať sa práv priznaných právnymi predpismi procesného charakteru.

Takýto status fyzickej osoby zakotvený v ústave je aj zároveň výrazom úplnej rovnosti fyzických osôb ako právnych osobností.

Ústava SR článok 17:

(1) Osobná sloboda sa zaručuje.

(2) Nikoho nemožno stíhať alebo pozbaviť slobody inak, ako z dôvodov a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Nikoho nemožno pozbaviť slobody len pre neschopnosť dodržať zmluvný záväzok.

(3) Obvineného alebo podozrivého z trestného činu možno zadržať len v prípadoch ustanovených zákonom. Zadržaná osoba musí byť ihneď oboznámená s dôvodmi zadržania, vypočutá a najneskôr do 48 hodín prepustená na slobodu alebo odovzdaná súdu. Sudca musí zadržanú osobu do 48 hodín a pri obzvlášť závažných trestných činoch do 72 hodín od prevzatia vypočuť a rozhodnúť o väzbe alebo o jej prepustení na slobodu.

(4) Obvineného možno zatknúť iba na odôvodnený písomný príkaz sudcu. Zatknutá osoba musí byť do 24 hodín odovzdaná súdu. Sudca musí zatknutú osobu do 48 hodín a pri obzvlášť závažných trestných činoch do 72 hodín od prevzatia vypočuť a rozhodnúť o väzbe alebo o jej prepustení na slobodu.

(5) Do väzby možno vziať iba z dôvodov a na čas ustanovený zákonom a na základe rozhodnutia súdu.

(6) Zákon ustanoví, v ktorých prípadoch možno prevziať osobu do ústavnej zdravotníckej starostlivosti alebo ju v nej držať bez jej súhlasu. Takéto opatrenie sa musí do 24 hodín oznámiť súdu, ktorý o tomto umiestnení rozhodne do piatich dní.

(7) Skúmanie duševného stavu osoby obvinenej z trestného činu je možné iba na písomný príkaz súdu.

Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov:

I. charakteristika právnych úkonov:

ÚČASTNÍCI OBČIANSKOPRÁVNÝCH VZŤAHOV

Fyzické osoby

§ 7 ods.1) Spôsobilosť fyzickej osoby mať práva a povinnosti vzniká narodením. Túto spôsobilosť má aj počaté dieťa, ak sa narodí živé.

§ 8 ods.1) Spôsobilosť fyzickej osoby vlastnými právnymi úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti (spôsobilosť na právne úkony) vzniká v plnom rozsahu plnoletosťou.

ods. 2) Plnoletosť sa nadobúda dovŕšením osemnásteho roku.

§ 9 Maloletí majú spôsobilosť len na také právne úkony, ktoré sú svojou povahou primerané rozumovej a vôľovej vyspelosti zodpovedajúcej ich veku.

§ 10 ods.1) Ak fyzická osoba pre duševnú poruchu, ktorá nie je len prechodná, nie je vôbec schopný robiť právne úkony, súd ho pozbaví spôsobilosti na právne úkony.

ods. 2) Ak fyzická osoba pre duševnú poruchu, ktorá nie je len prechodná, je schopná robiť len niektoré právne úkony, súd obmedzí jej spôsobilosť na právne úkony a rozsah obmedzenia určí v rozhodnutí.

ods. 3) Súd pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti zmení alebo zruší, ak sa zmenia alebo ak odpadnú dôvody, ktoré k nim viedli.

Tieto ustanovenia Občianskeho zákonníka sa zaoberajú subjektmi občianskeho práva, ktoré sa na základe právnych skutočností stávajú subjektmi občianskoprávneho vzťahu. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že subjektmi občianskeho práva sú fyzické osoby, ktorým sa ukladá správať sa určitým predpísaným spôsobom.

Na to, aby sa subjekty občianskeho práva mohli stať subjektmi občiansko-právnych vzťahov, resp. aby boli spôsobilé mať určité práva a povinnosti (§7) a jednak spôsobilosť na právne úkony (§8 až 10).

Keďže spôsobilosť fyzickej osoby sa chápe ako spôsobilosť vlastným konaním - vlastnými úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti, znamená to porozumieť tomuto právnemu úkonu a chápať tento právny úkon a vykonať ho predpísaným spôsobom. (spôsobilosť na právne úkony) vzniká v plnom rozsahu plnoletosťou. Ide o spôsobilosť konať s cieľom vlastnými dôsledkami vyvolať určitý právny následok.

Podľa § 9 Občianskeho zákonníka majú **maloletí** tiež určitý stupeň spôsobilosti na právne úkony, ktoré svojou povahou zodpovedajú veku, rozumovej a vôľovej

vypelosti. Maloletí majú teda obmedzenú spôsobilosť na právne úkony, zákon však neustanovuje žiadne hranice, podľa ktorých je odstupňovaná spôsobilosť robiť právne úkony. Preto v každom jednotlivom prípade treba vychádzať z objektívneho posúdenia ich rozumovej a vôľovej vypelosti, ktorá zodpovedá ich veku.

Pri úvahách o spôsobilosti na právne úkony maloletých v spojení so súdnymi rozhodnutiami sú považované za platné právne úkony, napr. prijatie prémieového sporenia – peňažných súm zo sporenia, kúpenie motocykla. Pri posudzovaní platnosti tohto právneho úkonu u maloletých osôb sa posudzuje aj s ohľadom na hodnotu a spoločenské dôsledky tohto nadobudnutia vlastníctva. Maloletí majú spôsobilosť na určenie otcovstva súhlasným vyhlásením rodičov, pokiaľ takéto vyhlásenie je primerané rozumovej a mravnej vypelosti maloletého zodpovedajúcej jeho veku a pokiaľ je maloletý rodič schopný posúdiť význam tohto vyhlásenia.

Právny následok spočíva najmä vo vzniku, zmene alebo zániku právneho vzťahu, resp. nejakého práva, či povinnosti.

V Občianskom práve vznikajú právne vzťahy buď priamo zo zákona (ex lege) to znamená z hľadiska práva, že zákon sám vytvára právny vzťah bez toho, aby jeho vznik viazal na nejakú ďalšiu podmienku alebo podmienené, alebo nejakú právnu skutočnosť. Touto skutočnosťou môže byť rozhodnutie štátneho orgánu (napr. súdu) alebo iná skutočnosť spočívajúca v správaní subjektov práva alebo nejakú udalosť, ktorá nezávisí od správania, resp. od vôle subjektov.

Právne úkony

Úkony sú právne skutočnosti, ktoré spočívajú v určitom správaní ľudí, a to v správaní vedomom a vôľovom. Účasť vedomia a vôle v správaní býva v jednotlivých druhoch úkonov rôzna.

V občianskom (súkromnom) práve treba rozlišovať také úkony, ktoré nie sú právnymi úkonmi, ale osobitnými právnymi skutočnosťami, s ktorými právo spája právne následky. Na ich platnosť a vyvolanie právnych následkov sa nevyžaduje, aby ten, kto ich robí, mal spôsobilosť na právne úkony. Takýmto úkonom je napríklad vytvorenie autorského diela ako výsledok tvorivej duševnej činnosti autora. Zákon chráni jednak autora, a to tak, že mu priznáva právo na autorstvo, a jednak dielo, a to tým, že jeho autorovi priznáva právo k tomuto dielu. Pochopiteľne, že na ďalšie právne úkony týkajúce sa diela (uzavretie licenčnej zmluvy či podanie žaloby na ochranu) je potrebná spôsobilosť na právne úkony. Treba však pripomenúť, že nie každé ľudské správanie je úkonom v právnom slova zmysle.

Právne normy spájajú právne následky len so spoločensky najzávažnejšími prejavmi ľudského správania.

Preto nie je právnou skutočnosťou (a teda ani úkonom v právom slova zmysle) správanie v rámci spoločenskej služby (napr. otvorenie dverí pri vstupe do miestnosti, zapálenie cigarety).

Právnou skutočnosťou spravidla nie je ani ľudské správanie, ktoré nemá požadovanú spoločenskú úroveň (napr. správanie maloletého, osoby postihnutej duševnou poruchou), ak neberieme do úvahy, že v určitých prípadoch môže byť takéto správanie relevantné ako protiprávny úkon.

Úkony sa triedia na *úkony právne dovolené (aprobované)*, t.j. **právne úkony**, a *úkony právne zakázané (reprobované)*, t.j. **protiprávne úkony**.

Obidva druhy úkonov možno uskutočniť buď činnosťou subjektu, jeho konaním, v tom prípade hovoríme, že ide o **komisívne úkony**, alebo nečinnosťou, v tom prípade ide o **omisívne úkony**.

Konaním sa rozumie aktívna vôľová činnosť subjektu. **Nekonanie** je nedostatok konania, nečinnosť. Nie každá nečinnosť subjektu sa z hľadiska práva posudzuje ako nečinnosť. Nekonanie je ako negácia určitého predpokladaného konania vždy relatívne. Chápe sa totiž vo vzťahu k určitému konaniu, na ktoré bol subjekt správania povinný alebo oprávnený.

Nekonanie môže spočívať buď **v opomenutí**, t.j. zdržaní sa vlastného oprávneného konania, alebo **v strpení**, t.j. strpení určitého správania niekoho iného.

II. Právne úkony:

A. Pojmové znaky právnych úkonov

Najvýznamnejšími právnymi skutočnosťami sú právne úkony. Spolu s protiprávnymi úkonmi patria do kategórie úkonov, ktoré sú vôľovým správaním ľudí.

V zmysle ustanovenia § 34 **právnym úkonom je prejav vôle smerujúci najmä k vzniku, zmene alebo zániku tých práv a povinností, ktoré právne predpisy s takýmto prejavom spájajú**. Zákonné i teóriou prijaté vymedzenie právneho úkonu zahŕňa tieto podstatné (pojmové) znaky právneho úkonu:

1. prejav vôle – je základným pojmovým znakom, reprezentuje dve zložky **vôľu a prejav**.
2. zameranie prejavu vôle,
3. uznanie prejavu vôle právnym poriadkom,
4. nastúpenie právnych následkov, ktoré konajúci sledoval, t.j. najmä vznik, zmena a zánik práv a povinností.

Vôľa

Vôľa ako prvok právneho úkonu je vnútorným psychickým vzťahom konajúceho človeka k zamýšľanému (danému) právnemu následku, nie je zrejmá navonok sama osebe. V definícii pojmu právny úkon je však vôľa juristickým pojmom – vôľou je len to, čo právo za vôľu pokladá, a tým je vôľa subjektu právne spôsobilého tvoriť vôľu.

Výrazom vôle jej objektivizácie, je jej prejav. Spolu s okolnosťami, za ktorých bol urobený, umožňuje posúdenie skutočnej vôle subjektu. Z povahy právneho styku vyplýva, že zisťovanie skutočnej vôle pri každom jej prejave nie je možné. Preto občianske právo vychádza z princípu dobromyseľnosti účastníkov a súlad vôle s určitým prejavom predpokladá (§ 35 ods.2 a 3).

Individuálne sa bude **existencia skutočnej vôle** bude skúmať len vtedy, keď posúdený prejav vyvolá závažné pochybnosti o jej existencii alebo keď to vyplýva zo zákona, t.j. napr. vtedy, keď bude pochybné, či ten kto prejav urobil nekonal v duševnej poruche v zmysle § 38 ods.2.

Ďalšou z možných otázok spojených s vôľou ako predpokladom vzniku právneho úkonu je to, **čia vôľa sa prejavom manifestuje**. Pravidlom je, že vôľa prejavovaná právnym úkonom je vôľou toho kto je prejavuje. Neplatí to však bez výnimky. Napr. osoby, ktoré buď vôbec nemajú spôsobilosť na PU alebo ich spôsobilosť je obmedzená, majú zákonného zástupcu, ktorý v ich mene robí PU. V skutočnosti v takomto prípade zákonný zástupca prejavuje svoju psychickú vôľu. V záujme ochrany týchto osôb sa však z hľadiska občianskeho práva na vec hľadí tak, akoby zástupca prejavoval vôľu zastúpeného.

Od vôle treba odlišovať **pohnútku (motív) a cieľ právneho úkonu**. Vôľa i pohnútku označujú psychické stavy konajúceho, avšak pohnútku na rozdiel od vôle nedeterminuje správanie konajúceho priamo. Pohnútku zahŕňa predovšetkým predpoklady, z ktorých konajúci vychádza pri utváraní svojej vôle. Pohnútku nemá právny význam, a to ani vtedy, ak je druhej strane známa buď z úkonov prípravy právneho úkonu alebo z obsahu právneho úkonu.

Právne významnou sa pohnútku môže stať vtedy, ak bola právnym úkonom prejavovaná, a tým sa stala jeho súčasťou. Pohnútku je vždy súčasťou vôle pri tzv. fixnej zmluve (§ 158).

Cieľom právneho úkonu je výsledok, ktorý konajúca osoba chce právnym úkonom dosiahnuť. Pre právnu relevanciu platia obdobné zásady ako pri pohnútku.

Prejav

Prejavom vôle rozumieme jej vonkajšiu manifestáciu.

Vôľu možno prejsť akýmkoľvek spôsobom, ktorý umožňuje spoznanie jej obsahu. Právny úkon možno uskutočniť predovšetkým **konaním** alebo **nekonaním**. Komisiívne právne úkony sa členia **na právne úkony výslovné** a právne úkony **konkludentné**.

Pri výslovnom prejave vôle sa ako vyjadrovací prostriedok používa reč. Môže ísť o reč hovorenú, posunkovú alebo písanú v rôznych formách za predpokladu, že umožňujú zachytenie obsahu právneho úkonu a určenie osoby, ktorá právny úkon urobila (§ 40 ods.4).

Požiadavku **podpisu písomných právnych úkonov** upravuje § 40. Na platnosť takýchto PU sa vyžaduje, aby takýto PU bol podpísaný konajúcou osobou.

V niektorých prípadoch musí byť **pravosť podpisu úradne overená (tzv. legalizácia)**. Podpis možno nahradiť mechanickými prostriedkami v prípadoch, keď je to obvyklé (§ 40 ods.3) napr. pečiatka napodobňujúca vlastnoručný podpis (tzv. faksimile), alebo nahrádzajúca vlastnoručný podpis, elektronický podpis, prenesenie podpisu telegrafom a pod.

Konkludentným prejavom vôle sa rozumie prejav vôle urobený konkludentnými činmi. Je to taký prejav, ktorý nemá znaky výslovného prejavu, ale vyjadruje vôľu konajúceho takým spôsobom, že so zreteľom na všetky okolnosti prípadu niet pochybností o tom, že ide o prejav vôle a aký je jej obsah. (napr. prikývnutie ako prejav súhlasu alebo zničenie listiny ako prejav nesúhlasu).

Nečinnosť – mlčanie sporné. V právnej vede ako aj v súdnej praxi prevažuje stanovisko, že nečinnosť, resp. mlčanie sa považuje za prejav vôle len v tých prípadoch, v ktorých vzhľadom na okolnosti niet pochybností o tom, že je vyjadrením vôle určitého obsahu (R 88/1954).

Platí však, že samo mlčanie neznamená prejav vôle. Potvrďuje to aj § 44 Obč.z. mlčanie neznamená prijatie návrhu.

Nie: Ak neodpoviete na našu ponuku do...., budeme predpokladať, že ju prijímate.

Áno: Ak neodpoviete na našu ponuku do ..., budeme predpokladať, že ju odmietaťe.

Právne následky prejavenej vôle

§ 34 uvádza **trojicu právnych následkov, t.j. vznik, zmenu alebo zánik práv a povinností**, ku ktorým prejav vôle „najmä“ smeruje.

Právne úkony smerujúce k niečomu inému ako k vzniku, zmene alebo zániku P+P sú predovšetkým prejavy vôle zamerané na zabezpečenie záväzkov.

Čo je v skutočnosti predmetom prejavu vôle tvoriacej základ právneho úkonu.

Právna dilema? ten kto vôľu prejavuje, musí mať aj subjektívnu predstavu o právnom stave, ktorý má nastať v dôsledku jeho prejavu vôle???

skup.: popiera, že pojmovou náležitosťou PU je zameranosť vôle na spôsobenie pr. následkov.

skup.: tvrdia, že konajúci nemusí mať žiadnu predstavu o právnych následkoch stačí, že stačí ak právne následky chce, aby vznikol úkon nielen s ekonomickými, ale aj s právnymi následkami.

Presvedčivejšia je teória 1.skup., jej podpore nasvedčuje aj skutočnosť právne úkony občianskeho práva nespôsobujú iba skutočne chcené právne následky, ale právne následky ustanovené kogentnými a dispozitívnymi normami, aj následky predvídané.

Tzv. spoločenské úsluhy (liberality), pri ktorých konajúci berie na seba povinnosti alebo nadobúda oprávnenia neprávnej povahy, akými sú napr. úkony, ktorými sa sľubuje účasť na spoločných prechádzkach, spoločenských hrách, poslúchnutie priateľskej alebo lekárskej rady, ponúknutie cigarety.

V uvedených prípadoch prejav vôle síce smeruje k spôsobeniu následkov, ktoré sú všeobecne upravené právom, ale ten kto ich urobil, so zreteľom na všetky okolnosti nechce spôsobiť právne následky, chce len niekomu prejsť ochotu, zdvorilosť a pod. jeho prejav vôle nie je právnym úkonom, nezakladá právny vzťah.

B. Typy a druhy právnych úkonov

právne úkony sa triedia podľa rôznych kritérií. Základné je rozlišovanie na **typické** a **atypické**.

Typickými PU (pomenované - nominátne): ktoré právny poriadok pre ich častý výskyt upravuje v osobitných a ustálených formách, ktoré špeciálne pomenúva.

Atypickými PU: malý spoločenský význam – nepomenované – inominátne – § 51 Občianskeho zákonníka.

Podľa **počtu strán**, resp. či sa pri PU vyžaduje prejav vôle jednej alebo viacerých strán sa rozlišujeme:

právne úkony jednostranné (unilaterálne) = prejav vôle jednej strany,

dvojstranné (bilaterálne) = zložené z dvoch zhodných jednostranných právnych úkonov – označujú sa ako zmluvy alebo dohody

viacstranné (multilaterálne)

prítom pojem strana PU nemožno stotožniť s pojmom subjekt právneho úkonu.

Podľa toho či k podstave PU stačí prejav vôle alebo sa vyžaduje aj určité reálne správanie rozlišujeme:

vôľové vyskytuje sa ako pravidlo – stačí prejav vôle.

reálne napr. zmluva o vklade na vznik sa vyžaduje prijatie vkladu § 778 Občianskeho zákonníka.

Právne úkony sa ďalej delia na **kauzálne a abstraktné**, sa posudzujú z hľadiska existencie kauzy (bezprostredný ekonomický dôvod).

obligatorne kauzálne, v ktorých musí byť vyjadrená kauza, inak je PU neplatný (napr. vydedenie), § 495 – platnosť záväzku platí, aj keď nie je vyjadrený dôvod, na základe ktorého má dlžník plniť.

obligatorne abstraktné, v ktorých kauza nesmie byť vyjadrená pod sankciou neplatnosti PU (záväzky z cenných papierov).

fakultatívne kauzálne, kauza v nich môže ale nemusí byť uvedená.

Právne úkony **medzi živými (inter vivos)** a **pre prípad smrti (mortis causa** - jediným je závet) odlišujú sa podľa okamihu nastúpenia právnych účinkov.

Podľa požiadavky plnenie alebo nie rozlišujeme na **odplatné a bezodplatné**.

Podľa požiadavky formy sa delia na **formálne a neformálne** – typický pre obč. právo, možno uskutočniť v akejkoľvek forme (výnimka: ak je forma dohodnutá alebo predpísaná zákonom – prevod nehnuteľnosti §46/1, postúpenie pohľadávky § 524/1, prevzatie dlhu § 531/3).

Dvojstranné PU sa delia na **synalagmatické** – pri ktorých je plnenie navzájom podmienené a **asynalagmatické** nie je táto vzájomná viazanosť (napr. darovanie).

C: Vznik právnych úkonov

Z hľadiska právnej istoty subjektov občianskoprávných vzťahov má značný význam posúdenie okamihu vzniku PU, t.j. určenie časového okamihu, v ktorom nastávajú následky daného prejavu vôle.

Veľká väčšina PU sa vykonáva rutinne, mechanicky. § 43 Obč.Z ukladá povinnosť dbať na to, aby sa pri úprave zmluvných vzťahov odstránilo všetko, čo by ohlo viesť k vzniku rozporov.

Perfektnosť PU – stav, keď bol PU zavŕšený, boli splnené všetky jeho znaky

platnosť PU - musia byť splnené všetky náležitosti, bez väd.

D: Náležitosti právnych úkonov

Obč. právo neuznáva každý prejav vôle za platný právny úkon a preto nespája s každým prejavom vôle príslušné právne následky. Na to, aby sa právny úkon považoval za platný, musí spĺňať kritéria, ktoré právny poriadok ustanovuje ako podmienky platnosti a obvykle sa označujú ako náležitosti právnych úkonov.

Právom požadované náležitosti PU sa týkajú hlavných prvkov PU, a to subjektu, vôle, prejavu a predmetu. Vzhľadom na to rozlišujeme:

náležitosti subjektu (osoby),

náležitosti vôle,

náležitosti prejavu,

náležitosti pomeru vôle a prejavu,

náležitosti predmetu.

náležitosti subjektu (osoby)

Predpokladom platnosti PU je spôsobilosť osoby, ktorá robí právny úkon, na právne úkony § 38.

Ak maloletá osoba alebo osoba, ktorá bola pozbavená spôsobilosti na PU alebo ktorej spôsobilosť na PU bola obmedzená rozhodnutím súdu, urobí PU, na ktorý nebola spôsobilá, tento PU bude neplatný.

Neplatný bude aj PU osoby, ktorá síce nebola pozbavená spôsobilosti na PU alebo jej spôsobilosť na PU nebola obmedzená rozhodnutím súdu, ale koná v duševnej poruche, ktoré ju robí na tento PU nespôsobilou (§38/2).

náležitosti vôle

Vôľa ako základný konštitutívny prvok PU má právnu relevanciu len vtedy, ak spĺňa náležitosti, ktoré predpisuje právo. Občianskym právom požadovanou náležitosťou takejto vôle, okrem toho, že **vôľa musí byť skutočne daná**, je to, aby bola **slobodná, vážna, bez omylu**.

požiadavka **skutočnej vôle** znamená nevyhnutnosť jej existencie. Ak neexistuje vôľa, nevzniká ani PU a preto takýto úkon treba považovať za **zdanlivý právny úkon (non negotium)**. *Občiansky zákonník však pojem ničotného PU nepozná, preto nedostatok vôle sankcionuje absolútnou neplatnosťou.*

slobodou vôle sa rozumie neexistencia pôsobenia vonkajších rušivých vplyvov, ktoré konajúcu osobu zbavujú voľnosti rozhodnúť sa, či určitý prejav vôle urobí, alebo túto voľnosť neprímerane obmedzujú. Nedostatkom slobody vôle nebude postihnutý PU, ktorý osoba síce urobila v tiesni, avšak táto tieseň nedosahuje intenzitu nápadne nevýhodných podmienok.

Za nedostatok slobody vôle sa bude považovať iba **konanie pod nedovoleným nátlakom** zo strany druhého účastníka zmluvy alebo tretej osoby. Teória obč. práva rozoznáva dva druhy takéhto nátlaku, a to **priame, fyzické donútenie** (vis absoluta- vyskytujú sa ojedinele- skutočné použitie fyz. násillia) a **bezprávnou - protiprávnou vyhrážku** (vis compulsiva – psychické donútenie), musí sa s ňou donucovať niečo, čo sa s ňou nesmie vynucovať. Ak má bezprávnou vyhrážku spôsobiť neplatnosť PU, musí byť **príčinou** tohto, že príslušný PU bol urobený, musí mať určitú intenzitu aby vzbudila dôvodný strach.

vážnosť vôle, vôľa nie je vážna, ak ten kto ju prejavil nechcel vyvolať právne následky, ktoré by inak z jeho prejavu nastali. Nedostatok vážnosti vôle je vadou, dôsledkom ktorej je ničotný PU, ktorý je absolútne neplatný.

Právne následky sa posúdia so zreteľom na prejav skutočnej vôle podľa tohto, k čomu vôľa skutočne smerovala.

Z hľadiska právnej istoty tretích osôb sa treba zaoberať záväznosťou nevážnej vôle, najmä ak nevážnosť vôle nie je zrejmá. Teórie vážnosti vôle, ktoré sledujú požiadavku ochrany druhej strany, ktorá dôveruje vážnosti vôle. Teória záväznosti prejavu má byť PU neplatný, ale jeho následky majú nastať z urobeného PU. Voči dôverujúcej strane má byť PU neplatný, ale prejav sám osebe má byť záväzný (bez ohľadu na vôľu). Teória ochrany dôvery – PU síce považuje za neexistujúci, ale vo vzťahu k oprávnene dôverujúcej strane nastanú rovnaké právne následky, aké by boli vznikli z platného PU. Najrozšírenejšia je konceptia zodpovednostných následkov, ktorá sa opiera o ustanovenie § 37. Podľa tejto teórie následky PU nenastanú, ale namiesto nich nastupujú zodpovednostné následky v zmysle § 420, za predpokladu, že subjekt konal zavinené.

vôľa je daná aj vtedy, keď k jej prejavu došlo v dôsledku omylu. **Omyl vo vôli** spočíva v nesprávnej alebo nedostatočnej predstave o právnych následkoch, ktoré nastanú z právneho úkonu (na rozdiel od omylu v prejave, ktorý spočíva v nezhode vôle a prejaviu). Musí ísť o omyl vo vôli; omyl v pohnútku nerobí právny úkon neplatným (§ 49a). PU je neplatný, ak ho urobila osoba v omyle vychádzajúcom zo skutočnosti, ktorá je rozhodujúca pre jeho uskutočnenie – teda rozhodujúcej, podstatnej okolnosti.

Podľa toho rozlišujeme **omyl v predmete plnenia,**

omyl v akosti dohodnutého plnenia omyl v osobe kontrahenta.

Požiadavke vôle bez omylu nevyhovuje tiež ani PU, pri ktorom vôľa toho, kto prejav robí, vzniká pod vplyvom omylu úmyselne vyvolaného druhým účastníkom – *ľstou*. Právnym následkom omylu je relatívna neplatnosť PU (§ 40a).

náležitosti prejavu

Náležitosťou prejavu je jeho **zrozumiteľnosť, určitosť** a v niektorých prípadoch aj **forma**.

za nezrozumiteľný sa považuje prejav, ak je nejasne vyjadrený jeho obsah a ani pomocou výkladu uskutočneného pomocou § 35/2a3 nemožno zistiť, čo sa ním malo vyjadriť,

určitosť odlišné ako zrozumiteľnosť. Určitosť sa týka obsahovej stránky PU. Neurčitý prejav je zrozumiteľný z výrazovej stránky, ale jeho obsah nie je určitý (R 25/1993). Neurčitosť spôsobuje neplatnosť.

forma PU, obč. právo zásadne nevyžaduje osobitnú formu, v zásade v akejkoľvek forme. Právne významná je v ustanovených prípadoch. Rozlišujeme **zákonnú** a **zmluvnú formu**.

Zákon ustanovuje v osobitných prípadoch, keď to vyžaduje ochrana záujmov určitých osôb alebo spoločenská kontrola nad obsahom niektorých prejavov.

Písomná (jednoduchá) forma

Forma úradnej zápisnice

Písomná forma je zachovaná aj vtedy, ak je právny úkon urobený telegraficky, ďalekopisom alebo elektronickými prostriedkami, ktoré umožňujú zachytiť obsah právneho úkonu a určiť osobu, ktorá PU urobila.

Ak PU nebol urobený vo forme požadovanej zákonom je absolútne neplatný; nedodržanie dohodnutej formy je sankcionované relatívnou neplatnosťou. (§40a).

náležitosti pomeru vôle a prejavu musia byť v zhode inak účinky PU nenastanú. Môže byť vedomá a nevedomá – vzniká v dôsledku omylu v prejave.

náležitosti predmetu PU sú jeho **možnosť** a jeho **dovolenosť**. Možnosť predmetu PU je možnosť plnenie, ktoré je predmetom PU. Ak je toto plnenie nemožné od začiatku, PU je neplatný (§ 37/2). Nedovolenosť PU – keď PU svojim obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza, alebo sa prieči dobrým mravom (§39).

Rozpor so zákonom – také PU, ktorých vznik a plnenie z nich je výslovne zakázané, resp. sa svojim obsahom alebo účelom priečia zákonu. PU, ktoré obchádzajú zákon sú také PU, sú také PU, ktoré síce neodporujú výslovnému zákazu obsiahnutému v ustanovení zákona, ale svojimi dôsledkami odporujú zákonu (in fraudem legis). V rozpore s dobrými mravmi je PU, ktorý sa síce neprieči zákonu ani ho neobchádza, ale z hľadiska mravných zásad, na ktorých spočíva spoločnosť, sa považuje za nežiadúci.

E: Obsah právneho úkonu

Obsahom PU **je určenie práv a povinností**, ktoré budú obsahom právneho vzťahu založeného, zabezpečeného alebo zmeneného právnym úkonom.

V obsahu PU rozoznávame:

podstatné zložky, ktoré sa bezpodmienečne vyžadujú na platnosť PU,

pravidelné zložky, ktoré sa pravidelne vyskytujú v PU (napr. dohoda o mieste alebo čase plnenia), na platnosť PU nie sú nevyhnutné,

náhodilé zložky, ktoré sa vyskytujú len náhodne.

Ak zákon nevyučuje, môže byť obsahom PU aj podmienka. (v záveti – vylúčené)

Podmienka (conditio) je vedľajšie ustanovenie v PU, ktorým sa účinnosť PU robí závislá od neistej skutočnosti, t.j. od skutočnosti, o ktorej v čase, keď sa PU urobil, účastníci nevedeli, či v budúcnosti nastane, prípadne či nastala v minulosti.

Podmienky : odkladacie – účinnosť platného PU nastane, keď sa splní podmienka.

rozvázovacie – platnosť a účinnosť PU nastane ihneď, ale ak sa splní podmienka, účinnosť PU zanikne.

Ak z PU alebo jeho povahy nevyplýva niečo iné, platí, že podmienka je odkladacia (§ 36/5).

Podľa obsahu sa môžu podmienky deliť na splniteľné, náhodné a zmiešané, kladné alebo záporné.

Podmienky musia spĺňať určité náležitosti a to možnosť a dovolenosť. Na nemožnú podmienku sa podľa § 36 /1 neprihliada.

Obsahom PU môže byť aj **určenie času a príkaz**. Určenie času a podmienka je rozdiel v tom, že pri podmienke nie je isté, či a kedy nastane. Príkaz (modus) je vedľajšie ustanovenie, typické najmä pre lukratívne PU (napr. dedenie, darovanie), ktorým sa niektorému účastníkovi ukladá (okrem základných práv a povinností), aby niečo vykonal alebo sa niečoho zdržal.

Právne následky vadnosti právnych úkonov

Zdanlivé PU – sú také, ktoré vôbec nemajú náležitosti právnych úkonov. Na tieto úkony sa neprihliada, hľadá sa na ne, akoby sa neboli urobili.

vadné PU – následkami vadných PU sú neplatnosť PU, odporovateľnosť, možnosť jednostranne odstúpiť od zmluvy.

Neplatnosť PU - neplatné sú PU , ktorým chýba niektorá náležitosť, ktorú zákon vyžaduje pod sankciou neplatnosti. V Obč. Z. platí zásada, že neplatné PU sú neplatné absolútne, pokiaľ ich zákon nevyhlasuje za relatívne neplatné.

Absolútna neplatnosť: nastáva priamo zo zákona a pôsobí voči každému, takže každý sa jej môže dovolať. Na absolútnu neplatnosť prihliada súd aj bez návrhu. AN sa nemôže napraviť dodatočným schválením a nemôže byť konvalidovaná ani dodatočným odpadnutím dôvodu neplatnosti.

Plnenie, ku ktorému došlo na základe AN PU zakladá bezdôvodné obohatenie. AN PU sa nepremlčuje.

Relatívna neplatnosť PU: nepôsobí priamo zo zákona, môže pominúť, ak účastník, kt. bol neplatnosťou dotknutý, dodatočne právny úkon schválil alebo ak dôvod neplatnosti dodatočne odpadol. Právo dovolať sa RN sa premlčuje v lehote 3 rokov. Táto lehota začína plynúť po vykonaní PU.

Neplatnosť právneho úkonu môže byť **úplná** alebo **čiastočná**. Ak sa dôvod neplatnosti vzťahuje len na časť právne úkony, neplatí iba táto časť, pokiaľ z povahy PU alebo jeho obsahu alebo z okolností, za ktorých k nemu došlo, nevyplýva, že túto časť nemožno oddeliť od ostatného obsahu (§41).

Podľa § 39 OZ, neplatný je ten PU, pokiaľ ten kto ho urobil nemá spôsobilosť na právne úkony. Ide o nedostatok spôsobilosti na právne úkony podľa § 8 až 10 OZ. Prichádza do úvahy vtedy, ak je účastník právne úkony rozhodnutím súdu zbavený spôsobilosti na právne úkony.

Neplatný je PÚ osoby, ktorá konala v duševnej poruche, ktorá ju robí pre tento PU neschopnou. Ide o konanie v duševnej poruche, bez toho že by súd rozhodol podľa § 10 OZ, môže ísť hlavne o prípady, na ktoré síce mieri § 10 OZ, ale súdne rozhodnutie doposiaľ nebolo vydané. Ak ide o taký prípad, je potrebné vždy zvlášť

dokazovať. Neplatnosť právne úkony podľa tohto ustanovenia vyžaduje bezpečné zistenie o tom, že účastník právne úkony nedokáže posúdiť následky svojho konania. Ide o absolútnu neplatnosť.

Protiprávne úkony

Protiprávne úkony (nazývané aj civilné delikty) sú vôľovým správaním ľudí, ktoré objektívne právo zakazuje (reprobuje). Najčastejšími protiprávnymi úkonmi sú spôsobenie škody, vadné plnenie, omeškanie s plnením.

Právna spôsobilosť

Účastníkmi občianskoprávných vzťahov sú konkrétni nositelia práv (oprávnení) a povinností ustanovení normami Obč.práva.

Právnym subjektom je každá osoba, ktorú právo uznáva za osobu v právnom zmysle slova. Toto uznanie sa viaže na priznanie právnych vlastností, ktoré nazývame jednak **spôsobilosť na práva a povinnosti** a jednak **spôsobilosť na právne úkony**.

Spôsobilosťou na práva a povinnosti rozumieme spôsobilosť nadobúdať práva a povinnosti v medziach, ktoré ustanovuje právny poriadok. Vyjadruje právom garantovanú možnosť byť subjektom právneho vzťahu a potencionálnym nositeľom práv a povinností. Táto spôsobilosť je postavená na roveň **právnej subjektivity**, a tým aj pojmu osoba v právnom zmysle.

Spôsobilosťou na PU rozumieme spôsobilosť vlastným konaním, ktoré je v súlade s právnymi normami, zakladať, meniť alebo rušiť subjektívne práva (oprávnenia), resp. právne povinnosti. Ide o spôsobilosť konať s právnym účinkom. Spôsobilosť na právne úkony predpokladá dosiahnutie právne relevantného stupňa intelektuálnej a vôľovej vyspelosti konajúcej osoby.

Vnútri spôsobilosti na právne úkony rozlišujeme:

spôsobilosť na právne úkony,

spôsobilosť na protiprávne úkony (tzv. deliktuálna spôsobilosť – spôsobilosť vlastnými protiprávnymi úkonmi založiť svoju zodpovednosť). V plnom rozsahu sa nadobúda dosiahnutím plnoletosti. Pred dosiahnutím plnoletosti sa posudzuje prísne individuálne, či v danej okamihu mal závažnosti úkonu zodpovedajúcu určovaciu a rozpoznávaciu schopnosť a či bol schopný ovládnuť svoje konanie.

Pre toto vymedzenie nie je podstatná otázka vlastnými právnymi a protiprávnymi prejavmi vôle nadobúdať práva a brať na seba povinnosti. Táto spôsobilosť vzniká dovŕšením zákonom predpísaného veku. Niektoré osoby však počas celého života nezískajú spôsobilosť na právne úkony, ale do právnych vzťahov vstupujú sprostredkované.

Ústavné záruky neexistujú na zneužitie práv zákonného zástupcu na ujmu osôb, ktoré nemôžu uplatniť svoju spôsobilosť na práva.

Nespôsobilosť na právne úkony vzniká, keď je právna spôsobilosť určitej osoby znížená. Osoba s plnou spôsobilosťou na právne úkony má úplné právne postavenie (status), má osobnú slobodu, právo robiť osobné rozhodnutia, schopnosť robiť platné právne úkony a schopnosť vstupovať do právne platných konaní. Osoba s plnou spôsobilosťou na právne úkony má tiež plnú právnu zodpovednosť, vrátane zodpovednosti za záväzky a za protiprávne konanie. Pri právnej nespôsobilosti dochádza k zníženiu niektorých alebo všetkých týchto práv a zodpovednosti.

Akékoľvek zvláštne zachádzanie je formou diskriminácie. I keď môže byť potrebné, má svoje nedostatky, ale aj prednosti. Ak znížime spôsobilosť na právne úkony určitej osoby, zbavujeme ju práva a právneho statusu, ktoré má každý občan.

Zvláštne výnimky, ochrana a opatrenia sú tiež diskriminujúce a obmedzujú právne postavenie určitej osoby v porovnaní s každým iným.

Preto každá človek s mentálnym postihnutím by mal mať právo na zvláštne zaobchádzanie len do tej miery ktorá je nevyhnutná, ale iba do tej miery.

Je vhodné odlíšiť dve oblasti rozhodovania:

osobné rozhodovanie zahŕňa rozhodovanie o veciach ako sú miesto bývania, s kým žiť alebo s kým sa zdržiavať, spoločenské aktivity, práva, vzdelávanie a výcvik, otváranie pošty zákonné postupy v osobných záležitostiach

rozhodovanie týkajúce sa správy majetku sa týka rozhodovania a výkonu práv týkajúcich sa majetku, peňazí vrátane vlastníctva majetku a peňazí, nakladanie s nimi, uzavieranie dohôd akéhokoľvek druhu (od jednoduchého nákupu po zložité transakcie.

Nie je vždy nutné menovať niekoho iného, aby urobil rozhodnutie. Niekedy stačí iná forma právneho zásahu. Použitím princípu minimálnej potrebnej intervencie nesmie byť vydaný žiadny pokyn, pokiaľ nie je dokázané, že je nevyhnutný. Ak je požadovaný, tak má byť zvolené najmenej obmedzujúce riešenie.

Niektorá osoba je schopná urobiť rozhodnutie, ak sa jej poskytne pomoc, vysvetlenie, tréning. Napr. môže byť osoba s mentálnym postihnutím schopná rozhodovania, ale potrebuje pomoc, aby svoje rozhodnutie oznámila. Alebo potrebuje jednoducho poradiť. Veď nakoniec všetci používame svojich poradcov, či už daňových, finančných, právnikov alebo Prečo sa považuje potreba poradiť v určitej záležitosti alebo aj vo všetkých veciach ako dôvod na pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na právne úkony. Je teda nevyhnutné každého, kto urobí zlé rozhodnutie pozbaviť spôsobilosti na právne úkony, alebo ho v nej obmedziť?

II. zásahy do spôsobilosti na právne úkony:

„Zásah do spôsobilosti k právním úkonům může mít nejenom právní, ale i psychologické důsledky. Winick³ upozorňuje na to, že v důsledku uznání člověka nezpůsobilým dochází k ignorování jeho osobních rozhodnutí a preferencí a k tomu, že jiní lidé rozhodují místo něj. Tento odsun vnitřní kontroly způsobuje ztrátu víry v kontrolu životních událostí.⁴ To má silný negativní vliv na pocit vlastní hodnoty s následnými dopady na chování. „

Zákonný zásah vo forme zákonného zastúpenia:

§ 26 Občianskeho zákonníka:

Pokiaľ fyzické osoby nie sú spôsobilé na právne úkony, konajú za ne ich zákonní zástupcovia.

Osobám, ktoré nie sú spôsobilé vôbec lebo nie sú schopné úplne relevantným spôsobom spravovať svoje záležitosti, zákon poskytuje ochranu. Pokiaľ fyzické osoby nie sú spôsobilé na právne úkony, konajú za nich ich zákonní zástupcovia a to v medziach a v rozsahu, v ktorých ich chránencom chýba spôsobilosť na PU. Absenciu právne relevantnej rozumovej a vôľovej vyspelosti zodpovedajúcej ich veku a duševnému stavu zákon nahrádza práve prostredníctvom vôľovej aktivity iných osôb.

Podľa OZ musí mať Zákonného zástupcu:

- a) maloletý, ktorý má iba obmedzenú spôsobilosť na právne úkony,
- b) osoba, ktorá bola obmedzená v spôsobilosti na právne úkony alebo ktorá bola pozbavená spôsobilosti na právne úkony,
- c) osoba, u ktorej je to potrebné na ochranu ich práv.

Zákonné zastúpenie vzniká priamo zo zákona (napr. zákonné zastúpenie maloletých upravuje Zákon o rodine – rodič, tzv. kolízny opatrovník, osvojiteľa alebo opatrovník.) a zákonné zastúpenie, ktoré vzniká na základe rozhodnutia súdu, a to okamihom nadobudnutia právoplatnosti súdneho rozhodnutia o ustanovení zákonného zástupcu.

Zákonným zástupcom fyzickej osoby, ktorého súd rozhodnutím pozbavil spôsobilosti na právne úkony alebo ktorého spôsobilosť na právne úkony súd rozhodnutím obmedzil, je súdom ustanovený opatrovník. Má byť ním predovšetkým príbuzný alebo iná vhodná osoba.

Ak sa súdu napriek úsiliu nepodarí nájsť spomedzi príbuzných fyzickej osoby ani iných vhodných osôb osobu opatrovníka, ktoré spĺňajú podmienky pre ustanovenie za opatrovníka a ustanoví súd za opatrovníka orgán miestnej správy, prípadne jeho zariadenie, ak je oprávnené vystupovať svojím menom (§ 18 ods. 1). Tzv. verejný opatrovník vykonáva svoju funkciu na základe uznesenia súdu a v súlade s vymedzením úloh miestnej štátnej správy a je zariadením.

³ Winick, B., J.: *The Side Effects of Incompetency Labeling and the Implications for Mental Health*, 1 Psychol. Pub. Pol'Y & L., 1995.

⁴ Vnitřní kontrola (tzv. *internal locus of control*) znamená, že lidé přisuzují důsledky svých rozhodnutí svému vlastnímu chování. V případě, že je dlouhodobě posilováno přesvědčení, že člověk sám neovládá situaci, vnitřní kontrola se odsune k vnější kontrole (tzv. *external locus of control*) a lidé začnou přisuzovat důsledky svého chování vnějším činitelům, které neovládají, např. náhodě.

Ak zákonní zástupcovia sú povinní aj spravovať majetok tých, ktorých zastupujú, a ak nejde o bežnú vec, je na nakladanie s majetkom potrebné schválenie súdu. Súd môže ustanoviť opatrovníka aj tomu, **pobyť koho nie je známy**, ak je to potrebné na ochranu jeho záujmov alebo ak to vyžaduje verejný záujem. Za tých istých podmienok môže súd ustanoviť opatrovníka aj vtedy, ak je to potrebné **z iného vážneho dôvodu**. Iné závažné dôvody, ktoré vedú k ochrane záujmov fyzických osôb ustanovením opatrovníka, na základe konkrétnych okolností prípadu posúdi súd.

Tzv. kolízny opatrovník prichádza do úvahy, ak dôjde k stretnutiu záujmov zákonného zástupcu so záujmami zastúpeného alebo k stretnutiu (kolízie) záujmov tých, ktorých zastupuje ten istý zákonný zástupca, ustanoví súd osobitného zástupcu (kolízny opatrovník). V prípade kolízie záujmov ide o ustanovenie opatrovníka na určitý úkon, resp. určité konanie, príp. na obmedzenú, spravidla aj časovo limitovanú činnosť. Vykonaním úkonu či skončením konania funkcia kolízneho opatrovníka zaniká.

Vo všetkých uvedených prípadoch je predpoklad pre ustanovenie navrhutej osoby za opatrovníka, súhlas tejto osoby s prevzatím funkcie a vo všetkých prípadoch.

Právne **úkony zástupcu v zásade nepodliehajú súhlasu štátnych orgánov**, iba ak by to zákon výslovne vyžadoval.

Podľa **§ 28 Občianskeho zákonníka** si schválenie vyžadujú dispozície zákonných zástupcov v súvislosti so správou majetku zastúpených nad rámec bežných záležitostí. Uvedené ustanovenie sa vzťahuje aj na rodičov, ktorí spravujú majetok maloletých detí.

Kritéria rozdielu medzi bežnými záležitosťami a záležitosťami presahujúcimi bežné hospodárenie zákon neustanovuje. Interpretácia týchto pojmov je vecou posúdenia konkrétneho prípadu. V zásade sa bude vyžadovať schválenie súdu pri prevodoch nehnuteľností, prevodoch spoluvlastníckych podielov, pri dedičských dohodách, právnych úkonov týkajúcich sa väčšej hodnoty a pod.

V porovnaní so zahraničnými právnymi úpravami, tieto sa zaoberajú vymedzením rozsahu voľného nakladania s majetkom a potom povinnosťou dávať schvaľovať právny úkon jednotlivo, ktorý svojim významom prekračuje presne definované bežné úkony. Poznatky zo zahraničných úprav sú uvedené v samostatnej časti „Príklady dobrej praxe“.

Zákonné zastúpenie zaniká vtedy, keď zastúpený už nebude potrebovať, aby bol naďalej zastúpený. Ide jednak o prípad smrti zastúpeného alebo odpadnutím dôvodu, ktorý viedol k zastúpeniu (napr. dosiahnutie plnoletosti, súdne zrušenie rozhodnutia o obmedzení spôsobilosti na PU a pod.; alebo z dôvodov na strane zástupcu – smrť zástupcu, strata spôsobilosti na PU, odvolanie zástupcu súdom.

R 77/1968: Opatrovník osoby pozbavenej spôsobilosti na PU môže byť súdom pozbavený svojej funkcie.

Zákon umožňuje zachovať všetky výsledky konania zástupcu, ktorý prekročil svoje oprávnenie zastupovať, alebo konal v mene zástupcu, pričom vôbec nemal oprávnenie zastupovať (§ 33). Z takéhoto konania môže byť zaviazaný buď:

- a) zastúpený, alebo
- b) zástupca.

Ad a): **Právnym úkonom zástupcu, ktorým prekročil rozsah svojho oprávnenie zastupovať, je zastúpený viazaný, len pokiaľ úkon dodatočne schváli.** Rovnako platí nevyvrátiteľná domnienka (§33 ods.1 druhá veta OZ), podľa ktorej zastúpený prekročenie oprávnenia zástupcu schválil, ak bez zbytočného odkladu neoznámil osobe, s ktorou zástupca konal, svoj nesúhlas. Kto sa tejto nevyvrátiteľnej domnienky dovoľáva, nesie dôkazné bremeno vedomosti zastúpeného o tom, že zastúpený sa v určitom čase o prekročení oprávnenia zástupcu dozvedel. Dodatočné schválenie a nevyvrátiteľná domnienka pôsobia ex tunc, t.. úkon zástupcu sa považuje za planý od okamihu jeho uzavretia. Dodatočné schválenie, ako aj nevyvrátiteľná domnienka sa nevzťahujú na prípady, ak niekto koná za iného bez plnomocenstva.

Ad b): **Ak zástupca prekročí rozsah oprávnenia vyplývajúci z plnomocenstva, alebo ak niekto koná za iného bez plnomocenstva, je z právneho úkonu zaviazaný sám.**

Priebežné závery:

1. **Ak je človek pozbavený alebo obmedzený v spôsobilosti na právne úkony, často je bežné, že opatrovník sa so svojim zverencom nestretáva. Pri výkone svojho postavenia prezentuje svoj názor, nemá povinnosť počúvať želania osoby, ktorú zastupuje, ani to nemusí nijako transparentne preukazovať.**
2. **Právomoci opatrovníkov sú veľmi rozsiahle. Štát sa často zbavuje svojej zodpovednosti chrániť najzraniteľnejších občanov tým, že zveruje právo rozhodovať o mnohých ich osobných veciach iným jednotlivcom, napr.: rozhodovanie kde bude občan žiť, môže ho zveriť aj do domova sociálnych služieb, riadenie financií, výlučný prístup k bankovým účtom, nakladanie s dôchodkom,**
3. **Pre ľudí v DSS – obmedzenie komunikácie a pohybu, prístupu k napr. právnikovi, aby chránil jeho práva, príp. aby vykonal úkony smerujúce k zmene opatrovníka ...**
4. **Právomoci opatrovníkov často nie sú právne regulované.**
5. **Zákon nereguluje, koľko zverencov môže byť zverených jednému opatrovníkovi. Ak je opatrovníkom riaditeľ DSS, vytvára to situáciu, v ktorej môže dochádzať ku konfliktu záujmov.**
6. **Súd môže ustanoviť opatrovníka aj tomu, ak je to potrebné na ochranu jeho záujmov, alebo ak je to potrebné z iného závažného dôvodu – ad hoc pre konkrétne konanie podľa § 29 OZ.**

III. Procesné postupy súdov pri rozhodovaní o spôsobilosti na právne úkony

Občiansky súdny poriadok č. 99/1963 Zb. v znení neskorších predpisov

Konanie o spôsobilosti na právne úkony

§ 186

(1) Návrh na začatie konania o spôsobilosti na právne úkony (pozbavenie, obmedzenie alebo vrátenie spôsobilosti na právne úkony) môže podať aj zdravotnícke zariadenie, ktoré je v takom prípade účastníkom konania.

(2) Ak nepodal návrh na začatie konania štátny orgán alebo zdravotnícke zariadenie, môže súd uložiť navrhovateľovi, aby do primeranej lehoty predložil lekárske vysvedčenie o duševnom stave vyšetrovaného; ak sa v tejto lehote nepredložilo lekárske vysvedčenie, súd zastaví konanie.

(3) Návrh na vrátenie spôsobilosti na právne úkony môže podať i ten, kto bol pozbavený spôsobilosti na právne úkony. Ak však súd jeho návrh zamietol a ak nemožno očakávať zlepšenie jeho stavu, môže súd rozhodnúť, že mu toto právo po primeraný čas, najdlhšie však po dobu jedného roka, nepatrí.

§ 187

(1) Tomu, o ktorého spôsobilosti na právne úkony ide, ustanoví súd opatrovníka pre konanie.

(2) Od výsluchu vyšetrovaného môže súd upustiť, ak nemožno tento výsluch vykonať vôbec alebo bez ujmy na zdravotnom stave vyšetrovaného.

(3) O zdravotnom stave vyšetrovaného súd vyslúchne vždy znalca. Na návrh znalca môže súd nariadiť, aby vyšetrovaný bol po čas najviac troch mesiacov vyšetrovaný v zdravotníckom zariadení, ak je to nevyhnutne potrebné na vyšetrenie zdravotného stavu.

§ 188

(1) Ak sú síce podmienky pre obmedzenie spôsobilosti na právne úkony pre nadmerné užívanie alkoholických nápojov alebo omamných prostriedkov či jedov, ale ak možno očakávať, že sa stav vyšetrovaného zlepší, môže súd prerušiť konanie na čas, ktorý zároveň určí; pritom môže rozhodnúť, že vyšetrovaný je povinný podrobiť sa potrebnému liečeniu.

(2) Pred uplynutím určeného času pokračuje súd v konaní len vtedy, ak sa ukáže, že nedochádza k zlepšeniu.

§ 189

Súd môže rozhodnúť, že upustí od doručenia rozhodnutia o spôsobilosti na právne úkony, ak by doručenie mohlo na adresáta pre jeho duševnú poruchu pôsobiť nepriaznivo alebo ak adresát nie je schopný význam rozhodnutia pochopiť.

§189a

(1) V rozhodnutí o pozbavení alebo obmedzení spôsobilosti na právne úkony súd určí opatrovníka podľa § 192 tomu, kto bol pozbavený spôsobilosti na právne úkony alebo ktorého spôsobilosť na právne úkony bola obmedzená.

(2) Súd zabezpečí uloženie rozhodnutia o pozbavení alebo obmedzení spôsobilosti na právne úkony v Notárskom centrálnom registri listín podľa osobitného

predpisu. (§ 73k zákona SNR č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) v znení neskorších predpisov).

§ 190

Vydaný rozsudok súd zruší, ak sa neskôr ukáže, že pre pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na právne úkony neboli podmienky.

§ 191

(1) Trovy konania platí štát. Ak to možno spravodlivo žiadať, prizná súd štátu ich náhradu proti tomu, o ktorého spôsobilosť na právne úkony v konaní šlo.

(2) Ten, kto podá zjavne bezdôvodný návrh na pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na právne úkony, je povinný nahradiť ujmy, ktoré vyšetrovanému, jeho zástupcovi a štátu konaním vznikli.

K jednotlivým ustanoveniam:

Pozbavenie spôsobilosti na právne úkony sleduje ochranu osôb postihnutých duševnou poruchou i ochranu ich majetkových práv. Je to však nepochybne vážny zásah do osobnej slobody, a preto treba v konaní, ktoré predchádza rozhodnutiu súdu, či už ide o rozhodnutie o pozbavení spôsobilosti na právne úkony alebo o rozhodnutie o zrušení pozbavenia spôsobilosti dôsledne dbať na to, aby sa skutočný stav veci zistil čo najúčelnejšie a najrýchlejšie, ale tiež čo najúplnejšie tak, aby rozhodnutie súdu spočívalo na bezpečnom skutkovom podklade. Požiadavku dôsledného dodržiavania zásady objektívnej pravdy v konaní o pozbavení alebo obmedzení spôsobilosti na PU zdôrazňujú zvláštne predpisy o dokazovaní, a to vypočítím vyšetrovaného občana, znalecký dôkaz o duševnom stave vyšetrovaného občana a o jeho dodaní do ústavu na vyšetrenie jeho duševného stavu.

Návrh na začatie konania

Konanie môže začať na návrh alebo z podnetu súdu, ak sa dozvie o skutočnosti, ktorá môže súdu avizovať, že takéto konanie by mal začať (napr. z podnetu okresného úradu, z informácie o účastníkovi konania v inom súdnom konaní). Návrh na začatie konania môže o spôsobilosti na právne úkony (pozbavenie, obmedzenie alebo vrátenie spôsobilosti na právne úkony) môže podať aj zdravotnícke zariadenie, ktoré je v takom prípade účastníkom konania.

Súd nie je viazaný návrhom, môže rozhodnúť aj inak ako je podaný návrh, nad rámec návrhu napr. účastník žiada obmedziť spôsobilosť a súd rozhodne o úplnom pozbavení spôsobilosti na právne úkony.

Ak nepodal návrh na začatie konania štátny orgán alebo zdravotnícke zariadenie, nemožno vylúčiť, že by mohlo byť zahájené konanie aj celkom v neodôvodnenom prípade. Pritom nejde len o rozhodnutie pozbavení alebo pozbavení spôsobilosti na PU (a určenie rozsahu tohto obmedzenia), ale už samotné konanie by mohlo nepriaznivo ovplyvniť postavenie dotknutého občana. So zreteľom k tomu, je na mieste náležitá ochrana občanov pred neodôvodneným zásahom do ich osobnej slobody, prípadným podávaním neodôvodnených alebo dokonca šikanóznym návrhom.

R36/1965: je na úvahe súdu, či zvolí alebo nezvolí postup podľa § 186 ods.2.

Preto môže súd uložiť navrhovateľovi, ktorý nie je zdravotnícke zariadenie alebo štátny orgán, aby do primeranej lehoty predložil lekárske vysvedčenie o duševnom stave vyšetrovaného občana; ak sa v tejto lehote nepredložilo lekárske vysvedčenie, súd zastaví konanie. Vždy je však vecou súdu, aby zvážil okolnosti prípadu, či má byť uložená povinnosť predloženia lekárskeho vyšetrenia alebo nie. Súd nebude požadovať lekárske vysvedčenie tam, kde by sa zdala podľa okolností prípadu taká požiadavka zbytočná, alebo keď by iné okolnosti nasvedčovali tomu, že je vo všeobecnom záujme, aby konanie bolo vykonané (kde by napr. mohlo dôjsť k ohrozeniu života alebo zdravia iných osôb).

Voči uzneseniu súdu o uložení povinnosti predložiť lekárske vysvedčenie nie je odvolanie prípustné.

R 3/1979: Zo zdravotníckych zariadení, ktoré prichádzajú do úvahy ako navrhovatelia a účastníci konania a účastníci konania podľa § 186 O.S.P. len tie osoby, ktoré môžu mať aj spôsobilosť mať práva a povinnosti v zmysle § 19 O.S.P..

Účastníkom konania o pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na PU je zo zákona aj zdravotnícke zariadenie, pokiaľ podalo návrh na začatie konania (§ 186 ods.1 O.S.P.).

V konaní o spôsobilosti na PU podľa § 186 až 191 O.S.P. nemožno použiť ustanovenie § 177 ods. 2 O.S.P. o prenesení príslušnosti. Je to možné len v opatrovníckom konaní za podmienok uvedených v ustanovení § 193 O.S.P.. Preto je nesprávne prenesenie príslušnosti v konaní o pozbavenie, obmedzenie alebo navrátenie spôsobilosti na PU na iný súd z toho dôvodu, že sa skončil pobyt vyšetrovaného v psychiatrickej liečebni.

V konaní o pozbavenie spôsobilosti na PU alebo obmedzenie tejto spôsobilosti ide o konanie, ktoré možno začať aj bez návrhu (§ 81 O.S.P.) a súd nie je viazaný návrhom na začatie konania (§153 ods. 2 O.S.P.), pokiaľ ide o pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na PU.

Tomu, o ktorého spôsobilosti na právne úkony ide, ustanoví predseda senátu opatrovníka pre konanie. Tento opatrovník je ustanovený len pre toto jediné konanie- kolízny opatrovník. Obvykle je ním pracovník Okresného súdu alebo Okresného úradu. Voči ustanoveniu za opatrovníka možno podať námietky

R 3/1979: Pri výbere osôb pre ustanovenie opatrovníka pri konaní o spôsobilosti na PU (§ 187 ods. 2 O.S.P.) sa obvykle poukazuje na nevýhody tohto postupu, pri ktorom sa za opatrovníkov ustanovujú pracovníci súdu, najmä súdni tajomníci a justiční čakatelia. Na druhej strane však treba uvážiť, že spravidla ešte nevhodnejšie je za takýchto opatrovníkov ustanoviť blízkych príbuzných, ktorí dali podnet na začatie konania, a to pre nebezpečenstvo kolízie záujmov medzi takýmito príbuznými a vyšetrovaným občanom, ktorá by mohla ovplyvniť aj priebeh konania a ohroziť jeho nestrannosť, ak v niektorých prípadoch nemožno vylúčiť určitý osobný záujem príbuzných na rozhodnutí.

V 21/1986: Ustanovenie opatrovníka v konaní o spôsobilosti na PU nebráni občanovi, o spôsobilosti ktorého sa koná, zvoliť si zástupcu na úkony, ktoré v konaní môže urobiť sám.

R55/2006 Osoba pozbavená spôsobilosti na právne úkony si v občianskom súdnom konaní o vrátenie spôsobilosti môže zvoliť zástupcu, ktorému udelí plnomocenstvo podľa § 28 ods.1 O.s.p. Odvolanie, ktoré vo veci podal takýto zástupca nemožno odmietnuť ako odvolanie podané oprávnenou osobou (§ 218 ods. 1 písm.b) O.s.p.);

v opačnom prípade by súd účastníkovi konania odňal možnosť konať pred súdom (§ 237 písm.f) O.s.p.)

Od výsluchu vyšetrovaného môže súd upustiť, ak nemožno tento výsluch vykonať vôbec alebo bez ujmy na zdravotnom stave vyšetrovaného.

O zdravotnom stave vyšetrovaného súd vyslúchne vždy znalca.

Zmyslom znaleckého dokazovania, potvrdenia alebo odborného vyšetrenia je ozrejenie skutkových okolností, na posúdenie ktorých treba odborné znalosti a skúsenosti, potrebné na právne posúdenie veci.

Znalecký dôkaz je len jedným z dôkazných prostriedkov podliehajúcich hodnoteniu súdom podľa § 132 O.S.P.. Napriek tomu, že sa posudzovaním dôkazu – znaleckého posudku ako „nie jediného dôkazného prostriedku“ sa zaoberá aj R 44/1967 s tým, že súd na úplné a spoľahlivé zistenie o osobných majetkových pomeroch posudzovanej osoby môže uložiť znalcovi, aby si konfrontoval výsledky svojho odborného vyšetrenia s ostatnými poznatkami, vypracovanie znaleckých posudkov sa týmto porovnaniam vyhýba.

Je preto len na úvahe súdu, či si bude preverovať správnosť skutkových okolností, z ktorých znalec pri vypracovávaní znaleckého posudku vychádzal.

Posudkami, ktorých vypracovanie nebolo nariadené v súdnom konaní (ale boli vypracované napr. na žiadosť účastníka), nemožno vykonať dokazovanie. Majú však povahu listinného dôkazu. Je to významné predovšetkým pre hodnotenie takého dôkazu.

Účastník má právo vyjadriť sa k osobe znalca. Súd k tomu vyjadreniu prihliada a ak dospeje k záveru, že výhrady sú dôvodné, ustanoví iného znalca. Inak o výhradách nerozhoduje. Od vyjadrenia k osobe znalca treba odlišovať námietku zaujatosti znalca, keď treba zachovať postup podľa § 17 O.S.P..

R 3/1979: Nie je správny taký postup v konaní o pozbavenie (obmedzenie) spôsobilosti na PU, pri ktorom k ustanoveniu znalca a k vyžiadaniu znaleckého posudku dochádza na samom začiatku konania, niekedy dokonca v rámci prípravy na pojednávanie, skôr, než si súd zadováži ostatné podklady pre svoje rozhodnutie. Inak je to však, ak ide o osoby úplne neschopné samostatnej životnej existencie (napr. pri vrodenej alebo dlhodobej závažnej duševnej chorobe, pokročilej starobe pri stupňujúcich sa sklerotických stavoch vylučujúcich akúkoľvek orientáciu a pod.)

V konaní o pozbavení spôsobilosti na PU sa súd musí zamerať predovšetkým na zistenie duševného stavu osoby, ktorej sa konanie bezprostredne týka, t.j. či táto osoba je skutočne postihnutá duševnou poruchou a či táto porucha dosahuje intenzitu predpokladanú ustanoveniami Občianskeho zákonníka- nie je len prechodná. Ide o otázku skutkovú, pri riešení ktorej súd musí spolupracovať so znalcami lekármi, prípadne príslušnými zdravotníckymi ústavmi, pretože sám spravidla nemá odborné znalosti potrebné na zvládnutie tejto úlohy.

Ďalším predpokladom rozhodnutia súdu v tomto konaní, ak sa podľa výsledkov dokazovania preukáže, že ide skutočne o osobu zaťaženú kvalifikovanou duševnou poruchou, potom súd musí skúmať splnenie ďalšieho predpokladu pre pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na PU, či duševná chorobou postihnutá osoba je, alebo nie je schopná z tohto dôvodu robiť právne úkony. Pri riešení tejto otázky súd vychádza zo skutkových zistení urobených na základe posudkov znalcov lekárov v súvislosti s ostatnými výsledkami dokazovania. Súd musí starostlivo

skúmať vplyv duševnej poruchy na celkové konanie a činy v rodine, v jeho spoločenskom styku s okolím, s prihliadnutím na jeho osobné, rodinné, majetkové, zárobkové a iné pomery.

Ide totiž o to, že duševná porucha sama osebe, aj keď je podľa § 10 OZ kvalifikovaná, vo všetkých prípadoch ešte nemusí znamenať, že človek ňou postihnutý nemá schopnosť vôbec alebo len čiastočne robiť právne úkony, pretože to veľakrát záleží od konkrétnej povahy a zložitosti „právneho úkonu“, ktorých konanie je ovplyvňované nepriaznivých duševným stavom. Je zrejmé, že z hľadiska ustanovenia § 10 OZ a najmä o zreteľom na účel, ktorý zákon inštitúciou pozbavenia alebo obmedzenia spôsobilosti na PU sleduje, bude treba posudzovať robenie právnych úkonov s prihliadnutím na všetky individuálne pomery postihnutého duševnou poruchou. Iba súhrnným hodnotením všetkých týchto okolností v súvislosti s duševným stavom, zisteným na základe posudkov odborných znalcov lekárov, možno dospieť k záveru, či sú splnené podmienky na pozbavenie spôsobilosti na právne úkony.

Podrobný výsluch znalca treba zamerať predovšetkým na otázku, či podľa jeho názoru možno jednoznačne zodpovedať kladnú otázku, t.j. či vyšetrovaný občan je postihnutý trvalou duševnou poruchou v zmysle § 10 OZ. Sudca pri doručovaní žiadosti o vypracovanie znaleckého posudku by mal znalcovi položiť **otázky, ktoré sú pri posudzovaní spôsobilosti na PU podstatné.**

Posudok znalcov-psychiatrov konaní o pozbavení spôsobilosti na PU nenahrazuje nedostatok skutkových zistení. Úplné a spoľahlivé zistenia o osobných pomeroch osoby, ktorá má byť pozbavená spôsobilosti na PU, umožní znalcom-psychiatrom, aby konfrontovali výsledky svojho odborného vyšetrenia s ostatnými poznatkami a aby na základe tejto konfrontácie spoľahlivo usúdili, do akej miery prejavy duševnej choroby vyžadujú pozbavenie, príp. omezenie spôsobilosti na PU. Aktívnu úlohu v tomto zistení skutkového stavu je povinný zohrať súd, ktorý odovzdá znalcom získané poznatky a po vykonaní znaleckého posudku zároveň vypočuje znalcov, tak aby sa spoľahlivo zistil skutkový stav.

Úlohou okresného súdu je, aby vhodnými dôkazmi hlavne podrobnou správou orgánov miest, výsluchom rodinných príslušníkov, alebo osôb, ktoré dlhodobo žijú s vyšetrovaným občanom skúmal celkové osobné pomery, aby tak zistil, ako vyšetrovaný zabezpečuje obstarávanie potrieb domácnosti a pri hO.s.p.odárení s nehnuteľnosťami, ako hO.s.p.odári s finančnými prostriedkami, ako sa prejavuje v styku so svojimi príbuznými a ostatnými občanmi. Bez znalosti týchto okolností a bez ich súhrnného vyhodnotenia nemôže sôd dO.s.p.ieť k úplne zodpovednému záveru o tom, že v záujme ochrany osobných a majetkových práv a v širšom spoločenskom záujme sa javí byť nutným zbavenie spôsobilosti na PU.

Kto môže byť znalec v konaní o spôsobilosti na PU ?

Znalec pre určité odvetvie odboru, ktorého vymenúva a odvoláva minister spravodlivosti SR, v určitých prípadoch poveruje vymenúvaním a odvolávaním znalcov predsedov krajských súdov. Znalec musí splniť predpoklady na vymenovanie za znalca určené v zákone č. 382/2004 Z.z. o znalcoch a tlmočníkoch v znení neskorších predpisov a vo vyhl. MS SR č. 490/2004 Z.z., ktorou sa vykonáva zákon č. 382/2004 Z.z. o znalcoch a tlmočníkoch. Zoznam znalcov a tlmočníkov je vedený na každom krajskom súde, v ktorom sú zapísaní znalci a tlmočníci, ktorí majú trvalý pobyt v obvode krajského súdu. Ústredný zoznam vedie Ministerstvo spravodlivosti SR.

V konaní sa uskutoční ustanovenie znalca na žiadosť súdu. Súd môže vyžiadať v osobitne náročných prípadoch, alebo aj je to potrebné k rovnakému prípadu podanie ďalšieho znaleckého posudku. Ak má súd v úmysle ustanoviť za znalca osobu, ktorá nie je zapísaná v zozname znalcov, overí si odborné a osobné predpoklady tejto osoby na podanie posudku. Pred podaním posudku takto ustanovený znalec zloží predpísaný sľub predsedovi krajského súdu, v obvode ktorého má znalec trvalé bydlisko.

Pre účely konania o spôsobilosti na PU je príslušným znalcom, znalec – lekár z odboru psychiatrie.

Súd môže ustanoviť za znalca osobu, ktorá nie je zapísaná do zoznamu a má potrebné odborné predpoklady pre to, aby podala posudok a ktorá s ustanovením súhlasila,

- a) ak pre niektorý odbor nie je znalec do zoznamu zapísaný,
- b) ak znalec zapísaný do zoznamu nemôže úkon vykonať,
- c) ak by vykonanie úkonu znalcom zapísaným do zoznamu bolo spojené s neprimeranými ťažkosťami alebo nákladmi.

Takto ustanovený znalec nemôže podať posudok, dokiaľ nezložil do rúk orgánu, ktorý ho ustanovil, sľub predpísaným spôsobom.

Je to cesta, ako prizvať do konania aj odborníka z oblasti psychológie, ktorý je pre ľudí s mentálnym postihnutím, vzhľadom na toto zdravotné postihnutie, kvalifikovanejším odborníkom. V tomto konaní by mal psychológ postavenie znalca.

Pri vypracúvaní znaleckých posudkov znalci postupujú podľa všeobecne záväzných právnych predpisov, podľa znaleckých štandardov schválených MS SR a podľa metodických pokynov oznámených ministerstvom. So súhlasom orgánu, ktorý znalca na podanie posudku ustanovil, môže si znalec na vypracovanie znaleckého posudku prizvať konzultanta. Kópiu znaleckého posudku znalec archivuje 10 rokov od jeho podania.

Pri vyžiadaní znaleckého posudku súd v medziach ustanovených zákonom uloží znalcovi lehotu, v ktorej má úkon vykonať. Pred uložením lehoty podľa okolností treba so znalcom prerokovať, či môže v požadovanej lehote úkon vykonať. V nalievavých prípadoch môže súd žiadať vykonanie úkonu bezodkladne. Ak znalec nepodá znalecký posudok bez náležitého odôvodnenia v určenej lehote, môže súd podať návrh na odvolanie znalca, príp. uplatniť niektoré poriadkové opatrenie podľa § 53 O.S.P. z dôvodu hrubého sťažovania postupu súdneho konania nesplnením povinnosti podania znaleckého posudku. Takéto isté poriadkové opatrenie možno uložiť aj osobe, ktorej súd uložil povinnosť podľa § 127 ods. 3 O.S.P. a to ustanoviť sa k znalcovi, predložiť mu potrebné doklady, podať potrebné vysvetlenia...

Súd, ktorý v konaní znalca ustanovil, vymedzí vo svojom uznesení jeho úlohu podľa okolností prípadu aj formu otázok tak, aby sa znalec zaoberal len takými skutočnosťami, na ktorých posúdenie sa vyžadujú odborné znalosti. Ma požiadanie súdu znalec znalecký posudok písomne doplní alebo jeho obsah bližšie osobne vysvetlí.

V konaní možno podľa § 127 ods. 2 O.S.P. navrhnúť prizvanie znalca na kontrolný znalecký posudok – znalecký posudok sa doručuje účastníkom konania. Ak súd dospeje k záveru, že znalecký posudok nie je dostatočne presvedčivý, môže posudok dať preskúmať inému znalcovi, vedeckému ústavu alebo inej inštitúcii. Bez vykonania nového znaleckého dokazovania alebo iného zrejmeého dôkazu súd sám nemôže robiť iné odborné závery.

V konaní ide o nové znalecké vyšetrenie, a preto je potrebné dohliadnuť na to, aby sa vykonal nový výsluch, nové znalecké vyšetrenie. Aj tento znalecký posudok je v konaní dôležitý a súd ho musí posudzovať rovnocenne s predchádzajúcim znaleckým posudkom.

Súd môže okrem účastníkovi uložiť aj niekomu inému, aby sa ustanovil k znalcovi, predložil mu potrebné predmety, podal mu potrebné vysvetlenia, ak je to na podanie znaleckého posudku potrebné (§ 127 ods.3 O.S.P.)

Na návrh znalca môže súd nariadiť, aby vyšetrovaný občan bol počas najviac troch mesiacov vyšetrovaný v zdravotníckom zariadení, ak je to nevyhnutne potrebné na vyšetrenie zdravotného stavu.

Priebeh konania:

§ 115 O.s.p.: Ak tento zákon alebo osobitný predpis (*Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 861/2007 z 11. júla 2007, ktorým sa ustanovuje Európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu*) neustanovuje inak, súd nariadi na prejednanie veci samej pojednávanie, na ktoré predvolá účastníkov a všetkých, ktorých prítomnosť je potrebná.

Podľa právnej úpravy platnej do 15.10.2004 súd podľa § 189 ods. 1 O.s.p. nemusel „z dôvodov vhodnosti“ nariadiť v konaní o spôsobilosti na právne úkony pojednávanie. Toto ustanovenie bolo aj v súlade s R 3/1979 výnimkou zo zásady zakotvenej v § 115 O.s.p. Ak súd rozhoduje podľa § 189 ods. 1 O.s.p. bez nariadenia pojednávania, musí tento svoj postup v konečnom rozhodnutí riadne odôvodniť; nenariaďovať pojednávanie možno zásadne len vtedy, keď by sa vyšetrovaný občan nemohol zúčastniť na pojednávaní vzhľadom na svoj zdravotný stav, ktorý vyplýva zo znaleckého posudku a ak nie je ani iný dôvod na nariadenie pojednávania. Od tohto postupu treba odlišovať prípady riešené v § 187 ods. 2 O.s.p., ktoré znamenajú iba upustenie od výsluchu vyšetrovaného občana pri nariadení pojednávania a nemožno tento výsluch vykonať vôbec alebo bez ujmy na zdravotnom stave vyšetrovaného občana.

Súd môže rozhodnúť, že upustí od doručenia rozhodnutia o spôsobilosti na právne úkony, ak by doručenie mohlo na adresáta pre jeho duševnú poruchu pôsobiť nepriaznivo alebo ak adresát nie je schopný význam rozhodnutia pochopiť.

Prax tuzemských súdov vychádza v zásade z najviac preferovanej zásady nedoručovania súdneho rozhodnutia o spôsobilosti na právne úkony. V súdnych rozhodnutiach sa skoro štandardne odôvodňuje nedoručovanie súdnych rozhodnutí účastníkovi konania, keď súdy dodržiavajú vydanú judikatúru v týchto veciach a konajú tak na základe vyjadrenia znalca:

R 3/1979: Pri výklade a aplikácii § 189 ods. 2 treba dospieť k záveru, že o upustení od doručenia rozhodnutia treba v takom prípade rozhodnúť vo výroku rozsudku a to po predchádzajúcom vyjadrení znalca. Znalec totiž môže posúdiť, či doručenie rozhodnutia by mohlo na vyšetrovaného občana pre jeho duševnú poruchu pôsobiť nepriaznivo, alebo či je schopný posúdiť význam rozhodnutia. Nestačí ak sa súd otázkou nedoručenia rozsudku zaoberá len v odôvodnení rozsudku.

R 31/1987: Pretože ustanovenie § 189 O.s.p. je výnimočným ustanovením, nemožno ho vzhľadom na túto jeho povahu použiť analogicky v inom konaní v zmysle ustanovenia § 192 a nasl. O.s.p. Súd preto v opatrovníckom konaní nemôže upustiť

od doručenia uznesenia o začatí tohto konania, ani uznesenia o ustanovení opatrovníka (§ 192 ods. 2 O.s.p.) opatrovancovi s poukázaním na analogické použitie ustanovenia § 189 ods. 2 O.s.p.

Konanie o pozbavení alebo obmedzení na PU by malo byť neúplné, ak súd nevykonal dôkazy, ktoré navrhne účastník konania, najmä vypočutie odborných lekárov alebo odborníkov z oblasti psychológie, ktorí boli s osobou, o ktorú v konaní ide, v kontakte a z ich skúseností a výpovedí by mohol súd (a tiež znalci) čerpať veľmi cenné poznatky pre posúdenie duševného stavu.

R 3/1979: Na návrh znalca môže súd podľa ustanovenia § 187 ods. 3 O.s.p. nariadiť, aby vyšetrovaný občan bol po dobu najdlhšie troch mesiacov vyšetrovaný v zdravotníckom zariadení. Niekedy sa súdy chybné uspokojujú len s posudkom znalca ako jediným dôkazom a v niektorých prípadoch preberajú znalecký posudok nekriticky a neoverujú si jeho výsledky inými dôkazmi a to ani vtedy, keď o správnosti znaleckého posudku môžu byť pochybnosti. V tomto konaní je dôkaz znalcom síce veľmi závažným dôkazom, nie však jediným dôkazom, ktorý by mohol nahradiť nedostatky v skutkových zisteniach.

Konanie o spôsobilosti na PU je neúplné aj v tom smere, ak súd nevypočuje niekoho z príbuzných a známych, ktorí s vyšetrovaným občanom prichádzali dlhodobo do bližšieho styku, a ktorí by určite mohli súdu oznámiť celý rad dôležitých skutočností, týkajúcich sa jeho bežného života, správania. Ponúka sa celý rad informácií a poznatkov, ktoré by umožnili súdu urobiť spoľahlivé závery o duševnom stave a o jeho schopnostiach z hľadiska schopnosti robiť právne úkony. Určite by mali mať príležitosť vyjadriť sa najbližší rodinní príslušníci, rodičia, súrodenci, aby sa vyjadrili k návrhu na pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na PU.

Rozhodnutie súdu o pozbavení lebo obmedzení spôsobilosti na PU nemôže súd vydať so spätnou účinnosťou.

Rozhodnutie súdu o pozbavení alebo obmedzení spôsobilosti na PU má konštitutívne účinky. Týmto rozhodnutím sa mení právne postavenie občana v tom zmysle, že nie ďalej úplne alebo zčasti spôsobilý nadobúdať svojimi právnymi úkonmi (príp. len niektorými právnymi úkonmi) práva a povinnosti, napriek tomu, že doteraz takúto spôsobilosť na PU mal. Z povahy takéhoto rozhodnutia vyplýva, že sa ním nezisťuje (nedeklaruje) už existujúci právny stav, ale, že sa ním tento právny stav zakladá, príp. mení. Nemožno teda vo výroku rozhodnutia o spôsobilosti na PU vysloviť pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na PU so spätnou účinnosťou.

Nie je však vylúčené, aby určitý právny úkon, ktorý bol urobený v dobe, keď účastník nebol zbavený spôsobilosti na PU, avšak jednal v duševnej poruche, ktorá robila tento právny úkon neschopným (§ 38 ods.2 OZ) bol vyhlásený za neplatný. Takýto výrok o neplatnosti PU nemožno urobiť v konaní o spôsobilosti na PU a nepostačoval by ako podklad k záveru posudku znalca (ako to bolo v prejednávanej veci), že nepriaznivý zdravotný stav pravdepodobne existoval už v dobe, kedy vyšetrovaná osoba bola prijatá do ústavu.

Rozhodnutie, ktorým súd pozbavuje spôsobilosti alebo obmedzuje spôsobilosť občana, je rozhodnutím o osobnom stave (§ 80 písm. a) O.s.p.).

Toto pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti sa týka právnych úkonov, ku ktorým dochádza medzi fyzickými osobami navzájom, ako aj medzi fyzickými osobami a právnickými osobami, vo vzťahoch vznikajúcich v oblasti

uspokojovania hmotných a kultúrnych potrieb občanov; týka sa takisto právnych úkonov, ku ktorým dochádza medzi zamestnancami a zamestnávateľmi (štátom) v oblasti pracovnoprávných vzťahov a ostatných právnych vzťahov.

Uvedené pozbavenie spôsobilosti alebo obmedzenie spôsobilosti na právne úkony v stanovenom rozsahu sa vzťahuje aj na procesné úkony v konaní o veciach týkajúcich sa uvedených právnych vzťahov.

Prax súdov Slovenskej republiky nebola jednotná pri rozhodovaní najmä o obmedzení spôsobilosti občanov na právne úkony v zmysle ustanovenia § 10 ods. 2 Občianskeho zákonníka a Zákonníka práce.

Niektoré súdy svojimi rozhodnutiami vyslovujú, že obmedzenie, prípadne pozbavenie spôsobilosti na právne úkony sa vzťahuje na právne úkony urobené vo vzťahoch upravených Občianskym zákonníkom a Zákonníkom práce. Iné súdy formulujú výroky rozhodnutí o obmedzení spôsobilosti, prípadne o pozbavení spôsobilosti na právne úkony tak, že dopadajú aj na úkony z iných právnych vzťahov.

Občianskoprávne kolégium Najvyššieho súdu SSR preto prišlo v zmysle ustanovenia § 21c ods. 2 zákona č. 36/1964 Zb. o organizácii súdov a o voľbách sudcov (v znení so zmenami a doplnkami vyhlásenom pod č. 19/1970 Zb. a v znení zákona č. 29/1978 Zb.) (rozhodnutie R 35/85) na zaujatie stanoviska na správny výklad zákona v ustanoveniach § 10 ods. 1 a 2 OZ a § 12 ods. 2 a 3 Zák. práce (účinného do 1.4.2002).

Ak fyzická osoba pre duševnú poruchu, ktorá nie je len prechodná, nie je vôbec schopná robiť právne úkony, súd ju pozbaví spôsobilosti na právne úkony (§ 10 ods. 1 OZ a § 12 ods. 3 Zák. práce). Ak fyzická osoba pre takú duševnú poruchu je schopná robiť len niektoré právne úkony, súd obmedzí jej spôsobilosť na právne úkony a rozsah obmedzenia určí v rozhodnutí (§ 10 ods. 2 OZ a § 12 ods. 2 Zák. práce).

Uvádzané rozhodnutia súdu o pozbavení, prípadne o obmedzení spôsobilosti na právne úkony majú povahu rozhodnutia o osobnom stave (v zmysle ustanovenia § 80 písm. a/ O.s.p.). Podľa ustanovenia § 159 ods. 2 O.s.p. je rozsudok, ak je ním rozhodnuté o osobnom stave, záväzný pre každého.

OZ uvádza (§ 34), že právny úkon je prejav vôle smerujúci k vzniku, zmene alebo zániku tých práv alebo povinností, ktoré právne predpisy s takýmto prejavom spájajú.

Zákonník práce obdobne uvádza, že právny úkon je prejav vôle smerujúci k vzniku, zmene alebo zániku tých práv alebo povinností, ktoré právne predpisy s takým prejavom spájajú; ako príklady právneho úkonu sú tu zároveň uvedené pracovná zmluva, výpoveď, dohoda o náhrade škody a pod.

Podľa ustanovenia vznikajú medzi fyzickými a právnickými osobami a medzi fyzickými osobami navzájom občianskoprávne vzťahy, ktoré upravuje predovšetkým Občiansky zákonník.

Pri vzťahoch upravených Zákonníkom práce vznikajú pracovnoprávne vzťahy, ktoré upravuje predovšetkým Zákonník práce.

Uvedená právna úprava nadväzuje na predchádzajúcu právnu úpravu, ktorá bola obsiahnutá skôr len v ustanoveniach zákona č. 141/1950 Zb. (ktorý bol zrušený zákonom č. 40/1964 Zb.), umožňujúcich súdu pozbaviť občana svojprávnosti (celkom alebo čiastočne), ak pre duševnú poruchu, ktorá nebola len prechodná (alebo pre navyknuté nadmerné požívanie alkoholických nápojov alebo omamných prostriedkov alebo jedov) nebol sám schopný si obstaráť svoje veci vôbec alebo náležite. Zákon č. 141/1950 Zb. rozlišoval 3 vekové kategórie, a to

6 rokov, 15 rokov a 18 rokov (plnoletosť), pričom s dosiahnutím každej z týchto hraníc boli z hľadiska rozsahu spôsobilosti na PU spojené iné právne účinky (§ 10 až 12). Občan, ktorý bol čiastočne pozbavený svojprávnosti, bol bez akéhokoľvek obmedzenia spôsobilý na PU v rozsahu spôsobilosti osoby staršej ako 15 rokov (t.j. uzavierať pracovné zmluvy a nakladať s odmenou za vlastnú prácu); k ostatným PU bol spôsobilý s obmedzením, mohol konať len s prívolením svojho zákonného zástupcu (§ 11, §12 ods.1, § 13 ods. 2 a § 14). Prejav vôle tohto zákonného zástupcu teda nenahradzoval, ale len doplňoval prejav vôle osoby čiastočne pozbavenej svojprávnosti, prípadne k jej prejavu vôle pristupoval.

Dôvodová správa k zákonu č. 40/1964 Zb. iba uviedla, že sa v novej úprave upustilo od pojmu pozbavenie svojprávnosti, ktorý sa pociťoval ako znevažujúci, a zaviedlo sa pozbavenie spôsobilosti na právne úkony a obmedzenie spôsobilosti na právne úkony.

Pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na právne úkony je opatrením v záujme tých, ktorí nemajú možnosť ovládnuť svoje konanie alebo posúdiť jeho následky (pozri takisto dôvodovú správu k zákonu č. 40/1964 Zb.). Pritom úprava súdneho konania o pozbavení, prípadne o obmedzení spôsobilosti na právne úkony je obsiahnutá v ustanoveniach § 186 a nasl. O.s.p. Účelom súdneho rozhodnutia o pozbavení (obmedzení) fyzickej osoby spôsobilosti na právne úkony je poskytnutie ochrany nielen samotným fyzickým osobám, ktorých sa rozhodnutie týka, ale aj ďalším fyzickým alebo právnickým osobám prichádzajúcim do styku s osobami postihnutými duševnou chorobou, ktorá nie je len prechodná.

So zreteľom na obsah a účel právnej úpravy pozbavenia a obmedzenia spôsobilosti na právne úkony, zakotvanej v Občianskom zákonníku a v Zákonníku práce, ako aj právnej úpravy konania o pozbavení a obmedzení spôsobilosti na právne úkony, zakotvanej v Občianskom súdnom poriadku treba vychádzať z toho, že oprávnenie súdu rozhodovať o tejto závažnej otázke je potrebné v záujme už zdôraznenej ochrany záujmov jednotlivcov aj spoločnosti vykladať s uvedením si rozsahu vzťahov v oblasti uspokojovania hmotných a kultúrnych potrieb, ku ktorým dochádza medzi fyzickými a právnickými osobami navzájom, ako aj vzťahov medzi fyzickými a právnickými osobami.

Nemožno teda pokladať za správny reštriktívny výklad ustanovení § 10 ods. 1 a 2 Obč. zákonníka a Zák. práce v tom zmysle, že by pozbavenie spôsobilosti alebo obmedzenie spôsobilosti na právne úkony, vyslovené súdom v zmysle týchto citovaných ustanovení, sa vzťahovalo len na právne úkony výlučne urobené podľa ustanovení Občianskeho zákonníka a Zákonníka práce.

Pritom pri posudzovaní toho, či pri právnom úkone osoby pozbavenej spôsobilosti na právne úkony (obmedzenej v tejto spôsobilosti) súdom ide o úkon týkajúci sa vzťahov v oblasti uspokojovania hmotných a kultúrnych potrieb alebo v oblasti účasti na spoločenskej práci, treba konkrétne v každom prípade posudzovať povahu právneho úkonu v zmysle ustanovení OZ a Zák.práce, či už šlo o právny úkon urobený jednostranným právnym úkonom, podaním, zmluvne alebo pred súdom, notárstvom, správnym orgánom atď.

Takisto pri posudzovaní procesných úkonov urobených účastníkmi právnych vzťahov, treba vždy vychádzať z toho, čoho sa tento úkon týka a čo sa ním sleduje, teda z hmotnoprávneho obsahu tohto úkonu, bez ohľadu na to, v akom konaní a pred akým orgánom bol urobený alebo akému orgánu bol adresovaný.

Tieto uvedené závery potom treba mať na zreteli najmä pri posudzovaní (hodnotení) platnosti právnych úkonov, urobených osobami, ktoré boli súdom

pozbavené spôsobilosti na právne úkony alebo obmedzené v tejto spôsobilosti. zmysle ustanovení OZ a Zák. práce.

Aký je výsledok konania?

R 3/1979: Ak bolo konanie o pozbavenie (obmedzenie) spôsobilosti na PU začaté bez návrhu (§81 ods.2 O.S.P.) a obstaraný znalecký posudok dáva spoľahlivý podklad pre záver, že nie sú dané podmienky ani na pozbavenie ani na obmedzenie spôsobilosti na PU, konanie netreba ukončiť rozhodnutím vo veci samej (rozsudkom). Súd môže v takom prípade začaté konanie späť uznesením podľa § 81 ods. 2 O.S.P. zastaviť, pretože súdne rozhodnutie vo veci nie potrebné.

Pozornosť treba venovať všetkým častiam výroku rozsudku v konaní o spôsobilosti na PU. Občana treba vo výroku rozsudku označiť plným menom a priezviskom. Treba uviesť dátum a príp. miesto narodenia občana. Pri formulácii výrokov sa treba vyvarovať formuláciám nezodpovedajúcim zákonu (napr. občan sa úplne alebo v plnom rozsahu pozbavuje spôsobilosti na PU). Pri určení rozsahu obmedzenia spôsobilosti na PU súd musí prihliadnuť na okolnosti konkrétneho prípadu a týmto obmedzením postihnúť len tú oblasť životných situácií občana, pre ktoré je to potrebné v záujme ochrany jeho práv, ako aj v záujme spoločnosti.

Presnejšia a zneniu zákona väčšmi zodpovedajúca je taká formulácie výroku rozsudku o pozbavení (obmedzení) spôsobilosti na PU, že občan nie je spôsobilý na určitý právny úkon, než neraz zaužívaná formulácia, že občan nie je schopný alebo oprávnený na určitý právny úkon, že sa mu určité právne úkony zakazujú a pod.

Súdy svojimi výroky obmedzujú občanov v spôsobilosti na PU v rôznom rozsahu a dotýkajú sa rôznych oblastí právnych a spoločenských vzťahov. Ide najmä o spôsobilosť na tieto úkony:

1. spôsobilosť na PU, ktorá je upravená v ustanovení § 8 OZ a jednak v ustanovení § 11 ZP, a tým spojené obmedzenie procesnej spôsobilosti, v zmysle ustanovenia § 20 O.s.p.,
2. spôsobilosť nadobúdať práva a povinnosti, ktoré nie sú upravené OZ ani Zákonníkom práce a ktorých rozsah, obsah a podmienky vzniku, zmeny alebo zániku sú upravené v iných právnych predpisoch, napríklad v zákone o rodine, zákonoch o voľbách,
3. spôsobilosť na prejavy vôle v širšom zmysle, najmä pri styku so štátnymi a inými orgánmi a právnickými osobami.

Vo výroku určujúcom rozsah obmedzenia spôsobilosti na PU v oblasti majetkových vzťahov namiesto výrazu hospodáriť a pod. používať pojem nakladať a na označenie predmetu nakladania používať pojem majetok. Ak sa vo výroku rozsudku uvádza len nakladanie s vecami a nakladanie s peniazmi, vzniká pochybnosť, ako je to s inými právami (napr. autorské právo, pohľadávky a pod.) Obmedzenie s nakladaním s peniazmi v sebe zahŕňa obmedzenie v nakladaní s vecami.

Spôsobilosť na PU v pracovnoprávných vzťahoch je upravená v § 11 Zák. práce je upravená inak než v § 8 OZ, a preto súd musí výslovne určovať obmedzenie aj pre oblasť pracovnoprávných vzťahov, ak sú na to podmienky. Za správne nemožno považovať paušálne obmedzovanie spôsobilosti na pracovnoprávne úkony tak, že ide len o nespôsobilosť na uzavieranie pracovných zmlúv. Potom je totiž občan spôsobilý napríklad na rozviazanie pracovného pomeru, na uzavretie dohody o pracovnej činnosti, na dohodou o náhrade škody a pod.

Podľa § 190 O.S.P. vydaný rozsudok súd zruší, ak sa neskôr ukáže, že pre pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na právne úkony neboli podmienky.

Toto ustanovenie umožňuje časovo neobmedzenou autoremedúrou zrušiť pôvodný rozsudok, ktorý bol vydaný v rozpore s objektívne existujúcim skutkovým a právnym stavom. Takéto rozhodnutie je teda možné vydať aj bez zmeny pomerov. Na rozdiel od rozhodnutia v dôsledku zmeny pomerov, zrušenie pôvodného rozsudku podľa § 190 O.s.p. má tie dôsledky, že na osobu, o ktorej spôsobilosti na právne úkony ide, sa hľadá, akoby nikdy nebola pozbavená (obmedzená) spôsobilosti na PU – rozhodnutie má v tom smere spätnú účinnosť.

R 76/1979: Ustanovenie § 190 je použiteľné aj vtedy, keď bol niekto prv pozbavený spôsobilosti na PU, hoci boli splnené iba podmienky len pre obmedzenie spôsobilosti na PU. Ak v takom prípade dôjde k zrušeniu pôvodného rozhodnutia o pozbavení spôsobilosti na PU, treba súčasne vysloviť obmedzenie na PU; výrok o obmedzení spôsobilosti na PU je však účinný ku dňu, ku ktorému bola dotknutá osoba (nesprávne) úplne pozbavená spôsobilosti na PU.

R 76/1969: Pre rozhodnutie, ktorým sa celkom ruší a odstraňuje rozhodnutie o pozbavení alebo obmedzení spôsobilosti na PU podľa § 190 O.S.P., nie je potrebné splniť podmienky obnovy konania. Toto rozhodnutie, ktorým sa zrušuje pôvodné nesprávne rozhodnutie, má spätnú účinnosť v tom smere, že sa po jeho právoplatnosti hľadá na osobu, ktorá bola skôr pozbavená spôsobilosti na PU alebo jej spôsobilosť na PU bola obmedzená, ako by nikdy nebola zbavená spôsobilosti na PU, príp. obmedzená.

Ustanovenie § 190 O.S.P. je použiteľné aj vtedy, ak bol niekto skôr pozbavený spôsobilosti na PU, napriek tomu, že boli splnené podmienky len pre jej obmedzenie. Ak dôjde v takom prípade k zrušeniu pôvodného rozhodnutia o pozbavení spôsobilosti na PU, je potrebné súčasne vysloviť obmedzenie spôsobilosti na PU; výrok o obmedzení spôsobilosti na PU je účinný ku dni, ku ktorému bola dotknutá osoba (nesprávne) celkom spôsobilosti na PU.

Z odôvodnenia: Obvodný prokurátor podal návrh, aby M.Š. bola čiastočne zbavená spôsobilosti na PU, pretože posielala rôznym orgánom zmätočné podania a podľa oznámenia OÚNZ trpí už po dobu 11 rokov duševnou poruchou.

Obvodný súd vyslovil uznesením z r.1963, že zbavuje M. Š. úplne spôsobilosti na PU, a to na základe posudku znalcov z oboru psychiatrie, podľa ktorých menovaná trpí plazivou paranoidnou psychózou s bludmi prenasledovania a ukrivdenia a s chorobným konaním sudičsko-kverulatočným. Mestský súd nevyhovel sťažnosti M.Š. a uznesením z 21. 11. 1963 potvrdil uznesenie súdu prvého stupňa. V r.1967 navrhla M.Š. zrušenie zbavenia spôsobilosti s odôvodnením, že sa cíti duševne zdravá a považuje sa za schopnú, aby sama vybavovala svoje záležitosti. Obvodný súd zamietol návrh M.Š. rozsudkom z 1968; zároveň vyslovil, že M.Š. neprislúcha počas 3 rokov podávať návrhy na vrátenie spôsobilosti na PU. Zo znaleckého posudku znalcov z oboru psychiatrie zistil totiž, že M.Š. trpí aj naďalej duševnou chorobou; aj z osobného výsluchu navrhovateľky dospel súd k presvedčeniu, že u nej trvajú prejavy duševnej poruchy. Najvyšší súd rozhodol o sťažnosti pre porušenie zákona podanej generálnym prokurátorom, že bol rozsudkom súdu prvého stupňa porušený zákon a zrušil ho. Podľa § 10 ods.3 O.s.p. sa zmení alebo zruší súdom pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na PU, ak

sa zmenia alebo odpadnú dôvody, ktoré k nemu viedli. To znamená, že k novému rozhodnutiu, ktorým by bolo zmenené alebo zrušené pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na PU, môže dôjsť len vtedy, ak sa zmenili podmienky, ktoré odôvodňovali pôvodné rozhodnutie. Týmto novým rozhodnutím pri zmenených podmienkach sa neruší pôvodné rozhodnutie, ale mení sa alebo ruší pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na PU, a to s účinkami odo dňa nového rozhodnutia. Otázkou nového rozhodnutia v konaní o pozbavení alebo obmedzení spôsobilosti na PU upravuje však i ustanovenie § 190 O.s.p. Podľa tohto ustanovenia súd zruší vydaný rozsudok, ak sa neskôr ukáže, že pre pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na PU neboli podmienky. Pre také nové rozhodnutie, ktorým sa úplne ruší a odstraňuje pôvodné rozhodnutie, nie je teda treba splniť podmienky obnovy konania (ani pokiaľ ide o lehoty, alebo iné náležitosti) a môže k nemu dôjsť i bez návrhu. Táto úprava je zrejme motivovaná zvláštnou povahou tohto konania a závažnými dôsledkami, ktoré má rozhodnutie o pozbavení alebo obmedzení spôsobilosti na PU pre občana. Účelom tohto ustanovenia je čo najrýchlejšie napraviť krivdu, ktorá sa niekomu stala v jeho základných právach súdnym rozhodnutím v rozpore s materiálnou pravdou. Toto ustanovenie sa týka - podľa svojho doslovu - nepochybne prípadov, kedy niekto bol zbavený spôsobilosti na PU, príp. kedy niekomu bola obmedzená spôsobilosť na PU, napriek tomu že neboli dané podmienky na také opatrenie. Rozhodnutie podľa § 190 O.s.p., ktorým sa pôvodné - nesprávne - rozhodnutie zrušuje, má preto spätnú účinnosť v tom smere, že po právoplatnosti rozsudku podľa § 190 O.s.p. je potrebné na takú osobu hľadieť, akoby spôsobilosti na PU nebola nikdy pozbavená príp. obmedzená. Avšak dosah ustanovenia § 190 O.s.p. je širší. Ustanovenie § 186 až 191 O.s.p., ktorý upravuje konanie s spôsobilosti na PU, sa netýkajú len pozbavenia alebo obmedzenia spôsobilosti na PU, ale tiež jej úplného alebo čiastočného vrátenia (§ 186 ods. 1 O.s.p.). Pretože tento úsek občianskeho súdneho poriadku neobsahuje špeciálne ustanovenie, ktoré by upravovalo len vrátenie (úplnej alebo čiastočnej) spôsobilosti na PU, je potrebné použiť všetky ustanovenia (§ 186 až 191 O.s.p.) i pri vrátení spôsobilosti na PU, ak sa podľa svojho výslovného znenia netýkajú len toho či iného inštitútu. Z toho plynie, že ustanovenie § 190 O.s.p. je potrebné použiť aj na prípady, kedy niekto bol skôr pozbavený spôsobilosti na PU, napriek tomu že boli dané podmienky len na jej obmedzenie. Potom dôjde podľa § 190 O.s.p. k zrušeniu pozbavenia (so spätnou účinnosťou), je samozrejmé, že je treba súčasne vysloviť obmedzenie spôsobilosti na PU. Tento druhý výrok (o obmedzení spôsobilosti na PU) musí byť účinný ku dňu, keď bola dotknutá osoba (nesprávne) pozbavená spôsobilosti na PU, pretože by pojmovo nebolo možné, aby v medziobdobí bola formálne úplne spôsobilá na PU; nový výrok len nahrádza nesprávny pôvodný výrok, ktorý sa ruší.

V tejto veci vychádzal súd prvého stupňa len z ustanovenia § 10 ods.3 O.s.p. Aj keď je nutné brať do úvahy, že použitie § 190 O.s.p. bude skôr výnimočné, pretože má rovnakú funkciu ako mimoriadny opravný prostriedok, napriek tomu v danom prípade z výsledkov tohto konania i vzhľadom k obsahu konania, ktoré predchádzalo rozhodnutiu z r.1963 o pozbavení spôsobilosti na PU (vtedy „úplné zbavenie svojprávností“), vznikli odôvodnené pochybnosti, či boli vtedy splnené podmienky k takémuto opatreniu; tieto pochybnosti mali viesť súd k posúdeniu veci i z hľadiska § 190 O.s.p. Určenie rozsahu obmedzenia spôsobilosti na PU podľa § 10 O.s.p. (rovnako ako to bolo v rozhodnutí o pozbavení spôsobilosti na PU podľa § 15 O.s.p. z roku 1950) je riešením právnej otázky, ktorá patrí súdu. Pre tento záver súdu je síce posudok znalcov z odboru psychiatrie najdôležitejším, avšak nie jediným

podkladom, a nenahradzuje nedostatok ostatných skutkových zistení; podlieha ako každý iný dôkaz hodnoteniu súdu, ktorý sa od neho môže odchyliť.

Už v pôvodnom konaní uvádzala M. Š., že je zamestnaná, že riadne pracuje v riadnom pracovnom pomere, a že v zamestnaní proti nej nie sú žiadne sťažnosti; bol jej tiež zrejmý bez obmedzenia vyplácaný plat. Toto jej tvrdenie zostalo však bez povšimnutia a bez preverenia. Teraz je už dôchodkyňa a poberá dôchodok; súd ani neskúmal, komu je tento dôchodok vyplácaný a ako s ním M.Š. hospodári. Vo výsledkoch doposiaľ vykonaného dokazovania nie je totiž podklad pre záver, že sa duševná choroba prejavovala a prejavuje u M. Š. tak intenzívne a všestranne, aby boli dané podmienky pre pozbavenie spôsobilosti na PU. Za tohto stavu bolo úlohou súdu prvého stupňa, aby vyžiadal od ONV podrobnú správu (z hľadiska § 190 O.s.p. tiež vo vzťahu k minulej dobe, menovite k dobe skoršieho rozhodovania o zbavení M.Š. svojprávnosti) o pomeroch M.Š. významných pre posúdenie veci, hlavne však o tom, či má nejaký majetok, ako hospodári so svojim dôchodkom) ako sa prejavuje v súžití so svojím najbližším okolím a s príslušníkmi svojej rodiny a či si sama obstaráva právne úkony bežného života, a aby vykonal svedecké dôkazy o tom, či sa známky duševnej choroby prejavujú aj mimo oblasť bludných predstáv menovanej, hlavne mimo styku s úradmi kde sa javia úchyľky pri jej druhu choroby zvlášť výrazne. Až vtedy, po takomto doplnení a prípadnom doplnení znaleckého posudku (príp. inými znalcami) by súd získal predpoklady pre záver, či sú dané podmienky pre použitie § 190 O.s.p. podľa vyššie uvedeného.

Pokiaľ súd prvého stupňa takto nepostupoval, porušil svojím rozhodnutím zákon v ustanoveniach § 6, § 120, § 132, 190 O.s.p.

R 2/1984: Návrhom na vrátenie spôsobilosti na PU dochádza (rovnako ako pri podaní návrhu na pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na PU) k začatiu konania o spôsobilosti občana na PU. Súd preto môže zrušiť pôvodné rozhodnutie o pozbavení alebo obmedzení spôsobilosti na PU a rozhodnúť, aj keď sa to v návrhu nepožadovalo, o inom zodpovedajúcom obmedzení (o pozbavení) jeho spôsobilosti na PU. To isté platí aj v konaní začatým uznesením podľa § 81 ods. 1 O.s.p. (aj bez návrhu) na základe podnetu smerujúceho k navráteniu spôsobilosti na PU.

Návrh na vrátenie spôsobilosti na právne úkony môže podať i ten, kto bol pozbavený spôsobilosti na právne úkony. Ak však súd jeho návrh zamietol a ak nemožno očakávať zlepšenie jeho stavu, môže súd rozhodnúť, že mu toto právo po primeraný čas, najdlhšie však po dobu troch rokov, nepatrí.

Ak rozhoduje súd na základe návrhu na vrátenie spôsobilosti na PU (prípadne na základe podnetu na začatie konania smerujúceho k vráteniu tejto spôsobilosti), môže zrušiť pôvodné rozhodnutie a rozhodnúť (aj keď to nebolo v návrhu uplatňované) o inom zodpovedajúcom obmedzení (zbavení) spôsobilosti na právne úkony. V rámci tohto konania je súd povinný komplexne posúdiť spôsobilosť občana na PU nezávisle na rozsahu návrhu na začatie konania alebo podnetu na začatie konania, rozhodnutie musí súd vždy odôvodniť.

Trovy konania platí štát. Ak to možno spravodlivo žiadať, prizná súd štátu ich náhradu proti tomu, o ktorého spôsobilosť na PU v konaní išlo.

R 18/1972: Výklad pojmu „aj to možno spravodlivo žiadať“ uvedený v § 191 ods.1 O.s.p. musí nepochybne vyjadrovať to, že nejde len o zisťovanie vlastného príjmu vyšetřovaného občana, ale treba prihliadať aj na iné skutočnosti okolnosti jednotlivých prípadov.

Aj keď trovy konania má znášať štát, je potrebné, aby v rozsudku bol výrok o trovách konania a tým uviesť niektorá z alternatív uvedených v tomto odseku platí (trovy konania znáša štát alebo iný).

Trovy konania predstavujú náklady konania vrátane nákladov za vyhotovenie znaleckého posudku. Povinnosť platiť trovy konania nemá tiež opatrovník, určený súdom tomu, o koho spôsobilosti na PU sa koná.

Ten, kto zjavne bezdôvodný návrh na pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na právne úkony, je povinný nahradiť ujmy, ktoré vyšetrovanému občanovi, jeho zástupcovi a štátu konaním vznikli.

Z IV: Ak sa ten, kto podal návrh na pozbavenie spôsobilosti na PU, mohol o neodôvodnenosti svojho návrhu presvedčiť až v priebehu konania a na základe vykonaných dôkazov, nie je povinný nahradiť ujmy, ktoré vyšetrovanému občanovi, jeho zástupcovi a štátu konaním vznikli.

Opatrovnícke konanie § 192 – 193 O.s.p..

§ 192

(1) Predseda senátu je povinný postarať sa o to, aby bol ustanovený opatrovník osobám, ktoré ho podľa zákona musia mať.

(2) V uznesení, ktorým súd ustanovuje opatrovníka, uvedie i rozsah opatrovníckych práv a povinností.

§ 193

Ustanovenia § 176 až § 180 platia obdobne.

V opatrovníckom konaní sa použije ustanovenie § 180 O.s.p. takto: Súdom ustanovený opatrovník zloží do rúk predsedu senátu sľub, že bude riadne vykonávať svoje povinnosti a že bude pritom dbať na pokyny súdu. Po zložení sľubu mu predseda senátu vydá listinu obsahujúcu poverenie na zastupovanie opatrovanca a vymedzenie rozsahu práv a povinností vyplývajúcich z tohto poverenia. Súd dohliada na správu majetku opatrovanca a robí potrebné a vhodné opatrenia na zistenie a zabezpečenie jeho majetku. Opatrovník predloží súdu po skončení zastupovania záverečný účet zo správy majetku; súd mu môže uložiť, aby mu počas zastupovania podával pravidelné správy o svojej činnosti.

K jednotlivým ustanoveniam:

R 14/1967: Predpokladom na ustanovenie navrhutej osoby za opatrovníka je súhlas tejto osoby s prevzatím funkcie opatrovníka; v konaní o ustanovenie opatrovníka je osoba navrhnutá do funkcie opatrovníka účastníkom konania.

R 77/1968: Nedostatok ustanovení v Občianskom zákonníku, kedy a za akých predpokladov môže byť opatrovník osoby pozbavenej spôsobilosti na PU alebo obmedzenej v spôsobilosti na PU zbavený svojej funkcie, nebráni tomu, aby súd urobil takéto opatrenie. Podľa § 193, § 176 ods.2 O.s.p. o pozbavení opatrovníka osoby pozbavenej spôsobilosti na PU alebo obmedzenej v spôsobilosti na PU jeho funkcie, rozhoduje predseda senátu uznesením, a to z dôležitých dôvodov,

predovšetkým na základe zistenia, že opatrovník riadne neplní svoje povinnosti pri starostlivosti o osobu, ktorej bol ustanovený.

Ak opatrovník spôsobí osobe, ktorej bol ustanovený, škodu, je povinný jej túto škodu nahradiť. Pre náhradu škody sa použijú ustanovenia § 420 a nasl. OZ.

Záver:

1. **Osoba, o spôsobilosti ktorej sa koná, spravidla ani nie je o takomto súdnom konaní informovaná. Nemá možnosť sa ani dozvedieť o výsledku konania.**
2. **Konanie je formálne, bez hlbšieho skúmania skutočných schopností človeka s postihnutím, bez jeho osobného vypočutia a zisťovania čo v skutočnosti tento človek dokáže.**
3. **Počet rozhodnutí o úplnom pozbavení spôsobilosti na právne úkony sa zvyšuje. (Pozri nasledujúcu tabuľku po tejto časti analýzy).**
4. **Rozhodnutie o obmedzení alebo pozbavení spôsobilosti na právne úkony je časovo neobmedzené. Úspešnosť konania o vrátení spôsobilosti na právne úkony, alebo zmeny rozhodnutia z pozbavenia spôsobilosti na právne úkony na obmedzenie spôsobilosti na právne úkony je viac-menej nemožné.**
5. **Generálne nadužívanie pozbavenia spôsobilosti na právne úkony bez podrobnejšieho skúmania rozsahu možného rozhodovania.**
6. **V konaní pred súdom často nebývajú prítomní žiadni skutoční svedkovia a posudok psychiatra sa považuje za jednoznačnú vedeckú pravdu, ktorá úplne zmení život človeka.**
7. **Zaradenie mentálnej poruchy medzi „duševné choroby a poruchy správania“ => čím pri vypracovaní znaleckého posudku je určená kompetencia súdnych znalcov z oblasti psychiatrie.**
8. **Nedodržiavanie zákonných lehôt pri vypracovaní znaleckých posudkov.**
9. **Možnosť určiť súdom, aby bol účastník konania hospitalizovaný za účelom vyšetrenia jeho zdravotného stavu na dobu až troch mesiacov.**
10. **Na pozbavenie spôsobilosti na právne úkony v konaní začatom na návrh zariadenia sociálnych služieb nie je potrebný súhlas rodičov, príbuzných, nie sú o tomto návrhu vôbec informovaní. Rovnako nie sú informovaní o výsledku tohto konania.**
11. **Podľa § 191f O.s.p. občan zbavený spôsobilosti na právne úkony nemôže požiadať o nové vyšetrenie a zmenu rozhodnutia, ktorého predmetom je držanie osoby v ústave s tým, že ďalšie držanie v ústave nie je dôvodné.**
12. **Pripustiť možnosť dať sa zastupovať v konaní právnikom, ktorý by právne hájil záujmy klienta, osoby, o ktorej spôsobilosti na právne úkony sa koná a nie kolíznym opatrovníkom, ktorý mnohokrát tohto účastníka ani osobne nepozná.**
13. **Navrhnuť v konaní preskúmať znalecký posudok iným znalcom.**
14. **Ak je účastník konania zastúpený pre konkrétne konanie kolíznym opatrovníkom a tento nevykonáva úkony za zastúpeného (je nečinný), navrhnúť súdu zmenu kolízneho opatrovníka.
Možnosť podať sťažnosť na predsedu súdu na pried'ahy v konaní.**

Zabezpečiť informovanie sudcu aj po stránke psychologickej...(=> čo sa pýtať znalca, po čom „pátrať“?)

15. Človeku, ktorý je pozbavený spôsobilosti alebo je jeho spôsobilosť na právne úkony obmedzená je ustanovený len jeden opatrovník, ktorého konanie nie je spravidla kontrolované. Sporadické vyhotovovanie správ pre súd o nakladaní s finančnými prostriedkami opatrovanca nie je dostatočnou kontrolou opatrovníka.
16. Konanie opatrovníka nie je reálne skontrolovateľné, správy o nakladaní s finančnými prostriedkami nie je obrazom tohto, ako sa v skutočnosti opatrovancovi vodí, či nestráda alebo nepotrebuje pomoc, či nie je týraný alebo či sa môže k niečomu vyjadriť.
17. Dopad pozbavenia spôsobilosti na právne úkony má oveľa väčší rozmer zásahu do integrity človeka – tento človek nemá právo uzavrieť manželstvo, voliť ,

Každoročne sa počet osôb, ktoré sú odkázané na svojho opatrovníka,
z v y š u j e :

Tabuľka, ktorá je vyhotovená Ministerstvom spravodlivosti SR k prvému polroku 2009:

	2008	do 30.6.2009
pozbavenie		
počet podaných návrhov	1.569	1.027
vyslovené	1.202	545
zrušené	21	1
obmedzenie v dôsledku duševnej poruchy		
počet podaných návrhov	50	22
vyslovené	28	19
zrušené	0	0

Príklady zmeny chápania ne/spôsobilosti na právne úkony človeka so zdravotným postihnutím a zmena občianskeho súdneho konania nachádza oporu aj v týchto vybraných rozhodnutiach:

IV. Nález Ústavného súdu SR

Vrátenie spôsobilosti na právne úkony

1. Článkom 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky sa zaručuje predovšetkým prístup k súdu, pretože len v takom prípade sa vytvárajú podmienky na domáhanie sa práva na súdnu ochranu. Súd musí mať ústavou výslovne určenú kvalitu. To znamená, že musí byť nezávislý a nestranný.

2. Právo občana domáhať sa svojho práva na nezávislom súde sa zabezpečuje ustanoveniami čl. 141 ods. 1 a čl. 144 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky. Účelom týchto ustanovení je zabezpečiť výkon súdnej moci takými štátnymi orgánmi (súdmi), ktoré nie sú podriadené iným zložkám štátnej moci. Súčasťou nezávislosti súdu je aj výkon súdnej moci osobami (sudcami), ktoré nie sú podriadené iným zložkám štátnej moci.

3. Obsahom práva na nestranný súd je, aby rozhodnutie v konkrétnej veci bolo výsledkom konania nestranného súdu, čo znamená, že súd musí každú vec prerokovať a rozhodnúť tak, aby voči účastníkom postupoval nezaujato a neutrálne, žiadnemu z nich nenadŕžal a objektívne posúdil všetky skutočnosti závažné pre rozhodnutie vo veci.

Nález

Ústavného súdu Slovenskej republiky

z 15. 10. 1998

Ústavný súd Slovenskej republiky na neverejnom zasadnutí 15. októbra 1998 vo veci podnetu E. T., bytom S., zastúpenej JUDr. L. S., advokátom, na začatie konania o porušení základného práva domáhať sa svojho práva zákonom ustanoveným postupom na nezávislom a nestrannom súde podľa **čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky** v konaní o vrátení spôsobilosti na právne úkony vedenom na Okresnom súde v Spišskej Novej Vsi pod sp. zn. P 103/83 takto rozhodol

Právo E. T. priznané **čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky** porušené nebolo

Odôvodnenie

I. Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len "ústavný súd") dostal 24. novembra 1997 podnet E. T., bytom S., na začatie konania pred ústavným súdom podľa **čl. 130 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky** (ďalej len "ústava") pre porušenie ústavného práva priznaného **čl. 46 ods. 1 ústavy**.

Ide o druhý podnet predkladateľky, v ktorom na podklade tých istých skutkových okolností namietla porušenie ústavy. Prvým podnetom z 12. septembra 1997 namietla porušenie **čl. 46 ústavy** a na ústavnom súde sa domáhala zrušenia rozhodnutí Okresného súdu v Spišskej Novej Vsi a Krajského súdu v Košiciach. Ústavný súd vyzval E. T., aby svoj podnet doplnila o náležitosti predpísané **§ 20 zákona č. 38/1993 Z. z.** o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení **zákona č. 293/1995 Z. z.** (ďalej len "zákon č. 38/1993 Z. z. v znení neskorších predpisov"). Napriek skutočnosti, že predkladateľka podnetu bola v konaní pred ústavným súdom zastúpená advokátkou, ktorá bola opakovane vyzvaná, aby nedostatky podania odstránila, táto podnet predpísaným spôsobom nedoplnila, v dôsledku čoho ústavný súd podnet prerokoval a podľa **§ 25 ods. 2 zákona č. 38/1993 Z. z.** v znení neskorších predpisov uznesením rozhodol o jeho odmietnutí pre nesplnenie zákonom predpísaných náležitostí.

V druhom podnete podanom na ústavný súd 24. novembra 1997 namietla E. T. porušenie práva priznaného **čl. 46 ods. 1 ústavy**, podľa ktorého sa každý môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde. K porušeniu uvedeného práva došlo podľa tvrdení E. T. konaním Okresného súdu v Spišskej Novej Vsi a Krajského súdu v Košiciach.

Podľa **§ 24 ods. 1 zákona č. 38/1993 Z. z.** v znení neskorších predpisov: "Návrh nie je prípustný, ak sa týka tej istej veci, o ktorej Ústavný súd už rozhodol." Podľa **§ 25 ods. 2 zákona č. 38/1993 Z. z.** v znení neskorších predpisov ústavný súd môže neprípustný návrh na predbežnom prerokovaní odmietnuť bez ústneho pojednávania. Podnet predložila osoba totožná s predkladateľkou podnetu z 12. septembra 1997. Porušenie identického ústavou zaručeného práva namietla predkladateľka v súvislosti s identickým skutkovým stavom. Napriek tejto skutočnosti nejde o návrh neprípustný, nakoľko ústavný súd nerozhodol vo veci meritórne, ale podnet odmietol pre nesplnenie zákonom predpísaných náležitostí. Vzhľadom na to, že novouskutočnený podnet predložený na ústavný súd obsahoval všetky náležitosti predpísané **zákonom č. 38/1993 Z. z.** v znení neskorších predpisov a označené dôkazy preukazovali jeho opodstatnenosť, ústavný súd rozhodol, že nejde o neprípustný podnet podľa **§ 24 ods. 1 zákona č. 38/1993 Z. z.** v znení neskorších predpisov a uznesením č. II. ÚS 71/97 zo 4. decembra 1997 prijal podnet E. T. na konanie pred ústavným súdom. Dňa 9. decembra 1997 vyzval ústavný súd E. T., aby si na konanie pred ústavným súdom zvolila právneho zástupcu. Ústavnému súdu bolo dňa 11. decembra 1997 doručené oznámenie, že E. T. udelila splnomocnenie na zastupovanie pred ústavným súdom JUDr. L. S., advokátovi, K.

Dňa 9. decembra 1997 zaslal ústavný súd podnet E. T. Okresnému súdu v Spišskej Novej Vsi s výzvou, aby sa k nemu vyjadril. Okresný súd v Spišskej Novej Vsi predložil ústavnému súdu svoje stanovisko 15. decembra 1997 spolu s kompletným spisovým materiálom P 103/83 z konania o vrátenie spôsobilosti na právne úkony a uviedol, že súhlasí, aby ústavný súd upustil od ústneho pojednávania o prijatom podnete.

V stanovisku k podnetu E. T. uviedol:

"Okresný prokurátor v Spišskej Novej Vsi podal dňa 22. 6. 1982 návrh na tunajší súd podľa **§ 35 ods. 1** vtedy platného O. s. p. na pozbavenie spôsobilosti na právne

úkony podľa **§ 10 ods. 1 Obč. zákonníka**. Pani T. v tomto konaní zastupoval JUDr. E. D., advokát, ktorého zastupovaním poverila pani T.

O návrhu prokurátora bolo rozhodnuté rozsudkom Okresného súdu v Spišskej Novej Vsi Nc 597/82-27 zo dňa 26. 7. 1982 bez vypočutia pani T. - súd upustil od jej výsluchu aj od doručenia rozsudku. Tento bol však doručený jej právnomu zástupcovi - JUDr. D. Pani T. bola týmto rozsudkom obmedzená **spôsobilosť na právne úkony** tak, že nie je oprávnená podávať návrhy, sťažnosti a podnety štátnym orgánom, spoločenským organizáciám a ostatným orgánom a organizáciám. Proti rozsudku prvostupňového súdu podala pani T. odvolanie a oznámila súdu, že vypovedala JUDr. D. splnomocnenie na zastupovanie. Zastupovaním poverila JUDr. K. P. Rozsudkom Krajského súdu v Košiciach 14 Co 776/82-37 bol rozsudok prvostupňového súdu potvrdený. Tento rozsudok bol doručený právnej zástupkyňi pani T. dňa 24. 11. 1982.

Uznesením P 103/83-46 zo dňa 20. 4. 1983 bol pani T. ustanovený opatrovník Ing. A. K. Neskôr Okresný súd v Spišskej Novej Vsi postupne určil rad ďalších opatrovníkov.

Dňa 18. 9. 1985 podala pani T. návrh na zrušenie rozsudku Nc 597/82 -27 v spojení s rozsudkom Krajského súdu v Košiciach 14 Co 776/82-37. O tomto jej návrhu bolo rozhodnuté po dokazovaní dňa 2. 10. 1986, rozsudok jej bol doručený do vlastných rúk 8. 10. 1986, odvolanie nepodala.

Dňa 17. 4. 1989 podala pani T. nový návrh na prinavrátanie spôsobilosti na právne úkony, tento návrh rozšírila dňa 10. 4. 1997 aj na návrh na zrušenie rozsudku podľa **§ 190 O. s. p.** O návrhu pani T. bolo rozhodnuté s prietahmi, tieto však boli spôsobené tým, že viackrát bol podaný návrh na zmenu opatrovníka, právneho zástupcu - títo ju odmietali zastupovať, podávala návrhy na vylúčenie sudcov, odvolávala sa proti uzneseniam súdu o nariadení znaleckého dokazovania, namietala osoby znalcov, čo spôsobilo v konaní prietahy. Opakovane podávala sťažnosti na rôzne inštitúcie osobne, i keď podľa rozsudku Nc 597/82-27 tak mala činiť len prostredníctvom opatrovníka. Rozsudkom tunajšieho súdu P 103/83-384 súd rozhodol o oboch návrhoch pani T. - o návrhu podľa **§ 190 O. s. p.** a **§ 186 ods. 1 O. s. p.**, rozhodol tiež podľa **§ 192** o ustanovení opatrovníka. Súd podľa **§ 101 ods. 2 O. s. p.** pojednával v neprítomnosti pani T., ktorá písomne odmietla pojednávania sa zúčastniť.

Rozsudok bol doručený opatrovníkovi pani T., súd upustil od jeho doručenia pani T. podľa **§ 189 ods. 2 O. s. p.**, nakoľko podľa vyjadrenia súdneho znalca na pojednávaní dňa 29. 4. 1997, kde bol vypočutý, by doručenie rozsudku mohlo zle vplývať na jej zdravotný stav. Rozsudok nadobudol právoplatnosť dňa 20. 5. 1997. Sme toho názoru, že ani rozsudkom tunajšieho súdu P 103/83-384, ani konaním, ktoré mu predchádzalo, neboli porušené ústavné práva podnecovateľky podľa **čl. 46 ods. 1 Ústavy SR**, a preto žiadame, aby Ústavný súd vyniesol nález:

Rozsudkom Okresného súdu v Spišskej Novej Vsi P 103/83-384 a konaním, ktoré mu predchádzalo, neboli porušené ústavné práva podnecovateľky podľa **čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.**”

II. NAMIETANÝ SKUTKOVÝ STAV

Ústavný súd Slovenskej republiky prijíma na ďalšie konanie len podnety, ktoré obsahujú náležitosti ustanovené **zákonom Národnej rady Slovenskej republiky č. 38/1993 Z. z.** v znení neskorších predpisov. Ústavný súd neodmieta možnosť konania o podnete fyzickej osoby, ak osoba bez spôsobilosti na právne úkony alebo obmedzená v spôsobilosti na právne úkony namietla porušenie základného práva alebo slobody, pokiaľ je z podania zrejmé, že namietnuté právo môže byť ohrozené. Ústavný súd v konaní o podnete E. T. zistil, že predkladateľke podnetu, nar. 7. marca 1912, bola na základe návrhu Okresného prokurátora v Spišskej Novej Vsi rozsudkom Okresného súdu v Spišskej Novej Vsi č. Nc 597/82 - 27 z 26. júla 1982 obmedzená **spôsobilosť na právne úkony** tak, že nie je oprávnená podávať návrhy, sťažnosti a podnety štátnym orgánom, spoločenským organizáciám a ostatným orgánom a organizáciám. Rozsudok Okresného súdu v Spišskej Novej Vsi bol potvrdený v celom rozsahu rozsudkom Krajského súdu v Košiciach č. 14 Co 776/82 z 30. septembra 1982. Následne bol uznesením Okresného súdu v Spišskej Novej Vsi č. P 103/83 z 20. apríla 1983 ustanovený E. T. opatrovník Ing. A. K.

Predkladateľka podnetu namietla porušenie svojho ústavou zaručeného práva domáhať sa zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde. Toto právo je v demokratickej spoločnosti právom zásadného významu. Preto ústavný súd nehodnotil podnet ako podnet podaný zjavne neoprávnenou osobou podľa **§ 25 ods. 2 zákona č. 38/1993 Z. z.** v znení neskorších predpisov z dôvodu, že ho podala osoba s obmedzenou **spôsobilosťou na právne úkony**. Ústavný súd v konaní o podnete zistil, že E. T. dňa 18. septembra 1985 požiadala o zrušenie rozhodnutia o obmedzení spôsobilosti na právne úkony. Rozsudkom Okresného súdu v Spišskej Novej Vsi č. P 103/83-78 z 2. októbra 1986 bol návrh zamietnutý. E. T. podala spolu so svojím opatrovníkom ďalší návrh na vrátenie spôsobilosti na právne úkony dňa 17. apríla 1989. Po doporučení MsNV v Spišskej Novej Vsi bol za opatrovníka uznesením súdu ustanovený Š. K., bytom S., a za znalca MUDr. Š. S., CSc., ktorému bola uložená lehota 10 dní na podanie znaleckého posudku. Súdny znalec spis vrátil súdu po tom, čo sa E. T. na predvolanie k vyšetreniu nedostavila a voči osobe MUDr. S. vzniesla námietky. V súlade s **§ 187 ods. 3 Občianskeho súdneho poriadku** bolo v konaní o vrátenie spôsobilosti na právne úkony povinnosťou okresného súdu položiť ustanovenému súdnemu znalcovi z odboru psychiatrie presne určené otázky na posúdenie aktuálneho zdravotného stavu E. T. Súd túto povinnosť nespĺnil a neskúmal ani iné okolnosti, z ktorých by bolo možné posúdiť vývoj zdravotného stavu a správania sa E. T. V konaní o prinavrátenie spôsobilosti na právne úkony E. T. pokračoval Okresný súd v Spišskej Novej Vsi do 1. septembra 1992 opakovane zasielanými žiadosťami Mestskému úradu v Spišskej Novej Vsi na oznámenie osoby vhodnej pre výkon opatrovníctva. Dňa 5. novembra 1992 doručila E. T. okresnému súdu námietku predpojatosti voči konajúcej sudkyňi JUDr. B. F., v dôsledku čoho bolo pojednávanie vytýčené na 24. november 1992 odročené na neurčito. Konajúca sudkyňa sa vyjadrila, že sa necíti byť zaujatá vo veci a Krajský súd Košice uznesením č. 16 Nc 104/92-228 z 13. novembra 1992 rozhodol, že JUDr. B. F. nie je vylúčená z prejednávania a rozhodovania vo veci. Uvedené uznesenie bolo doručené E. T. a jej opatrovníčke A. M. Dňa 25. novembra 1992 oznámil okresný prokurátor, že vstupuje do konania, a súdu navrhol úkony na zabezpečenie posunu v konaní. Na jeho podnet bolo vytýčené pojednávanie vo veci na 9. február 1993. E. T. požiadala okresný súd o ustanovenie právneho zástupcu. Okresný súd v Spišskej Novej Vsi uznesením č. P 103/83-234 rozhodol 7. januára 1993, že právnym

zástupcom bude JUDr. J. S. z Advokátskej kancelárie v P. Tento sa voči uzneseniu o ustanovení za zástupcu odvolal, Krajský súd Košice rozhodnutie Okresného súdu Spišská Nová Ves potvrdil. Zároveň zaslal do spisu podanie E. T. adresované Kancelárii Národnej rady Slovenskej republiky v Bratislave a obsahlo informoval opatrovníčku A. M. o doterajšom konaní vo veci. Pojednávanie 11. júna 1993 sa uskutočnilo v prítomnosti všetkých účastníkov konania. Súd uznesením rozhodol o zmene opatrovníka, ktorým sa stal J. R. Ďalšie pojednávanie vo veci sa uskutočnilo 17. augusta 1993 za účasti E. T. a jej opatrovníka, ktorý súhlasil so znaleckým dokazovaním na zistenie zdravotného stavu. Súd uznesením rozhodol o odročení pojednávania za účelom prešetrenia zdravotného stavu E. T. a vykonania znaleckého dokazovania. Uznesením z 19. augusta 1993 bol za znalca ustanovený MUDr. L. D. z KÚNZ Košice - Poliklinika JUH. Znalcovi bolo uložené vypracovať znalecký posudok zameraný na zodpovedanie konkrétnych otázok týkajúcich sa zdravotného stavu menovanej a na vypracovanie posudku mu bola stanovená lehota 30 dní.

Súdny znalec okresnému súdu oznámil, že E. T. opakovane predvolal, aby sa dostavila na vyšetrenie. Táto všetky ním uskutočnené výzvy a termíny na vyšetrenie ignorovala, a preto znalec súd požiadal, aby zrušil uznesenie, na základe ktorého mal vykonať znalecký posudok vo veci zdravotného stavu E. T. Okresný súd v Spišskej Novej Vsi požiadal MUDr. D. 17. marca 1994 o vrátenie spisu, čo tento vykonal 7. apríla 1994.

Konajúca sudkyňa JUDr. F. požiadala 13. apríla 1994 Okresný súd v Poprade, aby vypočul MUDr. N. k správam o zdravotnom stave E. T., ktoré podal v roku 1990 a 1993, a vyjadril sa, či je ochotný zložiť sľub a podať vo veci znalecký posudok. MUDr. N. vo svojej výpovedi uviedol, že vo veci nemôže podať znalecký posudok, nakoľko už funkciu znalca nevykonáva.

Dňa 10. júna 1994 vypovedal opatrovníctvo pre E. T. J. R. zo zdravotných dôvodov.

Pojednávanie vytýčené na 19. august 1994 bolo odročené na neurčito za účelom oznámenia mena nového opatrovníka. Okresný súd požiadal Obvodný úrad v Spišskej Novej Vsi o oznámenie osoby vhodnej na funkciu opatrovníka a zároveň požiadal aj E. T., aby navrhla vhodnú osobu. Dňa 23. septembra 1994 podala E. T. sťažnosť na Okresný súd v Spišskej Novej Vsi pre prietahy v konaní. Okresný súd opakovane urgoval Obvodný úrad v Spišskej Novej Vsi i samotnú E. T., aby súdu oznámili osobu vhodnú za opatrovníčku. Obvodný úrad navrhol za opatrovníčku A. Z., ktorá sa ňou stala na základe zmeny uznesenia P 103/83 z 11. júna 1993, keď okresný súd 20. decembra 1994 rozhodol, že uvoľňuje z funkcie opatrovníka J. R., a ustanovil za opatrovníčku E. T. A. Z.

Pojednávanie vo veci zmeny opatrovníka sa uskutočnilo v neprítomnosti E. T., ktorá následne podala odvolanie proti uzneseniu a ustanoveniu A. Z. za opatrovníčku. Okresný súd v Spišskej Novej Vsi postúpil spis z konania na rozhodnutie o odvolaní Krajskému súdu v Košiciach, kde sa nachádzal v čase od 31. januára 1995 do 18. marca 1996, kedy krajský súd rozhodol o zrušení uznesenia Okresného súdu v Spišskej Novej Vsi, a vec mu vrátil na ďalšie konanie. Uznesenie Krajského súdu Košice bolo doručené okresnému súdu 28. mája 1996.

Pre ďalšie konanie vo veci si zvolila E. T. za svojho právneho zástupcu JUDr. A. H., ktorý v jej mene odmietol, aby jej bol ustanovený opatrovník. E. T. navrhla, aby bol ako súdny znalec ustanovený MUDr. S., ktorého ako znalca v r. 1990 odmietla. Okresný súd napriek tomuto oznámeniu požadoval od E. T. oznámenie mena osoby, ktorá by mohla vykonávať funkciu opatrovníka. Právny zástupca oznámil súdu, že klientka trvá na svojom pôvodnom vyjadrení a on nemôže postupovať proti jej vôli.

Uznesením č. P 103/83-339 zo 7. novembra 1996 ustanovil okresný súd za znalca na podanie znaleckého posudku MUDr. Š. S., CSc., Fakultná nemocnica K .

Uložil mu povinnosť vypracovania znaleckého posudku a zodpovedania otázok týkajúcich sa aktuálneho zdravotného stavu s lehotou 30 dní. Uznesením okresného súdu bola E. T. určená za opatrovníčku H. M., tajomníčka tamojšieho súdu. Ustanovený znalec súdu oznámil, že E. T. ho opakovane navštívila a žiadala ho o vypracovanie posudku podľa jej želania. Keďže súd tieto skutočnosti nepovažoval za vyjadrenie zaujatosti na podanie znaleckého posudku, bol 16. decembra 1996 súdnemu znalcovi postúpený spisový materiál na vypracovanie posudku. S týmto postupom E. T. nesúhlasila. MUDr. S. oznámil súdu, že na opakované predvolania sa na vyšetrenie nedostavila, následne súdu oznámila, že odmieta MUDr. S. ako súdneho znalca. Dňa 16. januára 1997 oznámil okresný súd právnemu zástupcovi E. T. JUDr. H., že je nevyhnutné, aby sa jeho klientka podrobila vyšetreniu, na základe ktorého bude možné rozhodnúť o návrhu. Ustanovený bol súdny znalec, ktorého si želala E. T. Súd vyzval znalca, aby určil nový termín vyšetrenia. Následne MUDr. S. oznámil súdu, že E. T. sa ani na jeden z ním určených termínov nedostavila, oznámila mu, že ide o protizákonnú činnosť, že sa požiadavke súdu nepodrobí, vyjadrila zaujatosť JUDr. F., celého súdu a odvolala aj plnú moc pre JUDr. H. na jej zastupovanie v uvedenej veci. JUDr. H. ešte raz oboznámil E. T. s okolnosťami, ktoré sú nevyhnutné k tomu, aby došlo k doriešeniu jej záležitosti.

Dňa 24. januára 1997 zaslal Okresný súd v Spišskej Novej Vsi spis Krajskému súdu v Košiciach na rozhodnutie o námietke zaujatosti JUDr. F. Krajský súd v Košiciach uznesením 14 Nc 6/97-361 rozhodol, ktorí sudcovia Okresného súdu v Spišskej Novej Vsi sú vylúčení z prejednávania veci E. T. V ďalšom období postupoval súd v konaní plynule až do rozhodnutia rozsudkom P 103/83-384 z 29. apríla 1997, ktorý nadobudol právoplatnosť 20. mája 1997.

Uznesenie Krajského súdu Košice bolo doručené E. T. i JUDr. H. napriek tomu, že súdu písomne oznámil, že už E. T. nezastupuje. Súd E. T. vyzval, aby sa podrobila vyšetreniu znalca pod hrozbou uloženia poriadkových opatrení, spis zaslal súdnemu znalcovi s uložením povinnosti oznámiť súdu termín vyšetrenia a Okresný úrad v Spišskej Novej Vsi požiadal, aby označil osobu vhodnú pre výkon opatrovníctva. Po tom, čo súdny znalec stanovil termín vyšetrenia na 7. marec 1997, požiadal okresný súd o spoluprácu obvodné oddelenie Policajného zboru a o predvedenie na vykonanie vyšetrenia. E. T. odmietla s hliadkou Policajného zboru komunikovať a neskôr boli zmarené pokusy o predvedenie aj na vyšetrenie 21. marca 1997.

Následne vypracoval MUDr. S. - súdny znalec správu, ktorú predložil Okresnému súdu v Spišskej Novej Vsi.

Materiál, ktorý predložil MUDr. S. Okresnému súdu v Spišskej Novej Vsi formálne ani svojím obsahom nespĺňal podmienky ustanovené **vyhláškou č. 263/1996 Z. z.**

Správa bola vypracovaná na základe spisového materiálu. Nevychádzala zo zdravotného stavu, ktorý by bol zistil znalec vlastným vyšetrením E. T.

Neboli v nej zodpovedané otázky položené súdom pri určení povinnosti podania znaleckého posudku na posúdenie aktuálneho zdravotného stavu.

Konanie o vrátení spôsobilosti na právne úkony E. T. sa začalo v čase platnosti **vyhlášky č. 37/1967 Zb.** na vykonanie zákona o znalcoch a tlmočníkoch. V čase začiatku konania pribratie znalca ustanovoval **§ 11 vyhlášky č. 37/1967 Zb.**, lehota na vykonanie úkonu sa mala určiť v súlade s **§ 12 vyhlášky č. 37/1967 Zb.** a znalecký posudok mal mať náležitosti ustanovené **§ 13 vyhlášky č. 37/1967 Zb.** Po zrušení **vyhlášky č. 37/1967 Zb. § 33 vyhlášky č. 263/1996 Z. z.**, ktorou sa vykonáva zákon o znalcoch a tlmočníkoch, bolo povinnosťou súdu dbať na to, aby znalecký posudok pre rozhodnutie o návrhu E. T. bol v súlade s **§ 16 až 19 vyhlášky č. 263/1996 Z. z.** Podľa **§ 16 ods. 1** tejto vyhlášky: “Štátny orgán v závažných prípadoch môže vyžiadať posudok od ústavu špecializovaného na znaleckú činnosť, v ostatných prípadoch od znalca alebo tlmočníka zapísaného v zozname znalcov alebo v zozname tlmočníkov jednotlivých krajských súdov.”

“Pri vypracúvaní znaleckých posudkov znalci postupujú podľa všeobecne záväzných predpisov, podľa znaleckých štandardov schválených ministerstvom a podľa metodických pokynov oznámených ministerstvom.” (**§ 16 ods. 4**)

Podľa **§ 17 ods. 1**: “Pri vyžiadaní znaleckého alebo tlmočnickeho úkonu štátny orgán v medziach ustanovených zákonom uloží znalcovi alebo tlmočníkovi lehotu, v ktorej má úkon vykonať. Pred uložením lehoty podľa okolností treba so znalcom alebo s tlmočníkom prerokovať, či môže v požadovanej lehote úkon vykonať.”

Podľa **§ 18**: “Príslušný orgán, ktorý v konaní znalca ustanovil, vymedzí vo svojom uznesení jeho úlohu podľa okolností prípadu aj formou otázok tak, aby sa znalec zaoberal len takými skutočnosťami, na ktorých posúdenie sa vyžadujú jeho odborné znalosti.”

Podľa **§ 19 ods. 1** citovanej vyhlášky: “Písomne vyhotovený znalecký posudok obsahuje

- a) úvodnú časť,
- b) nález,
- c) posudok,
- d) záver,
- e) prílohy (ak to skladba posudku vyžaduje).

V úvodnej časti musí obsahovať úlohy z uznesenia štátneho orgánu, na ktoré má znalec odpovedať, číslo a dátum uznesenia. V časti nálezu znalec uvedie opis skúmaného materiálu, prípadne javov, súhrn skutočností, na ktoré pri úkone prihliadal.

V posudku znalec uvedie postup, ktorým sa dopracoval k odpovediam ak splneniu úloh uznesenia. V závere znalec uvedie odpovede na otázky a úlohy uznesenia.

Celková skladba posudku musí byť taká, aby umožňovala v celom rozsahu jeho obsah preskúmať a overiť postupy, či sú zdôvodnené. Skladba znaleckého posudku je uvedená v **prílohe č. 3.**”

Súd nezisťoval, či sa zdravotný stav predkladateľky podnetu nezmenil. Nepoložil ustanovenému znalcovi otázky umožňujúce posúdiť aktuálny zdravotný stav E. T. Za znalecký posudok uznal vyjadrenie znalca, ktoré nemalo predpísané právne náležitosti. Sudkyňa konajúca vo veci túto správu označila ako znalecké vyjadrenie a z neho vychádzala pri hlavnom pojednávaní a vydaní rozsudku o zamietnutí návrhu na vrátenie spôsobilosti na právne úkony. Vyjadrenie súdneho znalca bolo doručené okresnému prokurátorovi, ustanovenej opatrovníčke i E. T. a bol vytýčený termín pojednávania na 15. apríl 1997. Pojednávanie vo veci bolo odročené na 29. apríl 1997 z dôvodu znovupredvolania účastníkov konania. Meritórne rozhodnutie vo veci bolo vydané na pojednávaní 29. apríla 1997, keď súd konal v neprítomnosti navrhovateľky a prijatým rozsudkom rozhodol o zamietnutí návrhu na prinavrátenie spôsobilosti na právne úkony. Súd zamietol aj návrh na zrušenie rozhodnutia o obmedzení spôsobilosti na právne úkony a zmene opatrovníka E. T. Na základe doporučenia súdneho znalca súd uvedený rozsudok nedoručil E. T. Súd rozsudok doručil náhradne ustanovenému opatrovníkovi. Za opatrovníka ustanovil Okresný úrad Spišská Nová Ves.

Rozsudok nadobudol právoplatnosť 20. mája 1997. O rozhodnutí vo veci samej sa E. T. dozvedela až po tom, čo sa so žiadosťou o urýchlenie rozhodnutia vo veci vrátenia spôsobilosti na právne úkony obrátila na ústavný súd. Z kompletného spisového materiálu z Okresného súdu v Spišskej Novej Vsi ústavný súd zistil, že vec bola rozhodnutá a rozsudok nadobudol právoplatnosť. Ústavný súd toto zistenie oznámil E. T. listom z 25. augusta 1997.

Z chronológie spisu možno vidieť, že súd nepostupoval jednotne pri zabezpečovaní úkonov potrebných na prejednanie návrhu. Súd obmedzil E. T. v spôsobilosti na právne úkony tak, že nie je oprávnená podávať návrhy, sťažnosti a podnety štátnym orgánom a organizáciám, ale pravidelne ju žiadal o vyjadrenia k rôznym úkonom, prešetroval jej oznámenia a podania a vo väčšine prípadov komunikoval priamo s ňou, aj keď bola zastúpená právnym zástupcom, resp. mala súdom určeného opatrovníka.

Konanie o vrátení spôsobilosti na právne úkony E. T. trvalo od 17. apríla 1989 do 20. mája 1997. Od podania návrhu do právoplatnosti súdneho rozhodnutia sa uskutočnilo niekoľko pojednávanií. Pojednávanie 11. júna 1993 sa uskutočnilo v prítomnosti všetkých účastníkov konania. Ďalšie pojednávanie vo veci sa uskutočnilo 17. augusta 1993 za účasti E. T. a jej opatrovníka. Dňa 20. decembra 1994 sa uskutočnilo pojednávanie o zmene opatrovníka E. T. Toto pojednávanie sa uskutočnilo v jej neprítomnosti. Krajský súd v Košiciach roku 1997 rozhodol o námietke E. T. o zaujatosti sudkyne Okresného súdu v Spišskej Novej Vsi. Uznesenie Krajského súdu v Košiciach bolo doručené E. T. Pre rozhodnutie o návrhu samom Okresný súd v Spišskej Novej Vsi vyžiadal vyjadrenie znalca. Vyjadrenie súdneho znalca bolo doručené okresnému prokurátorovi, ustanovenej opatrovníčke i E. T. a bol vytýčený termín pojednávania na 15. apríl 1997. Pojednávanie vo veci

bolo odročené na 29. apríl 1997 z dôvodu znovupredvolania účastníkov konania. Meritórne rozhodnutie vo veci bolo vydané na pojednávaní 29. apríla 1997, keď súd konal v neprítomnosti navrhovateľky. Na základe doporučenia súdneho znalca súd uvedený rozsudok nedoručil E. T.

Ustanovenie **§ 189 ods. 2 OSP** umožňuje, aby súd v konaní o spôsobilosti na právne úkony upustil od doručenia rozhodnutia o spôsobilosti na právne úkony. Podľa judikatúry je potrebné o tom rozhodnúť vo výroku rozsudku po predchádzajúcom vyjadrení znalca. Znalec totiž môže posúdiť, či doručenie rozhodnutia by mohlo na vyšetrovaného pôsobiť pre jeho duševnú poruchu nepriaznivo, alebo či je schopný posúdiť význam rozhodnutia. Nestačí, ak sa súd otázkou nedoručenia rozsudku zaoberá len v odôvodnení rozsudku (R 3/1979). V prípade E. T. sa súdny znalec vyjadril, že nedoporučuje doručiť rozsudok menovanej, nakoľko nie je schopná pochopiť obsah súdneho rozhodnutia. Súdny znalec priamo uviedol, že nemal možnosť vyšetriť menovanú, ale zo spisového materiálu zistil, že je vážne duševne chorá. Na základe uvedeného súd upustil od doručenia rozsudku E. T. V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že vyjadrenie súdneho znalca o duševnom stave bolo E. T. doručené a bola predvolaná aj na pojednávanie vo veci. Proti rozsudku bolo možné podať odvolanie do 15 dní na Krajský súd v Košiciach. Vzhľadom na to, že súd rozhodol o upustení od doručenia rozhodnutia E. T., odvolanie v jej prospech mohol podať opatrovník. Okresný súd mal záujem nájsť vhodného opatrovníka pre E. T. Opakovane žiadal orgány štátnej správy o oznámenie osoby vhodnej pre opatrovníctvo, vyzýval aj samotnú E. T., aby označila osobu vhodnú pre výkon uvedenej funkcie. Hľadanie sťažovala skutočnosť, že E. T. je osamelou osobou bez príbuzných.

V konaní o návrhu na vrátenie spôsobilosti na právne úkony, ktorý podľa **§ 186 ods. 3 Občianskeho súdneho poriadku** podala E. T., Okresný súd v Spišskej Novej Vsi ustanovil za opatrovníka pre konanie pracovníčku Okresného súdu v Spišskej Novej Vsi H. M. V predloženej spisovom materiáli nebolo zaevidované uznesenie súdu o ustanovení H. M. za opatrovníčku pre konanie. Predkladateľka podnetu E. T. sa oficiálne nedozvedela, že H. M. je ustanovená za jej opatrovníčku pre konanie o vrátení spôsobilosti na právne úkony. Preto nežiadala, ani nemohla žiadať, o ustanovenie iného opatrovníka pre konanie o vrátení spôsobilosti na právne úkony.

Po skončení konania podľa **§ 186 až 191 Občianskeho súdneho poriadku** súd nahradil svoju pracovníčku H. M. v úlohe opatrovníka pre konanie novým opatrovníkom, za ktorého určil Okresný úrad Spišská Nová Ves. Súdom ustanovená opatrovníčka pre konanie tým stratila oprávnenie na prípadné podanie odvolania proti rozhodnutiu súdu. Na Okresnom úrade Spišská Nová Ves nebola určená osoba oprávnená v mene Okresného úradu Spišská Nová Ves plniť úlohu opatrovníka, ktorú súd tomuto štátnemu orgánu zveril. Pojednávanie, na ktorom bolo rozhodnuté o zamietnutí návrhu na prinavrátenie spôsobilosti na právne úkony a rozhodnuté o ustanovení Okresného úradu - odboru sociálnych vecí Spišská Nová Ves za opatrovníka E. T., sa jeho zástupca nezúčastnil. Rozsudok vo veci bol doručený Okresnému úradu - odboru sociálnych vecí v Spišskej Novej Vsi, čo vyplýva z doručky o prevzatí založenej v súdnom spise.

III. NAMIETANÉ PORUŠENIE **ČL. 46 ODS. 1 ÚSTAVY SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

Ústavný súd v konaniach na ochranu ústavnosti opakovane vyslovil, že uplatnenie ústavy v okolnostiach konkrétneho spoločenského vzťahu si obvykle vyžaduje uplatnenie všetkých navzájom súvisiacich noriem ústavy. Takúto povahu má aj konanie o podnete navrhovateľky, v ktorom navrhovateľka namietla porušenie **čl. 46 ods. 1 ústavy** postupom okresného súdu.

Podľa **čl. 46 ods. 1 ústavy**: “Každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky.”

Dostupnosť práva zaručeného **čl. 46 ods. 1 ústavy** sa podmieňuje **čl. 51 ústavy**:

“Domáhať sa práv uvedených v ... **čl. 46** tejto ústavy možno len v medziach zákonov, ktoré tieto ustanovenia vykonávajú”. Pre súd konajúci o návrhu občana domáhajúceho sa svojho práva podľa **čl. 46** je záväzná aj ustanovenie **čl. 152 ods. 4 ústavy**. Právo na súdnu ochranu, ktoré je predmetom úpravy **siedmeho oddielu druhej hlavy ústavy (čl. 46 až 50)**, zahŕňa súbor oprávnení, ktorými sa v podstate previedli do právneho poriadku Slovenskej republiky tie práva, ktoré sa zaručujú **čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd**.

Podľa **čl. 11 ústavy** sa medzinárodným zmluvám o ľudských právach a základných slobodách priznáva prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky, ale nie pred ústavou. Práva a slobody zaručené medzinárodnými zmluvami o ľudských právach a základných slobodách vo vzťahu k ústave majú podporný význam predovšetkým pri podávaní výkladu ústavy. Ústavu nemožno vysvetľovať spôsobom zakladajúcim porušenie medzinárodnej zmluvy o ľudských právach, ak je Slovenská republika účastníkom takejto zmluvy (II. ÚS 48/97). Predpokladom uplatnenia práva na spravodlivý proces, ktoré sa zaručuje **čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd**, je nezávislosť a nestrannosť súdu. Formuláciou uvedenou v **čl. 46 ods. 1** ústavodarca v základnom právnom predpise Slovenskej republiky vyjadril zhodu zámerov vo sfére práva na súdnu ochranu s právnym režimom súdnej ochrany podľa Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Právom na spravodlivý proces podľa **čl. 6 ods. 1 Dohovoru** sa v prvom rade zaručuje možnosť predložiť svoju vec súdu na rozhodnutie. “V občianskych veciach si sotva možno predstaviť právny štát bez možnosti mať prístup k súdu”, vyslovil Európsky súd pre ľudské práva (Golder case, A; č. 18). Európsky súd pre ľudské práva tak vytvoril právo na prístup k súdu ako právo, ktoré je implikované v úprave **čl. 6 ods. 1**. Na podporu tohto svojho postoja ďalej uviedol, že podľa jeho názoru by bolo nemysliteľné, aby **článok 6 odsek 1** podrobne opísal procesné záruky, ktoré sa poskytujú účastníkom prebiehajúceho konania, a zároveň aby nezaručil to, čo v skutočnosti umožňuje požívať výhody z týchto záruk, teda prístup k súdu. “Spravodlivosť, verejnosť a primeranosť súdneho konania,” uviedol Európsky súd, “nemajú vôbec nijakú hodnotu, ak neexistuje súdne konanie. To nie je extenzívny výklad ukladajúci zmluvným štátom nový záväzok: zakladá sa na podmienkach **prvej vety článku 6 odsek 1**, ak sa tieto podmienky čítajú vo vzájomnej súvislosti a s prihliadnutím na predmet a účel Dohovoru a všeobecné princípy práva” (Golder case, s. 18, § 35). Samotný prístup k súdu nestačí na splnenie záruk poskytnutých oprávnenému subjektu **článkom 6 ods. 1**. Súd, ktorému sa vec predkladá na rozhodnutie po umožnení prístupu, musí mať určitú kvalitu. Musí byť nezávislý

a nestranný. Relevantné ustanovenia **čl. 6 ods. 1** sa orgánmi Rady Európy uplatňujú tak, že každému sa poskytujú záruky **čl. 6 ods. 1**, pokiaľ ide o organizáciu a zloženie súdu a vedenie konania (Golder case). “Slovo tribunál v **čl. 6 ods. 1** nie je treba nevyhnutne chápať ako označenie pre súd klasického typu integrovaného do štandardného justičného mechanizmu krajiny” (Campbell and Fell, A; č. 80). “Pri určovaní, či tribunál možno pokladať za nezávislý podľa **čl. 6**, najmä na výkonnej moci a účastníkoch konania, súd berie do úvahy spôsob menovania členov tribunálu a dĺžku ich funkčného obdobia, existenciu záruk ochrany pred vonkajším nátlakom a otázku, či orgán javí znaky nezávislosti” (Campbell and Fell).

V tomto rozsahu práva zaručené podľa **čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd** sa zhodujú s obsahom **čl. 46 ods. 1 ústavy**. **Článkom 46 ods. 1 ústavy** sa zaručuje predovšetkým prístup k súdu, pretože len v takom prípade sa vytvárajú podmienky na domáhanie sa práva na súdnu ochranu oprávnenou osobou. Súd musí mať ústavou výslovne určenú kvalitu. To znamená, že musí byť nezávislý a nestranný.

Právo občana domáhať sa svojho práva na nezávislom súde sa zabezpečuje ustanoveniami **čl. 141 ods. 1** a **čl. 144 ods. 1 ústavy**.

Článkom 141 ods. 1 sa určuje, že:

“V Slovenskej republike vykonávajú súdnictvo nezávislé ... súdey.”

Článkom 144 ods. 1 sa ustanovuje:

“Sudcovia sú pri rozhodovaní nezávislí a viazaní len zákonom.”

Účelom týchto ustanovení je zabezpečiť výkon súdnej moci takými štátnymi orgánmi (súdmi), ktoré nie sú podriadené iným zložkám štátnej moci. Súčasťou nezávislosti súdu je aj výkon súdnej moci osobami (sudcami), ktoré nie sú podriadené iným zložkám štátnej moci. Ak o práve osoby rozhodol súd nepodriadený iným zložkám štátnej moci a na súde konal sudca, ktorý tiež nebol podriadený iným zložkám štátnej moci, ústavou zaručené právo na prerokovanie veci nezávislým súdom nebolo porušené. Z povahy veci, v ktorej E. T. namietla porušenie svojho práva, a zo skutočností zistených ústavným súdom v konaní o jej podnete vyplynulo, že v konaní pred Okresným súdom v Spišskej Novej Vsi nemohlo dôjsť k porušeniu tej časti práva zaručenej **čl. 46 ods. 1 ústavy**, ktorá sa vzťahuje na nezávislosť súdu. Preto sa ústavný súd zamerlal na otázku, či o spôsobilosti E. T. na právne úkony konal a rozhodol súd v súlade s jej právom na nestranný súd. Obsahom práva na nestranný súd je, aby rozhodnutie v konkrétnej veci bolo výsledkom konania nestranného súdu, čo znamená, že súd musí každú vec prerokovať a rozhodnúť tak, aby voči účastníkom postupoval nezaujato a neutrálne, žiadnemu z nich nenadŕžal a objektívne posúdil všetky skutočnosti závažné pre rozhodnutia vo veci. Nestranný súd poskytuje všetkým účastníkom konania rovnaké príležitosti pre uplatnenie všetkých práv, ktoré im zaručuje právny poriadok, pokiaľ súd má právomoc o takomto práve rozhodnúť. V nesporovom konaní, ktorého účastníkom je iba jedna strana, nestranný súd poskytuje príležitosť pre uplatnenie všetkých jeho práv tomu, kto je účastníkom konania.

Okresný súd v Spišskej Novej Vsi osem rokov, od 21. apríla 1989 do 29. apríla 1997, konal o tom, či sú splnené podmienky, aby E. T. v plnom rozsahu obnovil **spôsobilosť na právne úkony**. Prístup k súdu vo svojej veci predkladateľka podnetu nemala porušený.

Správanie nestranného súdu v konaní o práve osoby je v príčinnej súvislosti so správaním sa účastníka konania. O veci E. T. postupne konali traja sudcovia Okresného súdu v Spišskej Novej Vsi. Súd v tomto konaní ustanovil dvoch znalcov.

Počas konania E. T. mala šesť právnych zástupcov, ktorých si buď sama zvolila, alebo jej boli ustanovení. Posledný súdom ustanovený opatrovník E. T. je siedmy v poradí opatrovníkov. Krajský súd v Košiciach dva razy dostal námietku E. T. o zaujatosti sudcov Okresného súdu Spišská Nová Ves a v oboch prípadoch rozhodol o tom, či sudcovia majú byť vylúčení z konania o spôsobilosti E. T. na právne úkony. Každá osoba žijúca v Slovenskej republike má právo mať právnu spôsobilosť. Obmedzenie alebo pozbavenie spôsobilosti na právne úkony predstavuje zásah do tohto práva. Ak sa taký zásah vykoná v súlade so zákonom, má každý právo, aby sa v konaní pred súdom uchádzal o obnovu predchádzajúceho právneho stavu, ktorým je úplná **spôsobilosť na právne úkony**, ak osoba spĺňa zákonom ustanovené podmienky pre priznanie úplnej spôsobilosti na právne úkony. Predkladateľka podnetu uplatnila toto svoje právo, ale v konaní pred okresným súdom nemala úspech. Obsahom práva na nestranný súd zaručeného **čl. 46 ods. 1 ústavy** nie je rozhodnutie, ktorým súd vyhovie navrhovateľovi. Preto k porušeniu jej práva podľa **čl. 46 ods. 1** nedošlo tým, že Okresný súd v Spišskej Novej Vsi jej neobnovil **spôsobilosť na právne úkony**.

Okresný súd v Spišskej Novej Vsi v konaní o návrhu na vrátenie (obnovenie) spôsobilosti na právne úkony E. T. nezmaril predkladateľke podnetu ani nijaké ďalšie z oprávnení, ktoré sa zaručujú prostredníctvom **čl. 46 ods. 1 ústavy** v rámci práva na nestranný súd. Preto ústavný súd rozhodol tak, ako je uvedené vo výroku tohto rozhodnutia.

V. Prelomový nález Ústavného súdu Českej republiky:

Správa:

„Ústavní soud kritizuje institut zbavení způsobilosti k právním úkonům

Brno – 15. září 2009 – Ústavní soud vydal přelomový nález pod spis. zn. I. US 557/09 týkající se zbavení způsobilosti k právním úkonům. Dal za pravdu ženě, které soudy odmítly navrátit způsobilost k právním úkonům i přes to, že trpěla jen lehkou mentální poruchou a byla schopna vést plnohodnotný život ve společnosti. Ústavní soud kritizoval zejména formalistické posudky soudních znalců a neschopnost soudů zvážit všechny důkazy a okolnosti konkrétního případu. Toto rozhodnutí Ústavního soudu může být prvním krokem ke zrušení institutu, který nepřiměřeným způsobem zasahuje do základních ústavních práv člověka.

Podle názoru soudu je institut zbavování způsobilosti k právním úkonům „reliktem starého režimu“, ve kterém vládla idea totožnosti zájmu jednotlivce se zájmem společnosti či státu. Ve světle nových ústavních hodnot se však tento institut stává podle soudu „ústavně značně problematickým“. Ústavní systém České republiky

garantuje právo na zachování lidské důstojnosti, které vylučuje, „aby s člověkem bylo zacházeno jako s objektem či předmětem“. Podle Zuzany Durajové, právničky Ligy a MDAC, „má každý člověk právo na to, aby byla respektována jeho důstojnost, součástí které je i možnost výkonu svých základních lidských práv.“

Ústavní soud ve svém nálezu poukázal zejména na dva důležité principy pro posuzování návrhů na zbavení způsobilosti. Jednak považuje za nutné vždy dobře zvážit, zda je zásah do základních práv člověka z hlediska ochrany jiné důležité hodnoty nevyhnutelný. Podle Ústavního soudu „samotná skutečnost, že osoba trpí duševní poruchou (...) ještě není důvodem pro omezení její způsobilosti k právním úkonům (...) ale musí být vždy konkrétně uvedeno, koho, resp. co ohrožuje plná způsobilost k právním úkonům (...) osoby omezované.“

Druhým principem, na který Ústavní soud ve svém nálezu upozornil je nutnost „zvážit všechny mírnější alternativy, (...) kterými by bylo možno ještě dosáhnout sledovaného cíle v podobě ochrany konkrétně označených konkurujících práv či veřejných zájmů vyvoditelných z ústavního pořádku, přičemž omezení způsobilosti k právním úkonům musí být vždy považováno za prostředek nejkrajnější.“

Náš právní systém však v současné době nemá ke zbavení způsobilosti k právním úkonům mnoho alternativ. „Nový nález Ústavního soudu znamená výrazný posun v judikatuře českých soudů, které dosud upřednostňovaly zbavení způsobilosti před jinými možnostmi ochrany lidí s duševním či mentálním postižením,“ říká Maroš Matiaško, právník Ligy a MDAC. Tuto situaci dlouhodobě kritizují neziskové organizace, jejichž připomínky se promítly také do návrhu nového Občanského zákoníku. Připravovaný kodex již zbavení způsobilosti k právním úkonům nezná a namísto toho upravuje řadu alternativ na ochranu osob s postižením.

Toto přelomové rozhodnutí je v souladu s vlnou reforem opatrovnictví ve státech západní Evropy, ze kterých už většina od zbavování způsobilosti k právním úkonům upustila. Je také v souladu s čl. 12 Úmluvy o právech osob s postižením, který mění filozofii ochrany osob s postižením při jejich rozhodování a zavádí tzv. podporované rozhodování.“

VI. Judikatura ESLP

H. F. proti Slovenskej republike

Vnútroštátne súdy sa v skutočnosti opreli predovšetkým o dôkazy poskytnuté navrhovateľmi, a to svedecké výpovede bývalého manžela sťažovateľky a ním navrhnutých svedkov, rovnako ako znalecký posudok vypracovaný zamestnankyňou kliniky, ktorá bola navrhovateľom. Okrem toho, tento znalecký posudok bol vypracovaný v júli 1996, teda tri mesiace po začatí konania, no rok a viac ako štyri mesiace pred prijatím prvostupňového rozsudku a dva roky a tri mesiace pred rozsudkom odvolacieho súdu. Tento posudok preto nemožno pokladať za „čerstvý“ v zmysle zásady 12 uvedenej v spomínanom odporúčaní, ktorá rovnako hovorí o „aspoň jednom“ kvalifikovanom odborníkovi.

Súd má teda za to, že nebolo iba v záujme sťažovateľky, ktorej psychický stav sa mohol zmeniť v závislosti od absolvovaného liečenia, ale tiež v záujme skutkového stavu veci, aby sa súd sám z úradnej moci postaral o to, aby bol neskôr ustanovený ďalší znalec z odboru psychiatrie za účelom vypracovania kontrolného znaleckého posudku, tak ako to bolo navrhované v odvolaní podanom právnu zástupkyňou sťažovateľky a rovnako počas ústneho pojednávania pred odvolacím súdom. Na základe takéhoto posudku by mohol súd tiež lepšie zhodnotiť, či odporúčanie znalca z roku 1996 nevypočúvať sťažovateľku je stále platné aj v čase prijímania rozhodnutia. V tomto smere Súd upozorňuje na zásadu 13 uvedeného odporúčania a poznamenáva, že počas inkriminovaného obdobia bola sťažovateľka predsa len schopná najat' dvoch advokátov, ktorým dokázala vysvetliť svoj prípad.

Súd sa domnieva, že konanie v prejednávacom prípade, ktoré pre sťažovateľku znamenalo veľmi vážnu stávkou, malo byť sprevádzané primeranými procesnými zárukami, ktoré by umožnili chrániť sťažovateľkine práva a brať do úvahy jej záujmy. Podľa názoru Súdu však vnútroštátne súdy nekonali s potrebnou starostlivosťou a nezistovali dostatočne skutkové okolnosti potrebné pre posúdenie schopností sťažovateľky a pre zabránenie prípadným krivdám.

Rozsudok z 8. novembra 2005 k sťažnosti č. 54797/00 týkajúcej sa porušenia článku 6 ods. 1 Dohovoru (právo na spravodlivé súdne konanie – spôsobilosť na právne úkony)

KONANIE

Prípad vznikol na základe sťažnosti (č. 54797/00) podanej proti Slovenskej republike, ktorou sa štátna občianka tohto štátu, pani H. F. (ďalej len „sťažovateľka“) obrátila dňa 8. septembra 1999 na Súd podľa článku 34 Dohovoru na ochranu ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“).

SKUTKOVÝ STAV

I. OKOLNOSTI PRÍPADU

Sťažovateľka sa narodila v roku 1959 a žije v Bratislave.

Vo februári 1996 sa Psychiatrická klinika Fakultnej nemocnice v Bratislave a J. F., bývalý manžel sťažovateľky, obrátili na Okresný súd Bratislava III s návrhom na pozbavenie sťažovateľky jej spôsobilosti na právne úkony. Tvrdili, že sťažovateľka bola opakovane hospitalizovaná z dôvodu chronickej duševnej choroby, pričom sa zhoršovala jej schopnosť pochopiť a rozpoznať právne dôsledky svojich činov. J. F. tiež tvrdil, že jeho bývalá manželka je nebezpečná pre seba, ako aj pre svojich blízkych, predovšetkým pre ich deti.

Uznesením z 27. marca 1996 súd začal konanie o pozbavení sťažovateľky spôsobilosti na právne úkony, v ktorom bola sťažovateľka zastúpená právnu zástupkyňou.

Dňa 8. júla 1996 bol súdu doručený psychiatrický znalecký posudok vypracovaný dňa 1. júla 1996 L. D., ustanovenou znalkyňou, ktorá v tom čase pracovala pre kliniku, ktorá bola navrhovateľom.

Zo zápisnice z ústneho pojednávania konaného dňa 8. apríla 1997, z účasti na ktorom sa sťažovateľkina právna zástupkyňa ospravedlnila, vyplýva, že súd rozhodol predvolať na nasledujúce pojednávanie konané dňa 20. mája 1997 iba právnu zástupkyňu, ale nie sťažovateľku. Na tomto poslednom pojednávaní právna zástupkyňa vyhlásila, že jej list adresovaný sťažovateľke jej bol vrátený s tým, že jej klientka bola hospitalizovaná a trvala na vypočutí sťažovateľky.

Na ústnom pojednávaní dňa 13. novembra 1997 právna zástupkyňa sťažovateľky uviedla, že nakoľko znalecký posudok je z júla 1996, je potrebné návrh na pozbavenie jej klientky spôsobilosti na právne úkony zamietnuť.

Rozsudkom z 13. novembra 1997 súd rozhodol o pozbavení sťažovateľky spôsobilosti na právne úkony. Po vypočutí J. F., dvoch ním navrhnutých svedkov a L. D. a po preskúmaní znaleckého posudku vypracovaného posledne spomínanou v júli 1996, ako aj lekárskeho osvedčenia Psychiatrickej nemocnice v Pezinku z júna 1997, súd zistil, že sťažovateľka trpí paranoidnou schizofréniou trvalého charakteru a že nie je schopná brať na seba zodpovednosť z právnych úkonov a starať sa o svoje záležitosti. Opierajúc sa o ustanovenie **§ 187 ods. 2 Občianskeho súdneho poriadku** súd upustil od výsluchu sťažovateľky, odvolajúc sa na to, že by tento podľa záverov znalca mohol spôsobiť komplikácie a zhoršenie jej zdravotného stavu.

Dňa 13. februára 1998 sťažovateľkina právna zástupkyňa podala odvolanie na Krajský súd v Bratislave. Spochybnila nestrannosť znalkyne zamestnanej klinikou, ktorá bola navrhovateľom a podotkla, že J. F. sa usiloval o pozbavenie sťažovateľky jej spôsobilosti na právne úkony za účelom získania bytu, ku ktorému mali právo spoločného nájmu. Rovnako namietala, že sťažovateľke nebol ustanovený opatrovník na ochranu jej záujmov počas konania. Napokon právna zástupkyňa poprela názor súdu, podľa ktorého bol výsluch sťažovateľky spôsobilý poškodiť jej zdravie, pričom poukázala na to, že jej klientka ju sama poverila zastupovaním a že jej nerobilo žiadne ťažkosti vysvetliť jej prípad. Preto žiadala odvolací súd, aby vypočul sťažovateľku a ustanovil nestranného znalca na vypracovanie kontrolného psychiatrického znaleckého posudku.

Dňa 22. septembra 1998 sťažovateľka poverila nového právneho zástupcu, aby ju zastupoval v dotknutom konaní.

Na ústnom pojednávaní pred odvolacím súdom konanom dňa 25. septembra 1998 právny zástupca sťažovateľky namietal, že jeho klientka nebola súdom vypočutá a navrhol prípadne doplniť dokazovanie kontrolným znaleckým posudkom.

Dňa 25. septembra 1998 krajský súd potvrdil prvostupňový rozsudok. Zo znenia rozsudku vyplýva, že v tomto konaní bola sťažovateľka zastúpená opatrovníčkou (tajomníčkou Okresného súdu Bratislava III). Odvolací súd mal za to, že okresný súd správne zistil skutkový stav a z vykonaných dôkazov vyvodil správny právny záver. Zdôraznil, že podľa lekárskeho znaleckého posudku sťažovateľka trpela chorobou trvalého charakteru a bola úplne nespôsobilá vykonávať právne úkony a starať sa o svoje záležitosti. Podľa súdu skutočnosť, že autorka tohto znaleckého posudku bola

zamestnankyňou jedného z navrhovateľov nebola sama o sebe dôvodom pre spochybnenie jeho správnosti, v dôsledku čoho bol kontrolný znalecký posudok zbytočný.

Tento rozsudok bol doručený právnomu zástupcovi sťažovateľky dňa 29. marca 1999 a v tento deň nadobudol právoplatnosť.

V roku 2000 sťažovateľka požiadala o navrátenie spôsobilosti na právne úkony, tvrdiac, že jej zdravotný stav sa zlepšil, že sa radila so špecialistom a absolvovala liečenie. Okresný súd Bratislava III vyhovel jej návrhu dňa 12. júla 2001 predovšetkým na základe nového psychiatrického znaleckého posudku, podľa ktorého bol stav sťažovateľky už približne dva roky upravený, poruchy sa neprejavovali a všetky psychické funkcie boli normálne.

II. PRÍSLUŠNÉ PRÁVO

A. Vnútroštátne právo

Ustanovenie **§ 10 Občianskeho zákonníka** uvádza, že „ak fyzická osoba pre duševnú poruchu, ktorá nie je len prechodná, nie je vôbec schopná robiť právne úkony, súd ju pozbaví spôsobilosti na právne úkony“. Toto rozhodnutie môže byť zmenené alebo zrušené, ak dôvody, ktoré k jeho vydaniu viedli sa zmenia alebo odpadnú.

V zmysle ustanovenia **§ 120 ods. 1 Občianskeho súdneho poriadku** sú účastníci konania povinní označiť dôkazy na preukázanie svojich tvrdení. Súd rozhodne, ktoré z týchto dôkazov vykoná. Výnimočne môže vykonať aj iné dôkazy ako navrhujú účastníci, ak je to nevyhnutné pre rozhodnutie vo veci. **Odsek 2** tohto paragrafu ustanovuje, že vo veciach, v ktorých konanie možno začať aj bez návrhu je súd povinný vykonať ďalšie dôkazy potrebné na zistenie skutkového stavu, hoci ich účastníci nenavrhli.

V zmysle ustanovenia **§ 186 Občianskeho súdneho poriadku**, návrh na začatie konania o spôsobilosti na právne úkony (pozbavenie, obmedzenie alebo vrátenie spôsobilosti na právne úkony) môže podať aj zdravotnícke zariadenie, ktoré je v takom prípade účastníkom konania.

Ustanovenie **§ 187 ods. 1** uvádza, že predseda senátu ustanoví opatrovníka tomu, o koho **spôsobilosť na právne úkony** v konaní ide. V zmysle **odseku 2** tohto paragrafu môže súd od výsluchu vyšetrovaného upustiť, ak nemožno tento výsluch vykonať vôbec alebo bez ujmy na zdravotnom stave vyšetrovaného. **Odsek 3** uvádza, že o zdravotnom stave vyšetrovaného súd vyslúchne vždy znalca.

Podľa ustanovenia **§ 237 písm. f)** je dovolanie prípustné proti rozhodnutiu odvolacieho súdu, ak sa postupom súdu účastníkovi konania odňala možnosť konať pred súdom.

B. Judikatúra vnútroštátnych súdov

Podľa judikatúry citovanej advokátom sťažovateľky a týkajúcej sa konaní o pozbavenie spôsobilosti na právne úkony, psychiatrický znalecký posudok nenahrádza nedostatok skutkových zistení. Zhromaždenie úplných informácií o dotknutej osobe umožní znalcom konfrontovať výsledky svojho odborného vyšetrenia s ostatnými poznatkami a na základe tejto konfrontácie usúdiť, do akej miery prejavy duševnej choroby vyžadujú pozbavenie spôsobilosti na právne úkony (R 44/1967).

V tomto type konania sa súd musí zamerať na zistenie zdravotného stavu dotknutej osoby; jedná sa o skutkovú otázku, pri riešení ktorej nemožno rozhodnúť bez spolupráce so znalcami z odboru medicíny. Súd musí rovnako zistiť, či je dotknutá osoba schopná sama si obstarávať svoje záležitosti; v tejto oblasti súd vychádza zo záverov vyhodnotených v znaleckom posudku v kontexte ostatných výsledkov dokazovania (R 6/1964). Nie je však vhodné ustanoviť znalca a žiadať vyhotovenie znaleckého posudku na samom začiatku konania alebo v rámci prípravy ústneho pojednávania, teda skôr, než si súd zadováži ostatné podklady pre svoje rozhodnutie. V niektorých prípadoch sa sudy dopúšťajú chyby, ak sa uspokojujú iba so znaleckým posudkom, alebo ak si ho nekriticky osvojujú a neoverujú si jeho závery ďalšími dôkazmi, hoci môžu mať pochybnosti o jeho správnosti. Je pravdou, že znalecký posudok je veľmi závažným dôkazom v tomto type konania, nemôže však byť považovaný za jediný dôkaz spôsobilý nahradiť nedostatky v skutkových zisteniach (R 3/1979).

Posudky vypracované znalcami na žiadosť účastníkov konania (teda také, ktorých vypracovanie nenariadil súd) nemajú povahu znaleckých posudkov, ale majú povahu listinných dôkazov. Na rozdiel od znalca ustanoveného súdom, autora posudku vypracovaného na žiadosť účastníka konania nemôže súd predvolať a vypočuť (R 1/1981, R 22/89).

Podľa informácií publikovaných v právnickom časopise *Zo súdnej praxe* č. 3/2000 (s. 51), nevykonanie dôkazu výsluchom účastníka konania nie je postupom, ktorým súd odňal účastníkovi možnosť konať pred súdom podľa **§ 237 písm. f) Občianskeho súdneho poriadku**.

C. Odporúčanie Výboru ministrov č. R (99) 4 členským štátom o zásadách týkajúcich sa právnej ochrany nespôsobilých dospelých (prijaté 23. februára 1999)

Časť II – Základné zásady

Zásada 1 – Rešpektovanie ľudských práv

Vo vzťahu k ochrane nespôsobilých dospelých je základnou zásadou slúžiacou ako základ pre zásady tu uvedené rešpektovanie dôstojnosti každej osoby ako ľudskej bytosti. Zákony, konania a postupy týkajúce sa ochrany nespôsobilých dospelých musia spočívať na rešpektovaní ľudských práv a základných slobôd, berúc do úvahy obmedzenia týchto práv obsiahnuté v príslušných medzinárodných právnych dokumentoch.

Zásada 7 – Spravodlivý a účinný charakter konania

1. Konania vedúce k prijatiu opatrení na ochranu nespôsobilých dospelých musia byť spravodlivé a účinné.

2. Na ochranu ľudských práv dotknutých osôb a za účelom predchádzania prípadných zneužití musia byť prijaté primerané procesné záruky.

Zásada 8 – Prednosť záujmov a blaha dotknutej osoby

1. Pri zavádzaní alebo uplatňovaní opatrenia na ochranu nespôsobilého dospelého musí byť braný zreteľ v prvom rade na jeho záujmy a jeho blaho.

2. Táto zásada zahŕňa predovšetkým požiadavku, aby sa pri výbere osoby určenej na zastupovanie nespôsobilého dospelého alebo určenej mu na pomoc zohľadnila v prvom rade schopnosť tejto osoby chrániť a podporovať záujmy a blaho dotknutého dospelého.

3. Táto zásada rovnako zahŕňa požiadavku, aby majetok nespôsobilého dospelého bol spravovaný a používaný na jeho prospech a na zabezpečenie jeho blaha.

Zásada 9 – Rešpektovanie želaní a pocitov dotknutej osoby

1. Pri zavádzaní alebo uplatňovaní opatrenia na ochranu nespôsobilého dospelého je potrebné v rozsahu, v akom je to len možné skúmať, brať do úvahy a náležite rešpektovať minulé i súčasné prania a pocity dotknutého.

2. Táto zásada zahŕňa osobitne požiadavku, aby želania dotknutého dospelého týkajúce sa výberu osoby určenej na jeho zastupovanie alebo určenej mu na pomoc boli brané do úvahy a v rozsahu, v akom je to možné boli náležite rešpektované.

3. Z uvedeného rovnako vyplýva, že osoba zastupujúca nespôsobilého dospelého alebo mu pomáhajúca mu musí poskytovať vždy, keď je to možné a vhodné, primerané informácie predovšetkým ohľadne každého dôležitého rozhodnutia týkajúceho sa dospelého, a to preto, aby tento mohol vyjadriť svoj názor.

Časť III – Procesné zásady

Zásada 12 – Vyšetrovanie a posudzovanie

1. Vyšetrovanie a posudzovanie osobných schopností dospelého je potrebné uskutočňovať v na to prispôsobenom konaní.

2. Žiadne ochranné opatrenie majúce za následok obmedzenie spôsobilosti na právne úkony nespôsobilého dospelého nesmie byť prijaté skôr, ako ten, kto opatrenie prijíma, videl dotknutého alebo sa oboznámil s jeho situáciou a ako bola aspoň jedným kvalifikovaným odborníkom vypracovaná čerstvá správa. Správa musí byť písomná alebo písomne zaznamenaná.

Zásada 13 – Právo byť osobne vypočutý

Dotknutej osobe musí byť poskytnuté právo byť osobne vypočutý súdom v rámci každého konania, ktoré môže mať vplyv na jej **spôsobilosť na právne úkony**.

PRÁVO

I. K PREDBEŽNEJ NÁMIETKE VLÁDY

V štádiu prijateľnosti sťažnosti vláda namietala nevyčerpanie vnútroštátnych prostriedkov nápravy, vytýkajúc sťažovateľke, že nepodala dovolanie podľa **§ 237 písm. f) Občianskeho súdneho poriadku**. Podľa tohto ustanovenia je dovolanie prípustné proti rozhodnutiu odvolacieho súdu, ak postupom súdu bol účastník konania zbavený možnosti konať pred súdom.

Táto námietka bola Súdom zamietnutá v jeho rozhodnutí o prijateľnosti sťažnosti prijatom dňa 9. novembra 2004.

Napriek tomu vláda vo svojom stanovisku k podstate sťažnosti znovu opakuje vyššie uvedenú predbežnú námietku, pričom uvádza, že sťažovateľkin subjektívny názor, podľa ktorého v tomto prípade nebol daný žiaden dôvod prípustnosti dovolania, ju nemohol zbaviť povinnosti ho podať. Podľa vlády musí byť dovolanie považované za účinný prostriedok nápravy vo vzťahu k procesným vadám a nemožno predpokladať jeho výsledok v tomto prípade. Odvoláva sa v tomto smere na rozhodnutie Súdu v prípade *Vargová a Varga proti Slovenskej republike* [(rozh.), č. 52555/99, 31. august 2004], ktorým bola vyhlásená za predčasne podanú časť sťažnosti z dôvodu, že ešte nebolo rozhodnuté o dovolaní podanom sťažovateľmi.

Súd podotýka, že vo svojom rozhodnutí o prijateľnosti nepoprel vo všeobecnosti účinnosť dovolania, tak ako je upravené v slovenskom právnom poriadku. Mal však za to, že konkrétne okolnosti zistené v tomto prípade spôsobili, že pre sťažovateľku bolo nemožné, alebo prinajmenšom mimoriadne zložité, využiť tento prostriedok nápravy a že z toho dôvodu by trvanie na nutnosti podať v tomto prípade dovolanie bolo príliš formalistické. Okrem toho vláda uviedla (odsek 33), že podmienky pre upustenie od výsluchu sťažovateľky uvedené v ustanovení **§ 187 ods. 2** boli splnené. Súd dodáva, že z neskoršej vnútroštátnej judikatúry (odsek 26) vyplýva, že skutočnosť, že súd nevykonal dôkaz výsluchom účastníka konania nemožno - považovať za postup, ktorým by bol tento zbavený možnosti konať pred súdom v zmysle ustanovenia **§ 237 písm. f) Občianskeho súdneho poriadku**.

Vzhľadom k uvedenému Súd nevidí žiaden dôvod, aby sa odchyľil od záveru, ku ktorému dospel vo svojom rozhodnutí z 9. novembra 2004 a preto zamieta predbežnú námietku vznesenú vládou.

II. K NAMIETANÉMU PORUŠENIU **ČLÁNKU 6 ODS. 1 DOHOVORU**

Namietajúc nespravodlivosť konania vedúceho k pozbaveniu jej spôsobilosti na právne úkony sťažovateľka tvrdí, že súdy nezistili náležité skutkový stav a neodôvodnili dostatočne svoje rozhodnutia, a to najmä vzhľadom na to, že upustili od jej výsluchu, že sa opreli o starý znalecký posudok vypracovaný zamestnankyňou psychiatrickej kliniky, ktorá iniciovala konanie a že odmietli nariadiť vypracovanie kontrolného znaleckého posudku. Sťažovateľka sa tiež sťažuje na zlyhanie opatrovníčky ustanovenej súdom na jej zastupovanie. Odvoláva sa v tomto smere na **článok 6 ods. 1 Dohovoru**, ktorý znie:

„Každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo prejednaná... súdom ..., ktorý rozhodne... o jeho občianskych právach alebo záväzkoch...“

A. Argumenty strán

Vláda na úvod uvádza, že vykonávanie a hodnotenie dôkazov je v prvom rade záležitosťou vnútroštátnej právnej úpravy. Pripomína, že podľa ustanovenia **§ 120 ods. 2 slovenského Občianskeho súdneho poriadku** sa konanie týkajúce sa spôsobilosti na právne úkony riadi vyšetrovacou zásadou a zásadou materiálnej pravdy, podľa ktorých je súd povinný zabezpečovať dôkazy a náležite zisťovať skutkový stav z vlastnej iniciatívy. Preto aj za predpokladu, že by si opatrovníčka neplnila svoju úlohu, súd bol v tomto prípade povinný vykonať všetky potrebné dôkazy, aj keby ich účastníci konania nenavrhli.

Vláda zároveň podotýka, že ustanovenie **§ 187 ods. 2 Občianskeho súdneho poriadku** umožňuje za určitých podmienok, ktoré boli v tomto prípade splnené, upustiť od výsluchu osoby, ktorej **spôsobilosť na právne úkony** je predmetom konania. Odvolávajúc sa na príslušné zápisnice z ústnych pojednávaní vláda uvádza, že sťažovateľka sa nezúčastnila ani na jednom z ústnych pojednávaní pred okresným súdom a nepredložila žiaden návrh, pričom aj jej právna zástupkyňa mala problém sa s ňou skontaktovať. Za týchto okolností je namieste otázka, či sťažovateľka vôbec chcela byť vypočutá.

Čo sa týka znaleckého posudku, proti ktorému sťažovateľka pred Súdom namieta, vláda uvádza, že sťažovateľka ani jej právna zástupkyňa nenavrhli vypracovanie kontrolného znaleckého posudku pred prvostupňovým súdom, že sťažovateľka nenamietala zaujatosť znalkyne ustanovenej súdom a že nevyužila možnosť predložiť svoj „vlastný“ znalecký posudok vypracovaný znalcom, ktorého by si sama určila [pozri *Stifter proti Rakúsku* (rozh.), č. 22770/93, 29. november 1995]. Okrem toho, z rozsudku z 13. novembra 1997 vyplýva, že závery ustanovenej znalkyne boli konfrontované s ďalšími dôkazmi, a to v súlade s vnútroštátnou judikatúrou citovanou advokátom sťažovateľky. Inak, v konaní o navrátení spôsobilosti na právne úkony sťažovateľke bol predložený tiež iba jediný znalecký posudok, proti ktorému však sťažovateľka nenamieta.

V tomto ohľade vláda ďalej uvádza, že Súd vo svojom rozhodnutí o neprijateľnosti prípadu *Káňová proti Slovenskej republike* [(rozh.), č. 56451/00, 29. jún 2004], týkajúcom sa nespravodlivosti konania o priznaní invalidného dôchodku, skonštatoval, že princíp rovnosti zbraní bol rešpektovaný, pretože sťažovateľka, ktorá mohla požiadať o ustanovenie znalca alebo predložiť znalecký posudok vypracovaný lekárom, ktorého by si ona sama zvolila, mala možnosť predkladať súdom svoje argumenty a navrhovať dôkazy.

Vláda záverom konštatuje, že zo spisu nevyplýva, že by sťažovateľka, resp. jej právny zástupca nemali priestor na spochybnenie dôkazov svedčiacich v jej neprospech alebo na predkladanie vlastných dôkazov. Tiež z neho nevyplýva, že by rozhodnutia vnútroštátnych súdov neboli náležite odôvodnené. Požiadavka spravodlivosti konania bola teda v tomto prípade rešpektovaná.

Sťažovateľka vo svojom stanovisku k prijateľnosti a podstate sťažnosti uvádza, že osobitný charakter konania o spôsobilosti na právne úkony spočíva v tom, že súd

môže takéto konanie začať *ex officio* a musí konať za účelom ochrany záujmov účastníka konania, ktorý sa nemôže sám primeraným spôsobom obhajovať. Z uvedeného vyplýva, že v prejednávanom prípade mal súd venovať konaniu osobitnú pozornosť a sám mal nariadiť kontrolné znalecké dokazovanie, bez ohľadu na postoj sťažovateľky a jej právnej zástupkyne v tomto smere. Okrem toho, nakoľko právna zástupkyňa sťažovateľky mohla na prvom stupni počítat' s iniciatívou súdu považovaného za konajúceho v súlade s ustanovením **§ 120 ods. 2 Občianskeho súdneho poriadku** a s požiadavkami stanovenými rozhodovacou činnosťou, žiadala o vypracovanie kontrolného znaleckého posudku až pri podávaní odvolania, pričom príslušnému súdu nič nebránilo vyhovieť takémuto návrhu.

Pokiaľ ide o argument vlády, podľa ktorého sťažovateľka mohla predložiť svoj „vlastný“ znalecký posudok, sťažovateľka podotýka, že v praxi je takýto dôkaz považovaný za púhe svedectvo a nie za skutočný znalecký posudok. Každopádne, podľa judikatúry je potrebné závery znalcov konfrontovať so skutočnou životnou realitou osoby, o ktorú sa jedná, čo sa v tomto prípade nestalo.

B. Hodnotenie Súdu

Súd pripomína, že nie je jeho úlohou nahrádzať svojim vlastným hodnotením skutkových okolností a dôkazov ich hodnotenie zo strany vnútroštátnych súdov, jeho úlohou je uistiť sa, že dôkazné prostriedky boli predložené spôsobom zaručujúcim spravodlivý proces. Výklad a aplikácia vnútroštátneho práva prináležia v prvom rade vnútroštátnym orgánom, predovšetkým súdom. Súdu rovnako neprislúcha posudzovať sťažnosť týkajúcu sa skutkových a právnych omylov, ktorých sa údajne dopustili vnútroštátne súdy; jeho úloha sa obmedzuje iba na overenie súladu z toho vyplývajúcich dôsledkov s Dohovorom (*Knieža Hans-Adam II Lichtenštajnský proti Nemecku* [GC], č. 42527/98, ods. 49 a 50, CEDH 2001-VIII; *Blücher proti Českej republike*, č. 58580/00, ods. 52, 11. január 2005).

Okrem toho je potrebné bdiieť nad tým, aby bola spravodlivosť pri výkone súdnictva zjavná. Pri hodnotení primeranosti a spravodlivosti určitého konania je potrebné vziať do úvahy celkovo toto konanie, rovnako ako závažnosť toho, čo je v konaní v stávke pre sťažovateľa (*P., C. a S. proti Spojenému kráľovstvu*, č. 56547/00, ods. 91, CEDH 2002-VI).

V tomto prípade je vhodné na úvod poznamenať, že v súdnom konaní sa uplatňovala vyšetrovacia zásada, podľa ktorej je úlohou súdu z úradnej moci zisťovať skutkový stav veci. V skutočnosti ustanovenie **§ 120 ods. 2 Občianskeho súdneho poriadku** ukladá súdu, aby pri rozhodovaní o spôsobilosti na právne úkony určitej osoby vykonal všetky potrebné dôkazy, bez ohľadu na to, či ich účastníci konania navrhli alebo nie. Z tohto pohľadu sa teda situácia sťažovateľky líšila od situácie v prípade *Káňová proti Slovenskej republike*, citovanom vládou, v ktorom ustanovenie **§ 120 ods. 1** uvedeného **kódexu** ukladalo sťažovateľke, aby predložila dôkazy na podporu svojich tvrdení.

Okrem toho, **Občiansky súdny poriadok** ukladá súdu povinnosť, aby ustanovil opatrovníka osobe, o ktorej **spôsobilosť na právne úkony** ide, čo platí aj vtedy, ak táto osoba využíva pomoc advokáta. V prejednávanom prípade sa zdá, že sťažovateľka nebola pred súdom prvého stupňa zastúpená opatrovníkom, keďže nič také nevyplýva zo znenia rozsudku a vláda sa k tejto otázke nevyjadrila, a že pred

odvolacím súdom bola opatrovníkom zastúpená iba formálne. Pripúšťajúc, že sťažovateľka bola zastúpená advokátkou podľa svojho výberu, Súd pre informáciu odkazuje na zásady 8 a 9 Odporúčania Výboru ministrov č. R (99) 4 týkajúceho sa právnej ochrany nespôsobilých dospelých a má za to, rovnako ako sťažovateľka, že účel opatrovníctva nebol v tomto prípade naplnený.

Z vnútroštátnej judikatúry tiež vyplýva, že „psychiatrický znalecký posudok nenahrádza nedostatok skutkových zistení“, že závery znaleckého posudku musia byť hodnotené v kontexte ďalších dôkazov a podrobené kritickému pohľadu. Ďalej podľa tejto judikatúry nie je vhodné ustanoviť znalca a žiadať vyhotovenie znaleckého posudku na samom začiatku konania. Súd s uspokojením podotýka, že tieto požiadavky odrážajú zásady obsiahnuté vo vyššie uvedenom odporúčaní Výboru ministrov, ale nie je presvedčený, že našli svoje uplatnenie v dotknutom konaní.

Vnútroštátne sudy sa v skutočnosti opreli predovšetkým o dôkazy poskytnuté navrhovateľmi, a to svedecké výpovede bývalého manžela sťažovateľky a ním navrhnutých svedkov, rovnako ako znalecký posudok vypracovaný zamestnankyňou kliniky, ktorá bola navrhovateľom. Okrem toho, tento znalecký posudok bol vypracovaný v júli 1996, teda tri mesiace po začatí konania, no rok a viac ako štyri mesiace pred prijatím prvostupňového rozsudku a dva roky a tri mesiace pred rozsudkom odvolacieho súdu. Tento posudok preto nemožno pokladať za „čerstvý“ v zmysle zásady 12 uvedenej v spomínanom odporúčaní, ktorá rovnako hovorí o „aspoň jednom“ kvalifikovanom odborníkovi.

Súd má teda za to, že nebolo iba v záujme sťažovateľky, ktorej psychický stav sa mohol zmeniť v závislosti od absolvovaného liečenia, ale tiež v záujme skutkového stavu veci, aby sa súd sám z úradnej moci postaral o to, aby bol neskôr ustanovený ďalší znalec z odboru psychiatrie za účelom vypracovania kontrolného znaleckého posudku, tak ako to bolo navrhované v odvolaní podanom právnu zástupkyňou sťažovateľky a rovnako počas ústneho pojednávania pred odvolacím súdom. Na základe takéhoto posudku by mohol súd tiež lepšie zhodnotiť, či odporúčanie znalca z roku 1996 nevypočúvať sťažovateľku je stále platné aj v čase prijímania rozhodnutia. V tomto smere Súd upozorňuje na zásadu 13 uvedeného odporúčania a poznamenáva, že počas inkriminovaného obdobia bola sťažovateľka predsa len schopná najať dvoch advokátov, ktorým dokázala vysvetliť svoj prípad.

Čo sa týka argumentu vlády, že sťažovateľka sa nezúčastnila na ústnych pojednávaniach konaných pred súdom prvého stupňa, Súd uvádza, že z príslušných zápisníc z ústnych pojednávaní nevyplýva, že by sťažovateľka bola na tieto pojednávania predvolávaná; navyše sa podrobovala liečeniu, ktoré si z času načas vyžadovalo jej hospitalizáciu.

Pokiaľ vláda zdôrazňovala, že sťažovateľka nepredložila súdu svoj vlastný znalecký posudok vypracovaný lekárom, ktorého by si určila, Súd uvádza, že podľa judikatúry vnútroštátnych súdov je posudok, ktorého vypracovanie nenariadil súd, považovaný iba za púhy listinný dôkaz, čo má dopad na jeho hodnotenie. Na rozdiel od znalca ustanoveného súdom by totiž autor posudku vypracovaného na žiadosť účastníka konania nemohol byť predvolaný a vypočutý, z čoho je zrejmý záujem sťažovateľky na tom, aby súd nariadil kontrolné znalecké dokazovanie. Súd je toho názoru, že situácia sťažovateľky jej nedovoľovala znášať náklady na takýto posudok.

Z tohto pohľadu nemožno situáciu sťažovateľky prirovnávať k situácii sťažovateľa v prípade *Stifter proti Rakúsku*, citovanom vládou, v ktorom sa sťažnosť vzťahovala skôr na hodnotenie dôkazov. Sťažoval sa totiž, že súdy prikladali väčšiu váhu dôkazom obstaraným ustanoveným znalcom a nevzali dostatočný ohľad na názor „súkromných“ znalcov určených ním samým.

Súd sa domnieva, že konanie v prejednávacom prípade, ktoré pre sťažovateľku znamenalo veľmi vážnu stávkou, malo byť sprevádzané primeranými procesnými zárukami, ktoré by umožnili chrániť sťažovateľkine práva a brať do úvahy jej záujmy. Podľa názoru Súdu však vnútroštátne súdy nekonali s potrebnou starostlivosťou a nezisťovali dostatočne skutkové okolnosti potrebné pre posúdenie schopnosti sťažovateľky a pre zabránenie prípadným krivdám.

Došlo teda k porušeniu **článku 6 ods. 1 Dohovoru**.

III. K NAMIETANÉMU PORUŠENIU **ČLÁNKU 8 DOHOVORU**

Sťažovateľka sa rovnako domnieva, že rozhodnutia vydané v rámci súdneho konania zasiahli do jej práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života, keďže nimi došlo k neodôvodnenému obmedzeniu jej práv a slobôd, rovnako ako jej osobného a profesijného vývoja. Odvoláva sa na **článok 8 Dohovoru**, ktorý znie takto:

„1. Každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydli a korešpondencie.

2. Štátny orgán nemôže do výkonu tohto práva zasahovať okrem prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojov a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných.“

Vláda popiera toto tvrdenie.

Podľa názoru Súdu je nepopierateľné, že pozbavenie spôsobilosti na právne úkony predstavuje vážny zásah do práv dotknutej osoby zaručených **článkom 8 Dohovoru**, vrátane práva na identitu a na osobný rozvoj a práva na nadväzovanie a rozvíjanie vzťahov s blízkymi a s vonkajším svetom (*Bensaid proti Spojenému kráľovstvu*, č. 44599/98, ods. 47, CEDH 2001-I). Úlohou Súdu však nie je nahrádzať vnútroštátne orgány pri hodnotení spôsobilosti na právne úkony určitej osoby, ale preskúmať z hľadiska Dohovoru rozhodnutia vydané týmito orgánmi pri výkone ich hodnotiacej právomoci (pozri, *mutatis mutandis*, *Matter proti Slovenskej republike*, č. 31534/96, ods. 68 a 69, 5. júl 1999).

Vzhľadom na zistenia týkajúce sa námietky vznesenej v tomto prípade podľa **článku 6 ods. 1 Dohovoru**, Súd je toho názoru, že v tomto prípade nevyvstáva samostatná otázka podľa **článku 8 Dohovoru** a nepovažuje preto za potrebné preskúmať tento prípad na základe tohto ustanovenia.

IV. K APLIKÁCIÍ **ČLÁNKU 41 DOHOVORU**

V zmysle **článku 41 Dohovoru**:

„Ak Súd dospeje k záveru, že bol porušený Dohovor alebo jeho protokoly a ak vnútroštátne právo dotknutej Vysokiej zmluvnej strany umožňuje len čiastočnú nápravu, Súd prizná poškodenej strane v prípade potreby spravodlivé zadostučinenie.“

A. Škoda

Sťažovateľka si z titulu majetkovej škody uplatňuje sumu 1 milión slovenských korún (Sk), čo je 25 680 eur (EUR), zodpovedajúcu strate na zárobku spôsobenej skutočnosťou, že nemohla vykonávať svoju profesiu zdravotnej sestry a tiež tým, že si nemohla prenajať byt, ktorý bola nútená opustiť.

Rovnakú sumu požaduje z titulu nemajetkovej ujmy spôsobenej úzkosťou a stresom, ktorými trpela.

Vláda namieta absenciu príčinnej súvislosti medzi domnelým porušením **článkov 6 ods. 1 a 8 Dohovoru** a ujmu, ktorú sťažovateľka udáva. Nároky sťažovateľky sú podľa nej prehnané, zjavne nepodložené a nie sú podopreté žiadnymi dôkazmi.

Súd poznamenáva, že dôvod pre priznanie primeraného zadostučinenia spočíva v tomto prípade v skutočnosti, že sťažovateľka v konaní vedúcom k jej pozbaveniu spôsobilosti na právne úkony nepožívala záruky **článku 6 ods. 1 Dohovoru**.

Súd určite nemôže špekulovať nad tým, aký by bol výsledok konania v opačnom prípade, ale nepovažuje za nerozumné domnievať sa, že sťažovateľka utrpela určitú stratu reálnych možností (pozri, *mutatis mutandis*, *Pélissier a Sassi proti Francúzsku* [GC], č. 25444/94, ods. 80, CEDH 1999-II). K tomu sa pridáva určitá nemajetková ujma, pre nápravu ktorej nepostačuje iba konštatovanie porušenia Dohovoru uvedené v tomto rozsudku (*Sakkopoulos proti Grécku*, č. 61828/00, ods. 56, 15. január 2004). Uskutočniac odhad na spravodlivom základe, tak ako to požaduje **článok 41**, a berúc do úvahy význam konania pre sťažovateľku, Súd jej priznáva sumu 5 000 EUR.

B. Náklady a výdavky

Sťažovateľka napokon požaduje náhradu nákladov a výdavkov vynaložených pred vnútroštátnymi súdmi a pred Súdom, ktoré sa vyšplhali na sumu 65 675 Sk (1 687 EUR).

Vláda podotýka, že časť sťažnosti bola vyhlásená za neprijateľnú a žiada Súd, aby sťažovateľke priznal iba odôvodnenú a primeranú čiastku.

Čo sa týka nákladov týkajúcich sa vnútroštátneho konania, Súd poznamenáva, že sťažovateľka neuviedla, v akom rozsahu boli náklady vynaložené na nápravu týkajúcu sa tej námietky, vo vzťahu ku ktorej bolo zistené porušenie. Berúc do úvahy informácie, ktoré má Súd k dispozícii a vzhľadom na skutočnosť, že sťažovateľka mala právne zastupovanie počas celého konania pred ním, Súd považuje za primerané priznať sťažovateľke za náklady a výdavky celkovú sumu 1 000 EUR, spolu s prípadnou čiastkou, ktorá môže byť vyrubená z titulu dane z pridanej hodnoty.

C. Úroky z omeškania

Súd považuje za primerané, aby výška úrokov z omeškania vychádzala z minimálnej úrokovej sadzby Európskej centrálnej banky, zvýšenej o tri percentá.

Z TÝCHTO DÔVODOV SÚD JEDNOMYSEL'NE:

1. *Zamieta* predbežnú námietku vlády.
2. *Rozhodol*, že došlo k porušeniu **článku 6 ods. 1 Dohovoru**.
3. *Rozhodol*, že nie je potrebné preskúmať prípad z pohľadu **článku 8 Dohovoru**.
4. *Rozhodol*, že
 - a) žalovaný štát je povinný zaplatiť sťažovateľke, do troch mesiacov od nadobudnutia právoplatnosti rozsudku v súlade s **článkom 44 ods. 2 Dohovoru**, 5 000 EUR (päťtisíc eur) z titulu majetkovej škody a nemajetkovej ujmy a 1 000 EUR (tisíc eur) z titulu výdavkov a nákladov, spolu s prípadnou čiastkou, ktorá môže byť vyrubená z titulu dane z pridanej hodnoty; tieto sumy budú konvertované na národnú menu žalovaného štátu podľa kurzu platného v deň úhrady;
 - b) od uplynutia uvedených troch mesiacov až do vyplatenia budú k uvedenej sume pripočítané úroky z omeškania vo výške zodpovedajúcej najnižšej úrokovej sadzbe Európskej centrálnej banky počas obdobia omeškania, zvýšenej o tri percentá.
5. *Zamieta* vo zvyšku nárok na spravodlivé zadostučinenie.

Preložila: **JUDr. Miroslava Bálintová**

Kancelária zástupcu Slovenskej republiky
pred Európskym súdom pre ľudské práva

VII. Úryvok z publikácie Človek s duševným postihom a jeho právni jednání (otázka opatrovnictví dospělých) autorov Marečková Jana, Matiaško Maroš

Náhradní rozhodování jako zásah do důstojnosti člověka s postižením

Omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům je velmi závažným zásahem do práv a svobod člověka. Tuto závažnost zdůraznil ESLP např. ve věcech *Winterwerp proti Nizozemí*, *Matter proti Slovensku*, *Shtukaturov proti Rusku*, *X. proti Chorvatsku*. Obdobně Ústavní soud ČR ve svých rozhodnutích poukázal na závažnost zásahu do práv a svobod, např. nálezy sp. zn. IV. ÚS 412/04 ze dne 7. prosince 2005. V nálezu sp. zn. II. ÚS 2630/07 ze dne 13. prosince 2007 dokonce soud uvedl, že se jedná o „dramatický“ zásah do práv a svobod člověka. Obdobně na závažnost tohoto zásahu upozorňují i zahraniční ústavní soudy, např. Ústavní soud Slovinské republiky v rozhodnutí č. U-I-346/02 ze dne 10. července 2003, Ústavní soud Polské republiky v rozhodnutí č. K 28/05 ze dne 7. března 2007.

5.2.1.1. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

Ve věci Winterwerp proti Nizozemí⁵ ESLP posuzoval skutečnost, kdy stěžovatel byl na základě rozhodnutí starosty umístěn v psychiatrické léčebně. Stěžovatel namítal, že zatímco byl držen v léčebně, nebyl mu umožněn soudní přezkum jeho detence a nebyl ani informován o soudních rozhodnutích. Dále poukazoval na to, že mu nebyla poskytnuta právní pomoc a neměl možnost zpochybnit lékařské zprávy. Stěžovatel uvedl, že byl zbaven způsobilosti nakládat se svým majetkem bez řádného projednání soudem, což vedlo k porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy.⁶

ESLP uvedl, že způsobilost osobně nakládat s majetkem zahrnuje výkon soukromých práv, a proto se dotýká „občanských práv a závazků“ ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Omezení stěžovatelovy způsobilosti k právním úkonům je „rozhodováním“ o těchto právech a závazcích. Soudní řízení stěžovateli neposkytlo možnost být vyslechnut a zabývalo se ryze jen jeho detencí. Pokud jde o jeho způsobilost, nejednalo se zde o „spravedlivý proces“ ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Toto právo musí být v případě zbavování možnosti nakládat s majetkem respektováno. Duševní nemoc může vést k omezení práva na „přístup k soudu“, nemůže však ospravedlnit úplné popření tohoto práva (odst. 75).

Ve věci Matter proti Slovensku⁷ ESLP posuzoval situaci, kdy byl stěžovatel zbaven způsobilosti k právním úkonům a po čtyřech letech bylo zahájeno řízení o navrácení způsobilosti. Stěžovatel namítal délku řízení podle čl. 6 Úmluvy. Od března 1992, kdy Československá federativní republika ratifikovala Úmluvu a uznala právo na individuální stížnost, uběhlo v době rozhodnutí ESLP již 7 let a řízení před slovenským soudem přitom ještě probíhalo. ESLP uvedl, že není pochyb o tom, že zbavení způsobilosti k právním úkonům je závažným zásahem do práva garantovaného čl. 8 Úmluvy (odst. 68), i když v případě stěžovatele nebyl čl. 8 porušen.⁸

Evropský soud pro lidská práva konstatoval porušení čl. 6. Soud uvedl, že případ byl do jisté míry složitý, ale to samo o sobě nemůže ospravedlnit délku řízení. K průtahům přispělo i stěžovatelovo chování, protože nespolupracoval se znalci, namítal podjatost soudce a požadoval, aby se jeho případem zabýval jiný soud. Vyskytují se zde ale období nečinnosti, které stát nebyl schopen vysvětlit a vnitrostátní soudy nepostupovaly se zvláštní pečlivostí, kterou čl. 6 odst. 1 Úmluvy vyžaduje (odst. 54-61).

V roce 2008 ESLP rozhodl dvě zásadní stížnosti, které se týkaly způsobilosti osob s postižením. Jedná se o rozhodnutí ve věci Shtukaturov proti Rusku a X. proti Chorvatsku. Obě rozhodnutí znamenají posun v judikatuře ESLP a potvrzují změnu

⁵ Winterwerp proti Nizozemí, stížnost č. 6301/73, rozhodnutí ze dne 24. října 1979.

⁶ Podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy má každý právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.

⁷ Matter proti Slovensku, stížnost č. 31534/96, rozhodnutí ze dne 5. července 1999.

⁸ Dle čl. 8 odst. 1 Úmluvy má každý právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. Dle odst. 2 státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

paradigmatu v přístupu k lidem s postižením, kterou ESLP naznačil již v rozhodnutí *H.F. proti Slovensku*⁹, kde poprvé přímo odkázal na Doporučení Rady Evropy č. 99 (4). Obě tato rozhodnutí se bezprostředně týkají i českého právního řádu, který se v případě osob s postižením velmi podobá právnímu řádu ruskému nebo chorvatskému.

Ve věci *Shtukaturov proti Rusku*¹⁰ stěžovatel, který trpěl duševní nemocí, poukazoval na to, že byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, aniž by byl o tomto řízení informován a pozván k jednání u soudu. Stěžovatel byl bez svého souhlasu na žádost matky, jež usilovala o získání majetku, který stěžovateli odkázala jeho babička, umístěn do psychiatrické léčebny. Opatrovníkem stěžovatele byla ustanovena jeho matka. V důsledku zbavení způsobilosti k právním úkonům nemohl pracovat, uzavřít sňatek, vykonávat sdružovací právo, cestovat či nakládat s majetkem. Stěžovatel namítal, že zbavením způsobilosti k právním úkonům došlo k porušení jeho práva na soukromý život. Ruská vláda připustila, že zbavení způsobilosti k právním úkonům přináší mnohá omezení v oblasti soukromého života, ta ale neporušují čl. 8 Úmluvy, neboť cílem opatření byla ochrana zájmů a zdraví jiných osob a opatření bylo v souladu s hmotněprávní úpravou v občanském zákoníku (odst. 78).

ESLP konstatoval porušení čl. 5, čl. 6 a čl. 8 Úmluvy. V případě porušení čl. 8 soud uvedl, že zásah do stěžovatelova soukromého života byl velmi závažný. ESLP připomněl, že čl. 8 „zajišťuje jednotlivci oblast, ve které může svobodně uskutečňovat rozvoj a naplňování své osobnosti“¹¹ a konstatoval, že rozsudkem soudu prvního stupně byl stěžovatel zbaven možnosti samostatně jednat téměř ve všech oblastech života, a to na neurčitou dobu. Proti rozhodnutí se navíc stěžovatel mohl bránit jen prostřednictvím své opatrovnice (matky), která však odmítala jakékoliv jeho snahy v tomto směru. Takové závažné opatření proto podle Soudu představuje velmi závažný zásah do soukromého života stěžovatele (odst. 83 a odst. 90).¹² Poté Soud přistoupil ke zkoumání toho, zda tento zásah byl „v souladu s právem“, sledoval „legitimní účel“ a byl „nezbytný v demokratické společnosti“ ve smyslu přiměřenosti vzhledem ke sledovanému cíli. Z výše uvedených aspektů se rozhodl zabývat nejprve posledním z nich, a protože dospěl k závěru, že zbavení stěžovatele způsobilosti k právním úkonům bylo v každém případě nepřiměřené legitimnímu cíli, na který se vláda odvolávala, další aspekty bohužel nehodnotil (odst. 86).

S poukazem na procesní nedostatky v řízení ESLP souhlasil se stěžovatelem v tom, že znalecký posudek, na který se soud výhradně odvolával, nebyl dostatečně jasný a nijak nevysvětlil, jakým druhům jednání stěžovatel nerozumí a nedokáže je ovládat a jaký vliv má jeho duševní nemoc na jeho společenský život, zdraví, majetkové zájmy, apod. Dostatečně tak neanalyzoval stupeň stěžovatelovy nezpůsobilosti. Soud uvedl, že „*pouhá existence duševní nemoci, a to ani závažné, nemůže být jediným důvodem k ospravedlnění zbavení způsobilosti k právním úkonům*“ (odst. 94).¹³ Analogicky odkázal na případ omezení osobní svobody, které je omluvitelné jenom v případě, že duševní porucha je „určitého stupně“ (srov.

⁹ *H.F. proti Slovensku*, stížnost č. 54797/00, rozhodnutí ze dne 8. listopadu 2005.

¹⁰ *Shtukaturov proti Rusku*, stížnost č. 44009/05, rozhodnutí ze dne 27. března 2008. Pro bližší rozbor tohoto judikátu srov. Marečková, J., Matiaško, M. *Shtukaturov proti Rusku (zbavení způsobilosti k právním úkonům)*. Komentář, Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva, 2/2009, str. 113-125.

¹¹ *Brüggeman a Scheuten proti Německu*, zpráva Komise z 12. 7. 1977, stížnost č. 6959/75, odst. 55.

¹² *Matter proti Slovensku*, odst. 68.

¹³ Srov. *mutatis mutandis Winterwerp proti Nizozemí*, odst. 40.

mutatis mutandis *Winterwerp proti Nizozemí*, odst. 40).¹⁴ ESLP dále poukázal na to, že ruské právo rozlišuje pouze mezi plnou způsobilostí a úplným zbavením způsobilosti k právním úkonům, nemá však žádné řešení pro hraniční případy. V této souvislosti upozornil na Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R 99 (4) o zásadách právní ochrany dospělých nezpůsobilých osob, které doporučuje, aby právní úprava byla flexibilní a umožňovala opatření „šitá na míru“ každému individuálnímu případu.¹⁵ ESLP zdůraznil, že přestože tato pravidla nemají sílu zákona, definují společný evropský standard v této oblasti (odst. 95). Na základě výše uvedených argumentů dospěl k závěru, že právo stěžovatele na soukromý život bylo omezeno ve větším rozsahu, než bylo zcela nezbytné. Zbavení stěžovatele způsobilosti k právním úkonům proto nebylo přiměřené legitimnímu cíli a došlo tím k porušení čl. 8 Úmluvy (odst. 96).

V rozhodnutí *X. proti Chorvatsku*¹⁶ ESLP posuzoval případ, kdy stěžovatelka trpěla paranoidní schizofrenií, byla zbavena způsobilosti k právním úkonům a její dcera byla dána k adopci, aniž by o tom stěžovatelka věděla a souhlasila s tím. V důsledku zbavení stěžovatelky způsobilosti k právním úkonům z důvodu její duševní nemoci došlo ze zákona mj. i k jejímu zbavení rodičovských práv, neboť rodič zbavený způsobilosti k právním úkonům nemůže být podle chorvatských právních předpisů účastníkem řízení o adopci a jeho souhlas k adopci se nevyžaduje. Soud konstatoval, že v tomto případě došlo k porušení čl. 8 Úmluvy, který zaručuje právo na soukromý a rodinný život, tím, že se stěžovatelka nemohla účastnit řízení o adopci své dcery. Adopce představovala závažný zásah do rodinného života stěžovatelky. V žádném řízení, které předcházelo adopci, však soudy nezkoumaly vztah stěžovatelky a její dcery a způsobilost stěžovatelky vykonávat rodičovská práva, ačkoliv v důsledku zbavení způsobilosti k právním úkonům se stěžovatelka vůbec nemohla účastnit řízení o adopci. Fakticky navíc stěžovatelka svá rodičovská práva vykonávala i poté, co byla zbavena způsobilosti. ESLP odmítl pravidlo, že

¹⁴ Soud zdůraznil, že přestože Úmluva pojem duševní nemoc blíže nespecifikuje, čl. 5 odst. 1 písm. e) nelze vykládat tak, že umožňuje jednotlivce zbavit osobní svobody pouze z důvodu, že se jeho názory či chování odlišují od norem převažujících v dané společnosti. Opak by byl znevážením významu práva na osobní svobodu v demokratické společnosti (odst. 37). Aby bylo držení duševně nemocné osoby zákonné, musí být splněny následující podmínky: 1) *Duševní nemoc musí být spolehlivě prokázána*: Podstata toho, co bylo před kompetentním orgánem veřejné moci označeno za duševní poruchu, musí být prokázána prostřednictvím objektivní lékařské expertízy (odst. 39). Pouze jde-li o naléhavý případ (*emergency case*), je možné lékařský posudek vyhotovit až po zadržení dotyčného, jinak by měl být vydán již před internací. 2) *Duševní porucha musí být určitého druhu nebo dosahovat určité intenzity, která by ospravedlňovala detenci*: Dotčená osoba musí z důvodu své duševní nemoci představovat reálné nebezpečí pro sebe, pro někoho jiného nebo pro veřejný pořádek, přičemž v řízení před kompetentním orgánem musí být předloženy důkazy, které zvláštní intenzitu či druh duševní nemoci prokáží (známky agrese, pokus o sebevraždu apod.). 3) *Zbavení osobní svobody může trvat jen tak dlouho, pokud trvá duševní porucha*: To vyžaduje, aby byly důvody pro držení osoby v léčebně v pravidelných intervalech přezkoumávány. Přezkum se netýká jen detence nařízené v civilním řízení, ale i v řízení trestním. Jde-li o detenci duševně nemocné osoby pro spáchání trestného činu a není-li detence založena také ustanovením čl. 5 odst. 1 písm. a), nestačí pro zbavení osobní svobody, aby duševní porucha existovala v době spáchání trestného činu. Musí být přítomna i v době nařízení detence. Srov. Zahumenský, D. *Práva duševně nemocných osob v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva*. Právní fórum, roč. 3, č. 5, s. 22 a Repík, B. *Z rozhodnutí Evropského soudu lidských práv (K detenci duševně nemocných osob)*. Právní praxe, 1993, č. 8, s. 490.

¹⁵ Pravidlo č. 2 (Flexibilita právních opatření) Doporučení R 99 (4) Výboru ministrů členským státním o zásadách právní ochrany dospělých nezpůsobilých osob.

¹⁶ *X. proti Chorvatsku*, stížnost č. 11223/04, rozhodnutí ze dne 17. Července 2008.

každý, kdo je zbaven způsobilosti k právním úkonům, by měl být automaticky zbaven i rodičovských práv (odst. 51–55).¹⁷

¹⁷ Jedná se o příklad tzv. statusového testu. V ČR je řízení o osvojení (adopci) podobné jako v Chorvatsku. Je-li rodič omezen nebo zbaven způsobilosti k právním úkonům, automaticky dle § 34 odst. 2 ZoR ztrácí rodičovskou zodpovědnost. Rodičovská zodpovědnost je souhrn práv a povinností rodičů: 1) při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj; 2) při zastupování nezletilého dítěte a 3) při správě jeho jmění.

VÝSLEDKY ANALÝZY SÚ ZHRNUTÉ DO TÝCHTO BODOV NEVYHNUTNEJ REFORMY OBČIANSKEHO SÚDNEHO KONANIA O SPÔSOBILOSTI NA PRÁVNE ÚKONY, KTORÁ JE MÁ SVOJE OPODSTATNENIE DO ROZSIAHLEJŠEJ REFORMY OBČIANSKEHO SÚDNEHO PORIADKU V DÔSLEDKU RATIFIKÁCIE DOHOVORU OSN O PRÁVACH OSÔB SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM SLOVENSKOU REPUBLIKOU:

Pacovná verzia modelu procesných garancií súdneho konania zaručujúcich posúdenie „skutočných schopností osoby“, pripravené na predloženie Ministerstvu spravodlivosti SR k novele Občianskeho súdneho poriadku.

NÁVRHY PRIPOMIENOK V TEXTE ZÁKONA

Občianskeho súdneho poriadku č. 99/1963 Zb. v znení neskorších predpisov

Konanie o spôsobilosti na právne úkony

§ 186

(1) Návrh na začatie konania o spôsobilosti na právne úkony (pozbavenie, obmedzenie alebo vrátenie spôsobilosti na právne úkony) môže **podať osoba obmedzená alebo pozbavená spôsobilosti na právne úkony, jej blízka osoba alebo opatrovník, štátny orgán, poskytovateľ sociálnych služieb a poskytovateľ zdravotníckej starostlivosti. Ak návrh na začatie konania podá poskytovateľ sociálnych služieb alebo poskytovateľ zdravotníckej starostlivosti, je povinný bez zbytočného odkladu písomne informovať o podanom návrhu niekoho z osôb blízkych tomu, o koho spôsobilosti sa bude konať. Navrhovateľ je účastníkom konania. a) zdravotnícke zariadenie, ktoré je v takom prípade účastníkom konania.**

(2) Ak nepodala návrh na začatie konania **osoba obmedzená alebo pozbavená spôsobilosti na právne úkony** štátny orgán alebo zdravotnícke zariadenie, môže súd **uložiť** ~~uložiť~~ navrhovateľovi, aby do primeranej lehoty predložil lekárske vysvedčenie o duševnom stave vyšetrovaného; ak sa v tejto lehote nepredložilo lekárske vysvedčenie, súd zastaví konanie.

~~(3) Návrh na vrátenie spôsobilosti na právne úkony môže podať i ten, kto bol pozbavený spôsobilosti na právne úkony. Ak však súd jeho návrh zamietol a ak nemožno očakávať zlepšenie jeho stavu, môže súd rozhodnúť, že mu toto právo po primeraný čas, najdlhšie však po dobu jedného roka, nepatrí.~~

(3) Bez odkladu po začatí konania poučí súd vyšetrowaného o priebehu konania a jeho procesných právach a povinnostiach. Najmä o jeho práve zvoliť si zástupcu pre konanie, navrhovať dôkazy a vyjadrovať sa k jednotlivým dôkazom. Súd zvolí takú formu písomného poučenia, aby vyšetrowaný poučeniu porozumel.

§ 187

(1) ~~Tomu Ten~~, o ktorého spôsobilosti na právne úkony ide, je oprávnený nechať sa zastupovať zástupcom, ktorého si zvolí. Pokiaľ si zástupcu nezvolí, ustanoví súd vždy opatrovníka pre konanie z radov advokátov podľa § 30 a 31 tohto zákona.

(2) ~~Od výsluchu vyšetrowaného môže súd upustiť, ak nemožno tento výsluch vykonať vôbec alebo bez ujmy na zdravotnom stave vyšetrowaného. Súd vynaloží potrebné úsilie, aby zistil názor vyšetrowaného, a to i za použitia takého spôsobu dorozumievania, ktorý si tento účastník zvolil. Súd sa vždy osobne zoznámí s vyšetrowaným a spôsobom jeho života.~~

(3) O zdravotnom stave vyšetrowaného súd vyslúchne vždy znalca. Súd môže v konaní ustanoviť aj viacerých znalcov z rôznych oblastí, ktorým môže uložiť povinnosť znalecký posudok vypracovať aj spoločne. ~~Na návrh znalca môže súd nariadiť, aby vyšetrowaný bol po čas najviac troch mesiacov vyšetrowaný v zdravotníckom zariadení, ak je to nevyhnutne potrebné na vyšetrenie zdravotného stavu. O schopnostiach vyšetrowaného súd vyslúchne najmä vyšetrowaného, jeho blízke osoby, poskytovateľa sociálnych služieb alebo zdravotníckej starostlivosti a iné osoby, podľa uváženia súdu a návrhu vyšetrowaného.~~

§ 188

(1) Ak sú síce podmienky pre obmedzenie spôsobilosti na právne úkony pre nadmerné užívanie alkoholických nápojov alebo omamných prostriedkov či jedov, ale ak možno očakávať, že sa stav vyšetrowaného zlepší, môže súd prerušiť konanie na čas, ktorý zároveň určí; ~~pri tom môže rozhodnúť, že vyšetrowaný je povinný podrobiť sa~~ _____ ~~potrebnému~~ _____ ~~liečeniu.~~

(2) Pred uplynutím určeného času pokračuje súd v konaní len vtedy, ak sa ukáže, že nedochádza k zlepšeniu.

§ 189

~~Súd môže rozhodnúť, že upustí od doručenia rozhodnutia o spôsobilosti na právne úkony, ak by doručenie mohlo na adresáta pre jeho duševnú poruchu pôsobiť nepriaznivo alebo ak adresát nie je schopný význam rozhodnutia pochopiť. Súd doručí vyšetrowanému rozhodnutie o spôsobilosti na právne úkony do vlastných rúk.~~

§ 189a

(1) V rozhodnutí o pozbavení alebo obmedzení spôsobilosti na právne úkony súd určí opatrovníka podľa § 192 tomu, kto bol pozbavený spôsobilosti na právne úkony alebo ktorého spôsobilosť na právne úkony bola obmedzená.

(2) Pri výbere opatrovníka súd prihliada najmä k želaniam a podnetom vyšetovaného, prípadne jemu blízkych osôb. Súd zohľadní vzájomný vzťah vyšetovaného a opatrovníka a jeho odbornú kvalifikáciu.

~~(2)~~ (3) Súd zabezpečí uloženie rozhodnutia o pozbavení alebo obmedzení spôsobilosti na právne úkony v Notárskom centrálnom registri listín podľa osobitného predpisu.24a)

§ 190

Vydaný rozsudok súd zruší, ak sa neskôr ukáže, že pre pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na právne úkony neboli podmienky.

§ 191

(1) Trovy konania platí štát. Ak to možno spravodlivo žiadať, prizná súd štátu ich náhradu proti tomu, o ktorého spôsobilosť na právne úkony v konaní šlo.

(2) Ten, kto podá zjavne bezdôvodný návrh na pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na právne úkony, je povinný nahradiť ujmy, ktoré vyšetovanému, jeho zástupcovi a štátu konaním vznikli.

PRIPOMIENKY S ODÔVODNENÍM V TEXTE ZÁKONA

Konanie o spôsobilosti na právne úkony

§ 186

(1) V ustanovení § 186 ods. 1 sa navrhuje zmeniť vymedzenie subjektov oprávnených podať návrh na začatie konania o spôsobilosti na právne úkony. Navrhujeme doplniť toto vymedzenie: *„podať osoba obmedzená alebo pozbavená spôsobilosti na právne úkony, jej blízka osoba alebo opatrovník, štátny orgán, poskytovateľ sociálnych služieb a poskytovateľ zdravotníckej starostlivosti. Ak návrh na začatie konania podá poskytovateľ sociálnych služieb alebo poskytovateľ zdravotníckej starostlivosti, je povinný bez zbytočného odkladu písomne informovať o podanom návrhu niekoho z osôb blízkych tomu, o koho spôsobilosti sa bude konať. Navrhovateľ je účastníkom konania.“*

V súčasnom znení zákon výslovne neuvádza, kto je oprávnený podať návrh na zahájenie konania o spôsobilosti na právne úkony. Zákon sa upokojuje s tým, že určuje, že návrh môže podať tiež zdravotnícke zariadenie (§ 186 ods. 1 o.s.p.). Má sa tak za to, že konanie je možné zahájiť akoukoľvek stranou, ktorej právne záujmy

môžu byť dotknuté. Dokonca z judikatúry je možné dovodiť ešte extenzívnejší výklad, podľa ktorého môže byť navrhovateľom v podstate ktokoľvek.¹⁸ Okrem toho je možné konanie začať i bez návrhu, napr. na základe podnetu, pretože sa jedná o konanie nesporné.

Okruh možných navrhovateľov tak nie je vymedzený dostatočne určito, výklad tohto ustanovenia chápe okruh možných navrhovateľov príliš široko. To má dopad na určitú nejednoznačnosť a nezrozumiteľnosť zákonnej úpravy začatia konania, ktoré sa dotýka základných práv a slobôd ľudí s postihnutím a rovnako znižuje štandard ochrany ľudí s postihnutím, pretože ich nechráni pred neodôvodnenými začatím konania o spôsobilosti na právne úkony.¹⁹

Z toho dôvodu navrhujeme upraviť okruh subjektov oprávnených podať návrh na začatie konania tak, ako je vyššie uvedené. Toto vymedzenie pokrýva subjekty, ktoré vo väčšine prípadov návrhy podávajú a ktoré majú záujem na ochrane človeka s postihnutím. Nová terminológia reaguje na prijatie zákona č. 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov a zákona č. 448/2008 Z.z., o sociálnych službách. O tom, že bol podaný návrh na začatie konania o spôsobilosti na právne úkony zo strany poskytovateľa sociálnych služieb alebo zdravotníckeho zariadenia sa rodinní príslušníci nemajú možnosť dozvedieť. Nikto nemá povinnosť ich o tom informovať, preto sa navrhuje aby o podaní návrhu na začatie konania bola podaná písomná správa.

(2) V ustanovení § 186 ods. 1 sa navrhuje vypustiť veta: „aj zdravotnícke zariadenie, ktoré je v takom prípade účastníkom konania.“

Tento návrh nadväzuje na vyššie uvedené. Pojem zdravotnícke zariadenie náš právny poriadok nepozná. Zdravotnícke služby poskytujú poskytovatelia zdravotnej starostlivosti podľa zákona č. 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti. Sociálne služby poskytujú poskytovatelia sociálnych služieb podľa zákona č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách. Poskytovateľ sociálnych služieb nie je zdravotníckym zariadením. Takáto charakteristika odporuje základným zásadám zákona o sociálnych službách (§ 2).

(3) Navrhujeme nahradiť odsek tretí ustanovenia § 186 o.s.p. týmto znením: „Bez odkladu po začatí konania poučí súd vyšetrovaného o priebehu konania a jeho procesných právach a povinnostiach. Najmä o jeho práve zvoliť si zástupcu pre konanie, navrhovať dôkazy a vyjadrovať sa k jednotlivým dôkazom. Súd zvolí takú formu písomného poučenia, aby vyšetrovaný poučeniu porozumel.“

¹⁸ Porov. rozhodnutie Rc 2/1984 I, v ktorom Najvyšší súd ČSR uviedol: „Protože občanský soudní řád nijak neomezuje okruh procesně způsobilých subjektů oprávněných k podání návrhu na zahájení řízení o způsobilosti určitého občana k právním úkonům, lze dovodit, že tento návrh může podat kterýkoliv procesně způsobilý subjekt, a tedy i ústav sociální péče, jestliže má procesní způsobilost ve smyslu ustanovení § 20 o. s. ř. Jestliže takový ústav návrh na zahájení řízení o způsobilosti k právním úkonům podá, stává se účastníkem takto zahájeného řízení (z uvedené zásady vychází i zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR, Cpj 160/76, uveřejněná pod č. 3/1979 Sbirky soudních rozhodnutí a stanovisek, str. 39 a 42)“.

¹⁹ Porovnaj napr. šikanózný návrh na pozbavenie spôsobilosti na právne úkony, ktorý sa dostal až pred Európsky súd pre ľudské práva, vec *Bock proti Nemecku*, sťažnosť č. 11118/84, rozsudok z 29. 3. 1989.

Prvá veta platného znenia § 186 ods. 3 o.s.p., že návrh na vrátenie spôsobilosti na právne úkony môže podať i ten, kto bol pozbavený spôsobilosti na právne úkony je nadbytočná s ohľadom na navrhované znenie § 186 ods. 1 o.s.p. Možnosť odobrať právo vyšetrovanému podať návrh na začatie konania až na dobu jedného roku je neprimerane reštriktívna. Obmedzenie alebo pozbavenie spôsobilosti na právne úkony je veľmi závažným zásahom do práv a slobôd človeka, preto sa takéto obmedzenie javí ako neprimerané sledovanému cieľu, t.j. efektívnemu súdnemu konaniu.

Navrhujeme nahradiť odsek tretí ustanovenia § 186 o.s.p. procesnou povinnosťou súdu poučiť po začatí konania vyšetrovaného človeka o priebehu konania a jeho procesných právach a povinnostiach (obecná poučovacia povinnosť podľa § 5 o.s.p. nie je dotknutá). Najmä o a) práve zvoliť si zástupcu pre konanie, b) navrhovať dôkazy a vyjadrovať sa k jednotlivým dôkazom. Vyšetrovaný musí byť poučený o svojich právach a povinnostiach v konaní, ktorého má byť aktívnym účastníkom. Cieľom poučenia je, aby nedochádzalo k situáciám, že poučenie sa nedostane tým vyšetrovaným osobám, ktoré objektívne sú schopné poučeniu porozumieť. Vzhľadom na to, že súd nevie objektívne rozlíšiť, kto je schopný poučeniu porozumieť a kto nie, je potrebné poučovať všetkých vyšetrovaných.

Ad a) Poučenie o práve zvoliť si zástupcu nadväzuje na ustanovenie § 187 ods. 1 o.s.p. Vyšetrovaný si môže zvoliť zástupcu pre konanie. Pokiaľ si ho nezvolí, napríklad aj z dôvodu neschopnosti takej voľby, súd mu ustanoví zástupcu z radov advokátom.

Ad b) Poučenie smeruje aj k možnosti aktívneho zapojenia vyšetrovaného človeka do konania. Vyšetrovaný človek je účastníkom konania, má právo predkladať dôkazy a vyjadrovať sa k dôkazom. O tomto by mal byť poučený.

Veľmi dôležitá je forma poučenia a doba poučenia. Poučenie by malo nasledovať ihneď po začatí konania, malo by byť písomné a v takej forme, aby poučeniu vyšetrovaný porozumel. Toto pravidlo je možné dovodiť zo zásady č. 11 ods. 2 Odporúčania Výboru Ministrov Rady Európy R(99) 4 o zásadách právnej ochrany dospelých nespôsobilých osôb.

§ 187

(4) V ustanovení § 187 ods. 1 o.s.p. navrhujeme nahradiť slovo „Tomu“ slovom „Ten“ a doplniť v prvej vete za čiarku: „je oprávnený nechať sa zastupovať zástupcom, ktorého si zvolí.“ V druhej vete doplniť na začiatok vety: „Pokiaľ si zástupcu nezvolí“, ďalej v strede vety pred slovo opatrovníka doplniť „vždy“ a na koniec vety: „z radov advokátov podľa § 30 a 31 tohto zákona“.

Princíp autonómie človeka s postihnutím a právo na sebaurčenie sa premieta aj v zdôraznení rovného postavenia ako účastníka konania. Jedným z prejavov je aj právo zvoliť si zástupcu v konaní o spôsobilosti na právne úkony. O tomto práve je vyšetrovaný poučený. Nakoľko sa jedná o špecifické nesporné konanie, ktoré sa veľmi dotýka základných práv a slobôd ľudí s postihnutím, je na mieste, aby vyšetrovaný človek mal kvalifikovaného zástupcu v prípade, že z nejakého dôvodu,

napr. že nie je toho schopný, si sám zástupcu nezvolí. V takom prípade mu ustanoví súd procesného opatrovníka z radov advokátov.

Právo na právnu pomoc je jedným z aspektov práva na spravodlivé konanie. Nesmie pritom ísť o formálne zastupovanie, ale o zastupovanie skutočne efektívne. Z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva vyplýva, že v prípadoch, kedy zákon vyžaduje právne zastúpenie, tak toto musí byť efektívne (*Pereira proti Portugalsku*; *Czekalla proti Portugalsku*).²⁰

Súdom ustanovený kolízny opatrovník pre toho o koho spôsobilosti sa rozhoduje, nie je dostatočnou garanciou ochrany pre účastníka konania. Kolízny opatrovník veľakrát nepozná človeka s postihnutím, ktorého zastupuje. Preto sa javí efektívnejšia pomoc ustanoviť za zástupcu advokáta *ex offio*, čím sa ukladá aj štátu povinnosť hradiť trovy tohto právneho zastúpenia.

(5) Navrhujeme vypustiť prvú vetu ustanovenia § 187 ods. 2 o.s.p. a nahradiť ju týmto znením: „Súd vynaloží potrebné úsilie, aby zistil názor vyšetrovaného, a to i za použitia takého spôsobu dorozumievania, ktorý si tento účastník zvolil. Súd sa vždy osobne zoznámi s vyšetrovaným a spôsobom jeho života.“

Európsky súd pre ľudské práva ostro kritizoval z hľadiska práva na spravodlivý proces (čl. 6 ods. 1 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv) nevyslúchanie vyšetrovaných ľudí v konaní o spôsobilosti na právne úkony (*Shtukaturov proti Rusku*²¹). V prelomovom rozhodnutí *Shtukaturov proti Rusku* sťažovateľovi nebola vôbec poskytnutá možnosť zúčastniť sa osobne konania o spôsobilosti na právne úkony, obdobne ako je tomu vo veľa prípadoch v praxi slovenských súdov. Európsky súd dospel k záveru, že s ohľadom na dôsledky, ktoré konanie o spôsobilosti na právne úkony pre sťažovateľa malo, bola jeho účasť nutná, a to nielen preto, aby mohol pred súdom vystupovať, ale taktiež z toho dôvodu, aby si súd mohol osobne vytvoriť názor na jeho spôsobilosť a schopnosti. Súd konštatoval porušenie práva na spravodlivý proces.

Vzhľadom na to, že ruská procesná úprava je veľmi podobná slovenskej úprave, je veľmi pravdepodobné, že pokiaľ by došlo k nevyslúchnutiu vyšetrovaného človeka v konaní o spôsobilosti na právne úkony a ten by sa obrátil so sťažnosťou k Európskemu súdu pre ľudské práva, súd by konštatoval porušenie jeho práva na spravodlivý proces. Preto navrhujeme, aby došlo k zosúladeniu súčasnej právnej úpravy s aktuálnou judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva. Procesné práva vyšetrovaného – účastníka konania o spôsobilosti na právne úkony, garantuje čl. 13 ods. 1 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím. Toto ustanovenie zaväzuje štáty, aby prijali také právne úpravy, ktorých cieľom by bolo uľahčiť účinné plnenie úlohy účastníkov súdneho konania. Faktické vylúčenie človeka s postihnutím zo súdneho procesu by bolo v rozpore s týmto ustanovením.

S ohľadom na rozhodnutie vo veci *Shtukaturov proti Rusku* navrhujeme, aby súd bol povinný vynaložiť potrebné úsilie, aby zistil názor vyšetrovaného. Tento názor môže zistiť najmä na pojednávaní, ku ktorému musí byť vyšetrovaný

²⁰ *Pereira proti Portugalsku*, sťažnosť č. 44872/98, rozhodnutie z dňa 26.2. 2002; *Czekalla proti Portugalsku*, sťažnosť č. 38830/97, rozhodnutie z dňa 10.1. 2003.

²¹ *Shtukaturov proti Rusku*, sťažnosť č. 44009/05, rozhodnutie z dňa 27.3. 2008.

predvolaný, alebo priamo v prirodzenom prostredí vyšetřovaného. Veľmi dôležitý je spôsob dorozumievania medzi súdom a človekom s postihnutím. Komunikácia by mala byť vždy založená na vzájomnej interakcii obidvoch strán komunikácie, to predpokladá, že súd prispôsobí spôsob dorozumievania požiadavke vyšetřovaného. Takýto postup vyžaduje princíp primeraných úprav (*reasonable accomodation*), ktorý je jedným zo základných princípov Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím (čl. 2 Dohovoru), rovnako vyplýva aj z právne teoretickej koncepcie tzv. právnej terapie (*therapeuthic jurisprudence*)²².

Pokiaľ výsluch nie je možný, napríklad pre zlý zdravotný stav vyšetřovaného, je súd povinný sa vždy osobne zoznámiť s vyšetřovaným a so spôsobom jeho života. Účelom je, aby si súd vytvoril objektívny názor na základe vlastnej vyšetřovacej činnosti.

(6) V ustanovení § 187 ods. 3 o.s.p. navrhujeme vypustiť druhú vetu, ktorá znie: „Na návrh znalca môže súd nariadiť, aby vyšetřovaný bol po čas najviac troch mesiacov vyšetřovaný v zdravotníckom zariadení, ak je to nevyhnutne potrebné na vyšetřenie zdravotného stavu.“

Podľa judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva môže postup spočívajúci v pozbavení osobnej slobody za účelom vyšetřenia duševného stavu ľahko založiť porušenie práva na osobnú slobodu garantovaného v čl. 5 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv. A to za predpokladu, že takéto pozbavenie osobnej slobody trvá dlhšie, než je nutné pre samotné vyšetřenie²³, alebo ak dôležitosť vykonania okamžitého vyšetřenia v demokratickej spoločnosti nie je primeraná právu na slobodu²⁴. Je oprávnené sa domnievať, že v súčasnej právnej úprave formulované oprávnenie súdu na zásah do práva na osobnú slobodu by v teste proporcionality neobstálo. Okrem toho Európsky súd v niekoľkých prípadoch konštatoval porušenie práva na spravodlivý proces²⁵ a práva na súkromný a rodinný život²⁶ v súvislosti s nedobrovoľným psychiatrickým vyšetřením.

Možnosť pozbavenia osobnej slobody za účelom vyšetřenia človeka s predpokladanou, alebo skutočnou duševnou chorobou v konaní o spôsobilosti na právne úkony odporuje jednoznačne zneniu čl. 14 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím. Podľa tohto ustanovenia existencia zdravotného postihnutia nemôže v žiadnom prípade ospravedlniť pozbavenie osobnej slobody. Nezákonné pozbavenie osobnej slobody tak zahŕňa situácie, kedy jeho dôvodom je iba možné alebo skutočné zdravotné postihnutie (vrátane mentálneho postihnutia či duševnej choroby), alebo zdravotné postihnutie v kombinácii s ďalšími prvkami, napr. „nebezpečnosť“, „liečba“.²⁷

²² Porovnaj Wexler, D. B. *Putting Mental Health into Mental Health Law: Therapeutic Jurisprudence*, Law and Human Behavior, 1992, vol. 16.; Winick, B., J. *The Side Effects of Incompetency Labeling and the Implications for Mental Health*. 1 Psychology, Public Policy & Law, 1995.

²³ *Nowicka proti Poľsku, sťažnosť* č. 30218/96, rozhodnutie z dňa 3.12. 2002, odst. 58-61.

²⁴ *McVeigh a ostatní proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 8022/77, 8025/77, 8027/77, rozhodnutie Komisie z dňa 18.3. 1981, Decisions and Reports (DR) Volume 25, s. 37-38 a 42; *Johansen proti Nórsko*, sťažnosť č. 10600/83, rozhodnutie Komisie z dňa 14.11. 1985, DR Volume 44, s. 162.

²⁵ *Bock proti Nemecku*, sťažnosť č. 11118/84, rozsudok z dňa 29.3. 1989.

²⁶ *Worwa proti Poľsku*, sťažnosť č. 26624/95, rozsudok z dňa 27.11. 2003.

²⁷ Porovnaj Annual Report of the High Commissioner for Human Rights and Reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary General: Thematic Study by the Office of the United Nations High

(7) V ustanovení § 187 ods. 3 o.s.p. navrhujeme doplniť toto znenie: „Súd môže v konaní ustanoviť aj viacerých znalcov z rôznych oblastí, ktorým môže uložiť povinnosť znalecký posudok vypracovať aj spoločne. O schopnostiach vyšetrowaného súd vyslúchne najmä vyšetrowaného, jeho blízke osoby, poskytovateľa sociálnych služieb alebo zdravotníckej starostlivosti a iné osoby, podľa uváženia súdu a návrhu vyšetrowaného.“

Dôležitým dôkazom v konaní o spôsobilosti na právne úkony je znalecký posudok a výsluch znalca. V praxi sa znalecký posudok povyšuje za jedinou absolútnu pravdu. Pritom veľakrát na vypracovanie vierohodnejšieho posúdenia sociálnych zručností a schopností sa javí byť vhodnejšie ustanovenie znalca napr. z oblasti psychológie. Preto navrhujeme, aby sa súd dôsledne oboznámil nie len so zdravotným stavom účastníka konania; súd tak môže uložiť povinnosť vypracovať znalecký posudok viacerým znalcom, z rôznych oblastí, prípadne povinnosť vzájomne závery svojich posudkov konzultovať. V praxi sa často súd obmedzí iba na tento dôkaz. To je nedostatočné, nakoľko znalecké posudky riešia otázky zdravotného stavu človeka, teda otázku prítomnosti duševnej poruchy a prípadne jej kvalitatívne aspekty. Schopnosť človeka rozhodovať nezávisí iba na medicínskych predpokladoch, ale je podmienená sociálne. Napríklad človek s mentálnym postihnutím si vie osvojiť schopnosť rozhodovať sa samostatne prípadne s podporou v rozličných oblastiach života. Preto je dôležité, aby súd pri rozhodovaní vychádzal aj s ďalších dôkazných prostriedkov, a to najmä výsluchu tých osôb, ktoré človeka s postihnutím bezprostredne poznajú.

§ 189

(8) Ustanovenie § 189 o.s.p. navrhujeme nahradiť týmto znením: „Súd doručí vyšetrowanému rozhodnutie o spôsobilosti na právne úkony do vlastných rúk.“

Právo na doručovanie súdnych rozhodnutí je možné považovať za jeden z prvkov práva na spravodlivý proces. V prípade, že vyšetrowaný nemá schopnosť pochopiť význam rozhodnutia, nie je to dôvodom preto, aby mu rozhodnutie doručené nebolo. A to z toho dôvodu, že chýba akýkoľvek účel v tom, že mu rozhodnutie doručené nie je. Aj v prípade iných druhov konania a iných rozhodnutí môžeme mať pochybnosti o tom, či človek chápe jeho význam. To však samé o sebe nesmie byť nikdy dôvodom pre nedoručovanie rozhodnutí, a teda pre zásah do postavenia človeka s postihnutím ako účastníka konania pred súdom. Naopak, súd by mal informovať človeka takým spôsobom, aby tento význam rozhodnutia pochopil. Tým, že sa rozhodnutie doručí vyšetrowanému človeku, ktorý neporozumie jeho významu a obsahu, napr. pre svoje ťažké postihnutie, nemôže mu vzniknúť žiadna ujma. Nie je tak v tomto prípade naplnený žiadny účel nedoručovania, okrem eventuálne procesnej ekonómie. Tá, ako účel nedoručovania, ale neobstojí v pomeriavaní s tak závažným zásahom do práva na spravodlivý proces. Obdobne je možné argumentovať v prípade, že účelom nedoručenia rozhodnutia je „ochrana zdravotného stavu“ človeka s postihnutím. V skutočnosti účel nedoručovania spočíva skôr v zjednodušení práce, a to z toho dôvodu, že človek s postihnutím nevie

o zásadných skutočnostiach dôležitých pre jeho život a nevyvíja tak ani žiadnu aktivitu, aby tento stav zmenil. Táto skutočnosť v žiadnom prípade neobstojí v porovnaní so zásahom do procesných práv vyšetrovaného človeka.

Súd tým, že doručí rozhodnutie, ktoré je výsledkom procesu na ktorom sa vyšetrovaný človek podieľal v miere možnej s ohľadom na jeho postihnutie, potvrdzuje, že vyšetrovaného človeka považuje za subjekt všetkých práv, a to bez ohľadu na jeho postihnutie. Doručením rozhodnutia človek s postihnutím získava nielen dôveru v prijaté rozhodnutie, ale na základe poučenia, ktoré rozhodnutie obsahuje, je aj oboznámený so svojou zákonnou možnosťou podať proti nemu opravný prostriedok. Doručovanie rozhodnutí má tak nielen terapeutické dôsledky, ale uznáva procesné práva vyšetrovaného človeka na rovnom základe s ostatnými účastníkmi súdnych konaní.

Ďalším argumentom pre doručovanie rozhodnutí vyšetrovanému človeku je ochrana práv a oprávnených záujmov tretích osôb. Pokiaľ osoba, ktorá je obmedzená alebo pozbavená spôsobilosti na právne úkony vstupuje do právnych vzťahov a sama nevie, že k tomu nie je spôsobilá, žiadna zo strán právneho vzťahu si nie je tak vedomá toho, že sa jedná o neplatný právny úkon. Údaj o obmedzení a pozbavení spôsobilosti na právne úkony sa má síce zapisovať do občianskeho preukazu podľa zákona č. 224/2006 Z.z. o občianskych preukazoch, ale na túto skutočnosť nie možné absolútne spoliehať.

§ 189a

(9) Navrhujeme odsek 2 § 189a o.s.p. nahradiť týmto znením: „Pri výbere opatrovníka súd prihliada najmä k želaniam a podnetom vyšetrovaného, prípadne jemu blízkych osôb. Súd zohľadní vzájomný vzťah vyšetrovaného a opatrovníka a jeho odbornú kvalifikáciu.“

Jedným zo základných princípov navrhovanej novely je priznanie rovného postavenia vyšetrovanému v konaní o jeho spôsobilosti. Sám človek, o koho spôsobilosť sa jedná, by mal mať prednostné právo vyjadriť svoj názor na to, akým spôsobom budú jeho záležitosti spravované. Opatrovník, ktorý je človeku ustanovený súdom v rámci konania o obmedzení alebo pozbavení spôsobilosti na právne úkony, rozhoduje za človeka, ktorému bol ustanovený. Keďže rozhodovanie opatrovníka nahrádza v tomto prípade rozhodovanie človeka s postihnutím (slovenský systém pozná iba tzv. *substitute decision-making*), je dôležité, aby jednanie opatrovníka bolo v čo najväčšej miere v súlade s potrebami a želaniami človeka, za ktorého rozhoduje. Opatrovník by mal byť človek, ktorému opatrovanec dôveruje a ktorý má kvality potrebné k výkonu tejto funkcie.

Často sa v praxi stáva, že opatrovníkom ustanoví súd osobu, ktorá podala návrh na pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti. V takomto prípade dochádza ku konfliktu záujmov už v čase konania o spôsobilosti k právnym úkonom. Dá sa predpokladať, že konflikt záujmov bude pretrvávať i počas výkonu samotného opatrovníctva. Súd musí teda vždy zohľadňovať vzájomný vzťah medzi vyšetrovaným človekom a opatrovníkom a predísť tým i riziku vzniku budúcich konfliktov.

(10) V ustanovení § 189a o.s.p. navrhujeme zmeniť odsek druhý na odsek tretí.

4.2. Analýza Článku 12 Dohovoru o právach ľudí so zdravotným postihnutím so zameraním sa na hľadanie východísk pre koncepciu reformy

Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím

Jednou z najvýznamnejších ciest na zverejňovanie nutnosti zmeny postavenia ľudí so zdravotným postihnutím je prijatie **Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím dňa 13. decembra 2006**. Tento deň sa stal významným medzníkom pre všetkých občanov so zdravotným postihnutím na celom svete. V tento deň Valné zhromaždenie OSN prijalo Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím a jeho Opčný protokol (ďalej len „**Dohovor**“). Dohovor bol otvorený k podpisu od 30. marca 2007 a vstúpil v platnosť 3. mája 2008. Prezident SR Ivan Gašparovič ho podpísal 26. septembra 2007. Slovenská republika sa tak prihlásila k štátom, ktoré majú záujem ratifikovať Dohovor.

Tento nový ľudsko-právny dohovor predstavuje míľnik v chápaní práv osôb so zdravotným postihnutím, ktoré stáli dlhú dobu na okraji záujmu praktickej i teoretickej právnickej verejnosti a nadväzuje na Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. 99(4) z dňa 23. 2. 1999 a množstvo starších medzinárodných dokumentov.

Tento Dohovor je významný v chápaní práv osôb so zdravotným postihnutím, ktoré stáli dlhú dobu na okraji záujmu praktickej i teoretickej právnickej verejnosti a nadväzuje na množstvo starších medzinárodných dokumentov.

Existujú rôzne konvencie o ľudských právach (ako na príklad Konvencia o právach dieťaťa, Všeobecná deklarácia ľudských práv), ktoré chránia aj práva osôb s postihnutím prostredníctvom princípov rovnosti a nediskriminácie.

Tieto staršie nástroje ľudských práv, ktoré oslovujú problémy zdravotného postihnutia, pojednávajú o ľuďoch s postihnutím značne zastaraným spôsobom.

Niektoré inštrumenty ľudských práv aj oslovujú problémy zdravotného postihnutia (napríklad Štandardné pravidlá OSN o vyrovnávaní príležitostí pre osoby s postihnutím), ale nie sú právne záväzné.

Dohovor je významným úspechom pre 650 miliónov ľudí so zdravotným postihnutím na celom svete, ale skutočná práca začína až teraz. **Všetky signatárske štáty vrátane Slovenskej republiky sa zaviazali a musia zaručiť, že Dohovor je viac ako len vyhlásenie. Očakáva sa, že v týchto krajinách ľudia so zdravotným postihnutím budú mať účinnejšie zaručené rovnaké ľudské práva ako ľudia bez zdravotného postihnutia.**

Na základe aktivity Združenie na pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím v Slovenskej republike, ktoré malo poznatky zo zahraničia o problémových oblastiach prekladu Dohovoru, predovšetkým článku 12 ods. 2 Dohovoru OSN, sa do prekladu kľúčového odseku 12 článku Dohovoru ustálil preklad „spôsobilosť na práve úkony“. Cieľom tejto aktivity bolo poukázať na to, že Článok 12 patrí medzi najvýznamnejšie práve pre ľudí s mentálnym postihnutím. Deklaruje, že všetci ľudia bez ohľadu na druh a stupeň zdravotného postihnutia sú si rovní pred zákonom a majú rovnaké

práva ako všetci ostatní občania. Článok 12 považuje všetkých ľudí s postihnutím za osoby s „právnou spôsobilosťou na rovnakom základe ako ostatní ľudia vo všetkých oblastiach života“.

Z materiálov, ktoré sme mali k dispozícii z Inclusion Europe, z pracovných stretnutí nám bolo jednoznačne zrejmé, aký zásadný problém môže byť s prijatím textu článku 12 Dohovoru. Kolegovia z Inclusion Europe, ale aj iní zahraniční experti a partneri poukazovali na to, že preklad odseku 2 článku 12 nemôže byť chápaný ako spôsobilosť mať práva a povinnosti. Žiaľ v niektorých štátoch, ktoré ratifikovali Dohovor sa preklad „právná spôsobilosť“ chápe len ako „spôsobilosť mať práva a povinnosti“.

Na rokovaní pracovnej skupiny na prípravu ratifikácie Dohovoru OSN dňa 25.06.2009 sme na Ministerstve práce sociálnych vecí a rodiny SR ako jediný člen pracovnej skupiny namietali preklad článku 12, ods. 2 dohovoru s tým, že sme aj v písomne vypracovanej pripomienke s právnou analýzou žiadali a trvali na zmene prekladu „právná spôsobilosť“ na „spôsobilosť na právne úkony“. Takéto znenie nakoniec bolo prijaté aj v medzirezortnom pripomienkovom konaní, na rokovaní vlády Slovenskej republiky a bude predložené v tomto znení na schválenie do Národnej rady Slovenskej republiky.

Obsah pripomienky:

Združenie na pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím v SR uplatňuje zásadnú pripomienku k článku 12 dohovoru:

Otázka interpretácie čl. 12 dohovoru:

V súlade s pravidlami pre interpretáciu medzinárodných dohovorov zakotvených v čl. 31 – 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve boli pri vypracovaní tohto komentára zohľadnené najmä ciele a účel dohovoru (čl. 1, čl. 3, Preambule – ods. n), pramene dokumentujúce prípravné práce (travaux préparatoires), rôzne jazykové verzie autentických znení dohovoru a Správa Vysokého komisára OSN pre ľudská práva pre Radu pre ľudské práva OSN.²⁸ Užitočné sú taktiež názory zmluvných výborov OSN – kontrolných orgánov zriadených medzinárodnými dohovormi o ľudských právach. A v neposlednom rade aj odborné články priamych účastníkov vyjednávani o znení čl. 12 dohovoru.

K prekladu textu čl. 12 dohovoru:

Autentické znenie dohovoru rozlišuje medzi pojmami persons before the law/personnalité juridique (ods. 1) a legal capacity/capacité juridique (nasledujúce odseky).

V slovenskom právnom prostredí sa rozoznáva pojem spôsobilosť k právam a povinnostiam (tzv. právna subjektivita) a spôsobilosť k právnym úkonom. V prípade fyzickej osoby sa právna subjektivita stotožňuje s pojmom osoby v právnom slova zmysle. Doslovný preklad pojmu „legal capacity“ ako právna spôsobilosť, bez bližšieho vymedzenia, skôr zodpovedá pojmu spôsobilosť k právam a povinnostiam, čo je mylné. Pri preklade čl. 12 dohovoru je nutné vychádzať zo zmyslu celého

²⁸ Implementation of General Assembly Resolution 60/251 OF 15 March 2006 entitled “Human Rights Council”, Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on progress in the implementation of the recommendations contained in the study on the human rights of persons with disabilities, A/HRC/4/75, 17 January 2007.

ustanovenia, prípravných prác (travaux préparatoires), komentárov k dohovoru a jednoznačného významu pojmov legal capacity/capacité juridique. Tým je možné dospieť k záveru, že čl. 12 sa dotýka spôsobilosti na právne úkony, čomu by mal zodpovedať aj preklad dohovoru. Iný preklad by totižto nerešpektoval rozlíšenie pojmov v ods. 1 a nasledujúcich odsekoch a odporoval by účelu dohovoru vymedzeného v čl. 1 a v jej ďalších ustanoveniach (najmä čl. 5, 13, 18 a 19).

K rovnakému záveru môžeme dôjsť aj pri výklade kancelárie Vysokého komisára OSN pre ľudské práva, ktorý v rozlíšení pojmov recognition as a person before the law a legal capacity uvádza toto: "...tieto dva pojmy 'recognition as a person before the law' a 'legal capacity' sú odlišné. Pojem 'capacity to be a person before the law' znamená právo jednotlivca, aby jeho status a spôsobilosť boli uznané právnym poriadkom. Pojem 'legal capacity' je širší a logicky predpokladá spôsobilosť mať práva a povinnosti, ale taktiež zahŕňa spôsobilosť vykonávať tieto práva a brať na seba tieto povinnosti vlastným konaním."²⁹

Rovnako môžeme argumentovať aj na základe porovnania prekladov týchto pojmov do ďalších jazykov. Vo francúzštine (oficiálne znenie Dohovoru) pojem capacité juridique zahŕňa jednak pojem capacité jouissance – spôsobilosť mať práva (capacity to rights), tak pojem capacité d'exercise – spôsobilosť k právnym úkonom (capacity to act). Obdobne v nemčine zahŕňa pojem legal capacity ako pojem Rechtsfähigkeit – spôsobilosť mať práva (capacity to rights), tak pojem Geschäftsfähigkeit – spôsobilosť k právnym úkonom (capacity to act). Nemecký preklad preto pre pojem legal capacity používa pojem Rechts- und Geschäftsfähigkeit.

Pre otázku prekladu a tým aj zmyslu čl. 12 dohovoru sú veľmi významné záznamy o vyjednávaní o jeho znení. Dhanda, indická profesorka práva, ktorá sa priamo zúčastnila tohto procesu, upozorňuje na to, že znenie čl. 12 a jeho význam smeruje k spôsobilosti k právnym úkonom a nie k právnej subjektivite. To dokumentuje na osude jednej poznámky pod čiarou, ktorá mala upozorňovať na to, že v ruštine, čínštine a arabčine znenie čl. 12 vyjadruje spôsobilosť k právam a povinnostiam. Vzhľadom k tomu, že táto poznámka pod čiarou sa vo finálnom texte neobjavila, má sa za to, že aj v tých krajinách, kde jazykový preklad pojmu legal capacity znamená spôsobilosť k právam a povinnostiam, sa jedná o spôsobilosť k právnym úkonom.³⁰

Záverečné odporúčanie:

Naše odporúčanie smeruje k oficiálnemu prekladu čl. 12 dohovoru, ktorý navrhujeme zmeniť. V texte čl. 12 navrhujeme nahradiť pojem právna spôsobilosť pojmom spôsobilosť na právne úkony. Tento preklad je presnejší a odráža význam a účel čl. 12 dohovoru. V prípade, že tento návrh nebude prijatý si dovoľujeme navrhnúť zahrnutie výkladového odseku, vo vzťahu k terminológii dohovoru, do dôvodovej správy predkladanej vláde SR.

²⁹ Srov.: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/documents/ahc6ohchrlegalcap.doc>, Executive summary, str. 1.

³⁰ Dhanda, A. Legal capacity in the Disability rights convention: Stranglehold of the past or lodestar for the future? Syracuse Journal of International Law and Commerce, 34 (2007), s. 438 – 456.

Právna analýza v tejto časti aktivity bola zamerná na podporu prijatia modelu na schválenie novej legislatívy:

- na podporované rozhodovanie, ktoré chráni právnu spôsobilosť – spôsobilosť na právne úkony. Podporiť takéto rozhodovanie s poukazom na systematické zneužívanie rozhodovacích práv opatrovníkmi a zabezpečiť opatrenia na ochranu dospelých. Najvýznamnejším cieľom je pripraviť zdôvodnenú analýzu na zrušenie inštitútu „pozbavenia“ spôsobilosti na právne úkony a len v dokázateľne nevyhnutných oblastiach ponechať „obmedzenie“ spôsobilosti na právne úkony a doplnenie systému „dobrovoľne podporovaného rozhodovania“, ktoré by nemalo žiadny vplyv na spôsobilosť osoby konať
- v oblasti procesných garancií súdneho konania zaručujúcich posúdenie „skutočných schopností osoby“.
- Na vytvorenie nástrojov kontrolného mechanizmu opatrovníkov.

Článok 12 **Rovnosť pred zákonom**

1. Zmluvné štáty opätovne potvrdzujú, že osoby so zdravotným postihnutím majú kdekoľvek právo na uznanie svojej osoby ako subjektu práva.

2. Zmluvné štáty uznávajú, že osoby so zdravotným postihnutím majú spôsobilosť k právnym úkonom vo všetkých oblastiach života na rovnakom základe s ostatnými.

3. Zmluvné štáty prijímú príslušné opatrenia, ktoré majú umožniť osobám so zdravotným postihnutím prístup k asistencii, ktorú môžu potrebovať pri uplatňovaní svojej spôsobilosti k právnym úkonom.

4. Zmluvné štáty zabezpečia, aby všetky opatrenia týkajúce sa uplatňovania spôsobilosti na právne úkony poskytovali primerané a účinné záruky s cieľom zabrániť zneužitiu v súlade s medzinárodným právom v oblasti ľudských práv. Tieto záruky zabezpečia, aby opatrenia týkajúce sa uplatňovania spôsobilosti na právne úkony rešpektovali práva, vôľu a preferencie danej osoby, aby zabraňovali konfliktu záujmov a nenáležitému ovplyvňovaniu, aby boli primerané a prispôsobené situácii danej osoby, aby sa uplatňovali čo najkratšie a aby podliehali pravidelnej kontrole zo strany príslušného, nezávislého a nestranného orgánu alebo súdu. Tieto záruky musia byť primerané tomu, do akej miery uvedené opatrenia ovplyvňujú práva a záujmy danej osoby.

5. V súlade s ustanoveniami tohto článku zmluvné štáty prijímú všetky primerané a účinné opatrenia na zabezpečenie rovnakého práva osôb so zdravotným postihnutím vlastníť alebo dediť majetok, spravovať svoje finančné záležitosti a mať rovnaký prístup k bankovým pôžičkám, hypotékam a iným formám finančného úverovania, a zabezpečia, aby osoby so zdravotným postihnutím neboli svojvoľne zbavené svojho majetku.

Ustanovenia tohto článku odrážajú posun v prístupe k osobám s mentálnym či psychosociálnym postihnutím, a to od **náhradného rozhodovania**, ktoré je charakteristické tým, že opatrovník rozhoduje namiesto dotknutej osoby (a v dôsledku toho dotknutá osoba je vylúčená z rozhodovania, a preto často i zo života v spoločnosti ako takého) k **podporovanému rozhodovaniu**, ktoré vychádza z predpokladu, že každá osoba je schopná sa rozhodnúť, môže k tomu však potrebovať väčšiu alebo menšiu mieru podpory.

S ľuďmi s mentálnym postihnutím sa nevyhnutne spája model náhradného rozhodovania – rozhodovania opatrovníkmi a zásahom do spôsobilosti na právne úkony v podobe obmedzenia alebo pozbavenia spôsobilosti na právne úkony.

Dohovor prináša nové chápanie schopností ľudí s postihnutím tak, že rešpektuje individuálne zvláštnosti každého človeka. Autoritatívne zásahy do spôsobilosti na právne úkony a poskytnutie všemožnej a mnohokrát ani nekontrolovanej moci opatrovníka sú už prekonané. Hľadajú sa nové spôsoby k doterajšiemu opatrovníctvu. Cieľom je postupne zrušiť pozbavovanie a obmedzovanie spôsobilosti na právne úkony.

Uplatňovanie spôsobilosti na právne úkony je totiž zásadnou podmienkou realizácie všetkých ostatných práv, ktoré Dohovor garantuje.

Dohovor je významným krokom k akceptovaniu ľudí s mentálnym postihnutím ako plnoprávných občanov krajín, v ktorých žijú.

„Rešpektovanie právnej spôsobilosti osôb s postihnutím je podstatné nielen ako právo samo osebe, ale tiež ako základ na ochranu iných ľudských práv. Konvencia (myslí sa tým Dohovor) vyžaduje od štátov, aby poskytli osobám s postihnutím prístup k podpore potrebnej na uplatnenie právnej spôsobilosti. Čo tieto nariadenia znamenajú pre právnikov, pre notárov, pre inštitúcie, pre organizácie zamerané na podporu, pre právne oddelenia, pre súdy? Na zavedenie tohto práva do reality bude dôležité identifikovať dobrú prax v legislatívnom a politickom prístupe a preskúmať, ako tieto práva a povinnosti môžu byť začlenené do rôznych právnych a rozvojových kontextov.“

(Prejav Vysokého komisára pre ľudské práva pri slávnostnom podpise Konvencie.)

Dohovor hovorí, že ľudia a postihnutím majú právo byť uznaní ako osoby pred zákonom rovnako ako iné osoby. Znamená to, že **všetky** osoby s postihnutím majú spôsobilosť na práva ako aj spôsobilosť konať. Od štátov sa žiada, aby poskytli vhodnú podporu pre osoby s postihnutím, potrebnú pre uplatňovanie ich práv.

Aj človek s mentálnym postihnutím má právo:

- prijímať svoje vlastné rozhodnutia
- konať podľa svojich vlastných rozhodnutí
- dostať podporu, ktorú potrebuje, aby mohol prijímať svoje vlastné rozhodnutia
- mať rovnakú ochranu ako iní ľudia
- svedčiť na súde, keď sa proti nemu spáchajú trestné činy
- byť osobou pred zákonom a podľa zákona rovnako ako iní ľudia.

Základné princípy pre ľudí s mentálnym postihnutím sú slobodné rozhodovanie a občianske práva. Tieto princípy sú dôležité pre potenciálne uplatňovanie ľudských

práv. Spôsobilosť na právne úkony je predpokladom, ktorý umožňuje uplatňovať slobodné rozhodovanie a plné občianske práva.

V súčasnej dobe v Slovenskej republike máme veľa príkladov a situácií nefunkčného opatrovníctva. Totiž ustanovenia Občianskeho zákonníka o **opatrovníctve** predpokladajú, že niektorí ľudia nemajú spôsobilosť prijímať právne záväzné rozhodnutia.

Podporované rozhodovanie znamená, že človek môže prijať pomoc pri rozhodovaní bez toho, že by sa zriekol práva prijímať rozhodnutia. Podporované rozhodovanie pomáha ľuďom pochopiť informácie a prijať rozhodnutia na základe svojich vlastných preferencií. Človek s mentálnym postihnutím môže potrebovať pomoc pri čítaní alebo môže potrebovať podporu pri zameraní pozornosti na prijatie rozhodnutia. Človek, ktorý nemá verbálnu komunikáciu, môže mať povereného člena rodiny, ktorý tlmočí jeho neverbálnu komunikáciu, napríklad pozitívne alebo negatívne fyzické reakcie, alebo môže používať alternatívnu a augmentačnú komunikáciu.

Takže miesto náhradného rozhodovania, ktoré je charakteristické tým, že opatrovník rozhoduje miesto opatrovanca (v dôsledku toho je opatrovanec vylúčený z rozhodovania, a preto často aj zo života v spoločnosti ako takého), je text ustanovenia Článku 12 postavený na konštrukcii podporovaného rozhodovania, ktoré vychádza z predpokladu, že každý človek je schopný rozhodovať, môže k tomu potrebovať väčšiu alebo menšiu mieru podpory. Krajiny sa na základe Dohovoru zaväzujú prijať opatrenia, prostredníctvom ktorých bude ľuďom so zdravotným postihnutím poskytovaná nevyhnutná podpora tak, aby mohli uplatňovať svoju spôsobilosť na právne úkony.

Dohovor tak miesto rozlišovania osôb, ktoré majú spôsobilosť na právne úkony a osôb, ktoré boli tejto spôsobilosti pozbavené alebo im bola obmedzená, predpokladá zavedenie „spektra opatrení na podporu výkonu spôsobilosti na právne úkony“ s tým, že na jednom konci tohto spektra sú osoby, ktoré žiadnu podporu nepotrebujú a na druhom konci sú osoby, ktoré potrebujú výraznú podporu, ktorá vo výnimočných prípadoch môže byť nevyhnutná pre celý rozsah spôsobilosti na právne úkony. Podporované rozhodovanie tak má smerovať k tomu, aby bolo uplatňované i v prípadoch, keď v súčasnej dobe dochádza k úplnému pozbaveniu spôsobilosti na právne úkony a tým inštitút zbavenia alebo obmedzenia spôsobilosti na právne úkony môže v celom rozsahu nahradiť.

Podľa článku 12 ods. 2 má krajina povinnosť **nezaobchádzať** s ľuďmi s postihnutím, vrátane osôb s mentálnym postihnutím alebo duševnou poruchou, vo veciach spôsobilosti na právne úkony vo všetkých oblastiach, inak než s ostatnými osobami. Z toho vyplýva, že akékoľvek zásahy verejnej moci do možnosti uplatňovať spôsobilosť na právne úkony, ak sú vôbec možné, by mali existovať iba vtedy, kým je to nevyhnutné, na nevyhnutne potrebnú dobu a čo v najmenšom rozsahu.

Osoba, ktorá nie je z akéhokoľvek dôvodu schopná samostatne v plnom rozsahu uplatňovať svoju spôsobilosť na právne úkony, mala by jej byť poskytnutá pomoc - **podpora. Pri jej poskytovaní je potrebné skúmať jej primerané prispôbenie s ohľadom na individuálne schopnosti konajúcej osoby, prostredie v ktorom žije a miery rozumnosti** za účelom podpory samostatnosti osôb so zdravotným postihnutím, ich sociálneho začleňovania a rozvoj ich schopností.

V súčasnosti preto neobstojí platná legislatíva upravujúca postavenie osôb so zdravotným postihnutím ako účastníka konania v konaní o pozbavení spôsobilosti na právne úkony a možnosť súdu rozhodnúť, že účastník nebude vypočutý, že sa mu nebude doručovať rozsudok súdu, ktorým sa pozbavuje spôsobilosti na právne úkony, pretože podľa názoru znalca nie je ako účastník spôsobilý pochopiť význam tohto konania. Keďže sa tak prevažne deje z dôvodu ich zdravotného stavu (na základe posudku psychiatra), ide o porušenie práva na uznanie spôsobilosti na právne úkony na rovnoprávnom základe s ostatnými.

Podľa výskumov má práve naopak informácia o prebiehajúcom konaní a o výsledku tohto konania terapeutické účinky, lebo vyšetrovanej osobe umožní prístup k informáciám, osoba vníma proces ako spravodlivejší a dôstojnejší, ako sa s ňou zachádza. To isté možno povedať o doručení rozhodnutia súdu.

Podľa odseku 3 Dohovoru sa krajiny zaviazali tolerovať povinnosť zabezpečiť osobám so zdravotným postihnutím poskytnutie podpory a pomoci pri uplatňovaní jej spôsobilosti na právne úkony.

Poskytovanie asistencie pri podporovanom rozhodovaní znamená, že osoba so zdravotným postihnutím má zachovalú svoju právnu spôsobilosť na právne úkony, rozhoduje na základe svojej vlastnej vôle, aj keď pomocou tretej osoby alebo tretích osôb.

V systéme podporovaného rozhodovania nedochádza k presunu práv od osôb so zdravotným postihnutím na iné osoby, ale tieto osoby svoje práva naďalej môžu plne uplatňovať.

Podporujúca osoba podporovanej osobe asistuje tým, že jej záležitosť vysvetľuje a pomáha komunikovať s okolím. Rozhodujúce sú preferencie, pranie a vôľa osoby, o ktorú ide, nie vôľa a prania podporujúcej osoby. Úloha tejto podporujúcej osoby je túto vôľu, pranie a preferencie sformulovať a presadzovať.

Preto zmluvné strany Dohovoru potvrdzujú, že:

- ľudia s postihnutím majú byť všade uznávaní ako osoby pred zákonom, teda majú spôsobilosť mať práva a povinnosti (právnu subjektivitu);
- ľudia s postihnutím užívajú právnu spôsobilosť na rovnakom základe s ostatnými ľuďmi vo všetkých aspektoch života, t.j. garantuje rovnoprávne uplatnenie spôsobilosti na právne úkony vo všetkých oblastiach života;
- štátne strany podniknú vhodné opatrenia, aby zabezpečili pre ľudí s postihnutím prístup k podpore, ktorú si môžu žiadať pri uplatňovaní svojej právnej spôsobilosti. Napríklad situácia, keď je osoba zbavená spôsobilosti na právne úkony a teda je zo zákona zbavená aj svojho volebného práva garantovaného Ústavou Slovenskej republiky, bez toho, že by konkrétne túto schopnosť posudzoval súd, či má de facto túto konkrétnu schopnosť. Poskytovanie poradenstva pri uplatňovaní spôsobilosti na právne úkony znamená, že osoba so zdravotným postihnutím má zachovanú svoju spôsobilosť na právne úkony, rozhoduje len na základe svojej vlastnej vôle, aj keď s pomocou tretej osoby.

Podporujúca osoba podporovanej osobe asistuje tým, že jej záležitosti vysvetľuje a pomáha jej komunikovať s okolím.

Osobám, ktoré nie sú z akéhokoľvek dôvodu schopné samostatne v plnom rozsahu uplatňovať svoju spôsobilosť na právne úkony, by mala byť poskytnutá pomoc (podpora).

V tomto článku sú obsiahnuté aj ustanovenia minimálnych kritérií pre určenie účinných záruk proti zneužitiu opatrení, ktoré sa týkajú uplatňovania spôsobilosti na právne úkony.

Ustanovenie Článku 12 obsahuje povinnosť zmluvných strán zabezpečiť rovnaké zaobchádzanie s osobami so zdravotným postihnutím, a to špecificky vo vzťahu k právu na majetok, spravovať svoje finančné záležitosti a mať rovnaký prístup k bankovým pôžičkám, hypotékam a iným formám finančného úverovania, a zabezpečiť, aby osoby so zdravotným postihnutím neboli svojvoľne zbavené svojho majetku. Zdôraznenie tohto práva odráža skúsenosť, že právo vlastníť a nakladať s majetkom je osobám so zdravotným postihnutím často neoprávnené obmedzované alebo odobraté.

Obhajoba a uplatňovanie práv

Nedostatok spôsobilosti na právne úkony spôsobuje, že ľudské práva ľudí s mentálnym postihnutím sú porušované. Bez spôsobilosti na právne úkony prichádza diskriminácia. Existujúci systém nekontrolovaného opatrovníctva má veľmi negatívne dôsledky na ľudí. Moc rozhodovať je v rukách opatrovníkov/tútorov. Opatrovníci nereprezentujú záujmy toho, koho zastupujú, opatrovanec nemá právo vyjadriť svoj názor, pričom aj keď ho vyjadrí, nie je zo strany opatrovníkov mnohokrát akceptovaný. Existuje „kolektívny opatrovník“, ktorým je napr. riaditeľ DSS, ktorý je opatrovníkom všetkých klientov v DSS, nikto sa nezaobrá kolíziou záujmov tohto opatrovníka a riaditeľa DSS.

Pozbavenie spôsobilosti na právne úkony spôsobuje negatívny obraz ľudí s mentálnym postihnutím. Aj človek s najťažším postihnutím vie prejavíť svoju vôľu či potrebu. Nie je to však vo forme, s ktorou právny poriadok spája následky týchto právnych úkonov. Preto je takýto človek vylúčený z rozhodovania.

Preto je nevyhnutné:

1. Zrevidovať/prepracovať súčasnú platnú legislatívu a dať ju do súladu s článkom 12 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím.
2. Ustanoviť právny rámec na umožnenie prechodu **od „náhradného rozhodovania –opatrovníkmi“ k „podporovanému rozhodovaniu“**, teda k rozhodovaniu samotnej osoby s postihnutím za podpory tretej osoby, ktorú si vyberie. Takéto podporované rozhodovanie prinesie ľuďom s postihnutím priestor vykonávať a uplatňovať ich práva. *(Všetci jednotlivci majú vôľu, ktorá môže byť vyjadrená individuálne a interpretovaná /tlmočená inými).*
3. Implementovať podporované rozhodovanie vyžaduje adekvátny/vhodný systém vzdelávania samotných ľudí s postihnutím, personálnej podpory (osobnej asistencie), monitoring systému, vrátane právneho zabezpečenia, evaluáciu/hodnotenie kvality.

Rozhodujúce je, aby existoval zákon, ktorý bude funkčným prostriedkom slúžiacim na ochranu života a záujmov týchto ľudí v otvorenej spoločnosti, vrátane tých s najkomplikovanejším postihnutím, s podporou rovnosti životných podmienok a plnej účasti na živote komunity.

Cieľom by malo byť, aby dospelá osoba bola schopná žiť ako iní ľudia s rešpektovaním jej práva na sebaurčenie, dôstojnosť, súkromie a autonómiu, avšak s prihliadnutím na jej zraniteľnosť.

Štát by mal zabezpečiť potrebné bezplatné poradenstvo, podporu a opatrenia na ochranu záujmov proti zneužitiu zraniteľných ľudí, vytvoriť mechanizmy pre poručníkov dospelých ľudí, a tým vytvoriť odborné zázemie pre riešenie špecifického problému alebo oblasť problémov, vytvoriť dostatočnú sieť sociálnej starostlivosti.

Z textu tohto článku jednoznačne vyplýva, že je povinnosťou štátu zabezpečiť takúto asistenciu. Znamená to teda, že pokiaľ štát doteraz umožňuje len systém náhradného rozhodovania, z Dohovoru pre neho vyplýva povinnosť zriadiť systém umožňujúci osobám, ktoré nie sú schopné samostatne uplatňovať svoju spôsobilosť na právne úkony, využívať podporované rozhodovanie.

Predpokladá sa, že systém podporovaného rozhodovania nenahradí náhradné rozhodovanie v celosti. Určité obdobie však bude potrebné, aby existovalo náhradné rozhodovanie vedľa podporovaného rozhodovania. Ak by takéto rôzne postupy mali existovať vedľa seba dlhodobo, potom by stratili zmysel požiadavky Dohovoru. Za predpokladu, že by nový systém podporovaného rozhodovania efektívne fungoval, by nakoniec bolo zbytočné, aby vedľa toho existovalo i tradičné opatrovníctvo.

Myšlienka podporovaného rozhodovania by sa mala interaktívne dostať do viacerých predpisov, nemožno ju presadiť bez toho, ako sme uviedli, aby sa novelizoval Občiansky zákonník, Občiansky súdny poriadok, Zákonník práce, zdravotnícke zákony, ale aj školské zákony. Zmena náhradného rozhodovania na podporované rozhodovanie určite zasiahne aj školské osnovy a podporované rozhodovanie aplikovať najprv na najmladšiu generáciu, pretože aj ľudia s postihnutím sa tejto forme zodpovednosti za svoje rozhodnutie musia naučiť. Nositeľom tejto novej myšlienky by mohli byť predovšetkým sebaobhajcovia, ktorí sa učia zručnosti ako obhajovať sám seba.

Bez zásahu presadzovania a vysvetľovania podporovaného rozhodovania nemôžu zostať ani rodičia detí s mentálnym postihnutím, aby nechali svoje dospelé deti rozhodovať, sa musia naučiť, a to od prvých štádií detstva radiť a viesť deti k samostatnosti, pretože mnohokrát rodičia nechápu, prečo by sa mali vzdať rozhodovania za svoje deti, **keď oni to najlepšie vedia...** akoby dopredu vedeli, že to ich dieťa nedokáže. Neučia ich, aby boli sami zodpovední.

Krajiny majú **podľa ods. 4 Dohovoru** vytvoriť také zákonné pravidlá, ktoré budú **rešpektovať práva, vôľu a záujmy konajúcej osoby, aby zabraňovali konfliktu záujmov a neprimeranému ovplyvňovaniu rozhodovania konajúcej osoby.**

Napriek tomu, že na Slovensku existuje spôsob kontroly opatrovníkov formou predkladania vypracovaných výdavkov súdu, je potrebné zabezpečiť:

- **zabránenie konfliktu záujmov opatrovanca a jeho opatrovníka** a nevytváranie priestoru pre nežiaduce ovplyvňovanie v dôležitých veciach; pri strete záujmov. Mnohí opatrovníci sa nezaujímajú a nezisťujú názory opatrovancov a nerešpektujú jeho vôľu; takto vzniknutý konflikt následne rieši súdom osobitne ustanovený opatrovník. Zjavný stret záujmov existuje vtedy, ak je za opatrovníka ustanovený riaditeľ či zamestnanec ústavného zariadenia, ktoré opatrovancovi poskytuje sociálne

služby a napr. sa klient sťažuje na poskytovanie sociálnych služieb a má záujem opustiť toto zariadenie, alebo je úradník obecného úradu a ten súčasne opatrovancovi prenajíma byt. V praxi dochádza k prípadom stretu záujmov opatrovníka a opatrovanca často. Ak je takýmto opatrovníkom rodinný príslušník, stretom záujmov sú predovšetkým otázky majetku, bývania alebo dedičstva,

- **ak by tieto opatrenia boli potrebné, potom musia byť primerané a prispôsobené situácii danej osoby**, aby sa uplatňovali čo najkratšie a podliehali pravidelnej kontrole zo strany príslušného, nezávislého a nestranného orgánu alebo súdu. Rozhodnutia súdov sú veľakrát vydané len na základe posudku psychiatra, súd na pojednávanie účastníka nepozval, a rozhodol o úplnom pozbavení spôsobilosti na právne úkony, hoci dotknutá osoba mala zodpovedajúce schopnosti. Ale odborné vyšetrenie by mal vykonať predovšetkým znalec z odboru psychológie.

Podľa ods. 5 Dohovoru sú krajiny Dohovoru zaviazané prijať a vytvoriť všetky účinné opatrenia na zabezpečenie rovnakého práva osôb so zdravotným postihnutím vlastniť alebo dediť majetok, spravovať svoje finančné záležitosti a mať rovnaký prístup k bankovým pôžičkám, hypotékam a iným formám finančného úverovania, a zabezpečiť, aby osoby so zdravotným postihnutím neboli svojvoľne zbavené svojho majetku. Týmto je zdôraznené právo, ktoré je zo skúsenosti často porušované – a to vlastniť majetok.

Ak je človek pozbavený spôsobilosti na právne úkony, stráca právo aj spravovať svoj majetok, ohrozené je jeho právo aj tento majetok vlastniť.

Na základe rozhodnutia o pozbavení alebo obmedzení spôsobilosti na právne úkony v majetkovej oblasti je potom automaticky znemožnený prístup osôb so zdravotným postihnutím k bankovým pôžičkám, hypotékam a ďalším formám finančných úverov.

S tým súvisí tiež nedostatočná právna úprava práv a povinností opatrovníka a kontroly jeho činnosti súdom. V praxi tak môže bez povšimnutia súdu dochádzať a dochádza k zneužívaniu majetku opatrovanca opatrovníkom či k situáciám, keď opatrovník disponuje so zvereným majetkom v neprospech opatrovanca.

Kľúčové prvky systému na podporované rozhodovanie

Podporované rozhodovanie, ako je ustanovené v Dohovore, vychádza z plnej a rovnakej právnej spôsobilosti pre všetkých občanov, aj tých s vážnym a hlbokým stupňom zdravotného postihnutia. Ďalej stanovuje právo dostať primeranú podporu v rozhodovaní, vrátane potrebných záruk:

1. Podpora a propagácia sebaobhajoby

Schopnosť prijímať vlastné rozhodnutia vyžaduje tréning, podporu a nácvik prostredníctvom hrania rolí. Žiada si to tiež, aby rodinní príslušníci, opatrovatelia, odborný personál a ostatní uznali schopnosť ľudí s mentálnym postihnutím prijímať vlastné rozhodnutia. To sú ciele hnutia sebaobhajoby ľudí s mentálnym postihnutím, ktoré hovoria sami za seba. Toto hnutie môže poskytnúť neoceniteľnú podporu pre seberovných s mentálnym postihnutím pri prijímaní ich vlastných rozhodnutí.

Štát musí:

- zabezpečiť, aby zručnosti potrebné na sebaobhajobu boli začlenené do učebných osnov všetkých škôl,
- vytvoriť podmienky pre skupiny sebaobhajcov a podporovať sebaurčenie,
- podporovať a propagovať organizácie sebaobhajoby.

2. Používanie mechanizmov na ochranu najlepších záujmov jednotlivca

Ako bolo uvedené vyššie, systémy podporovaného rozhodovania nie sú len opatrenia používané na ochranu záujmov jednotlivca. Ochrana spotrebiteľov, informovanie spotrebiteľov, právna ochrana nájomníkov, práva pacientov, práva používateľov hromadnej dopravy, zamestnancov atď. sú len niektoré z oblastí, kde štátne strany už zaviedli ochranné systémy pre občanov.

Štát musí:

- zabezpečiť, aby všetky existujúce štruktúry a právne mechanizmy na ochranu občanov v rôznych oblastiach života boli prístupné pre ľudí s mentálnym postihnutím, spĺňali potreby ľudí s postihnutím a brali ohľad na ich záujmy,
- šíriť informácie o existencii a fungovaní takýchto systémov v prístupnej forme pre všetkých ľudí s mentálnym postihnutím a ich podporovateľov.

3. Náhrada tradičného opatrovníctva systémom podporovaného rozhodovania

Pretože článok 12 zaviedol princíp plnej právnej spôsobilosti, od štátnych strán sa žiada, aby vytvorili komplexný systém podporovaného rozhodovania a záruk pre všetkých ľudí s mentálnym postihnutím v právnom poriadku a v praxi.

Štát musí:

- preskúmať všetky národné zákony v svetle článku 12 a zabezpečiť, aby právo na sebaurčenie a rovnaké uznanie pred zákonom pre všetky osoby bez diskriminácie na základe zdravotného postihnutia bolo ustanovené v právnom poriadku,
- zrušiť bez meškania všetku legislatívu a praktiky, ktoré (niekedy automaticky) vedú k právnej nespôsobilosti, keď občan s mentálnym postihnutím dosiahne určitý vek,
- vytvoriť a zaviesť systém na podporované rozhodovanie podľa hlavných elementov, ktoré sú popísané nižšie,
- zostaviť plán na postupnú implementáciu novoprijatého systému podporovaného rozhodovania: nové súdne rozhodnutia by mali implementovať systém podporovaného rozhodovania; tradičné opatrovnícke opatrenia by sa mali preskúmať pre všetky prípady na základe primeraných reforiem právneho poriadku a mali by sa progresívne nahrádzať systémom podporovaného rozhodovania.

Vytvorenie tohto systému si bude vyžadovať nejaký čas a existuje riziko, že by sa mohol stať nefunkčným, ak by sa všetky opatrenia tradičného poručníctva vyhlásili za nelegálne a súčasne by pre daného jednotlivca neexistovali podmienky na efektívne podporované rozhodovanie. Systém poručníctva a systém podporovaného

rozhodovania by preto počas určitej doby až do dokončenia prechodu mali existovať paralelne.

4. Podporovanie rozhodovania

System registrovaného podporovaného rozhodovania založený na právnom poriadku by sa mal uplatňovať len vtedy, keď je to právne potrebné – podpora v každodennom živote si nevyžaduje takéto opatrenia. Avšak najmä dobrovoľníci, ktorí pôsobia ako podporné osoby, často pomáhajú jednotlivcovi s postihnutím v mnohých praktických veciach v každodennom živote – od nakupovania po renováciu bytu atď. Teda registrovaní podporovatelia by sa mali zamerať na hlavné, právne relevantné rozhodnutia, ktoré ovplyvnia život dospelého človeka s postihnutím: s kým a kde chce žiť, výber práce alebo dennej aktivity, medicínske rozhodnutia, vytváranie možností na aktivity vo voľnom čase a výber vhodných podporných služieb, kde sú potrebné. Registrovaní podporovatelia budú musieť zachovávať jemnú rovnováhu, aby poskytovali svoju podporu jednotlivcovi posilňujúcim spôsobom, ktorý nenahradzuje, ale skôr podnecuje rozvoj existujúcich podporných sietí. Práca podporovateľa by sa mala pravidelne kontrolovať.

Bude potrebné odlišovať medzi každodennou podporou a podporou v kľúčových veciach.

Štát musí:

- vytvoriť legislatívu, ktorá zabezpečí podporované prijímanie základných a dôležitých rozhodnutí právneho významu podľa potrieb a schopností daných osôb,
- zabezpečiť, aby bola k dispozícii pomoc a výcvik pre podporovateľov, vrátane informácií o pravidlách a princípoch na usmerňovanie praktickej implementácie systémov podporovaného rozhodovania,
- zabezpečiť, aby bol k dispozícii výcvik pre ľudí s mentálnym postihnutím,
- podnecovať a podporovať tvorbu neformálnych podporných sietí pre každého jednotlivca.

5. Výber a registrácia podporných osôb

Akýkoľvek systém podporovaného rozhodovania musí spĺňať potreby postihnutého jednotlivca. Podporné osoby by si teda mal vyberať tento jednotlivec. Môže byť výhodou, ak tohto jednotlivca osobne poznajú dlhší čas. Mala by existovať možnosť menovať niekoľko podporných osôb pre jedného jednotlivca. Toto môže byť zvlášť dôležité pre ľudí s vážnym a hlbokým mentálnym postihnutím, kde skupina podporovateľov, ktorí poznajú daného jednotlivca v rôznych spôsobilostiach, môže lepšie splniť potreby podpory. Taktiež je dôležité prideliť týmto osobám právne postavenie, ktoré im umožní, aby boli uznané ako oficiálne autorizovaní podporovatelia určitej osoby a legitimizuje ich mandát.

Štát musí:

- stanoviť kritériá a postup na výber vhodných podporných osôb,
- zaviesť systém registrácie pre tieto osoby, ktorý im umožní, aby boli oficiálne uznané ako podporovatelia postihnutého jednotlivca,

- zabezpečiť povinné a pravidelné vzdelávanie pre všetky registrované podporné osoby o všetkých aspektoch potrebných na poskytovanie adekvátnej podpory a o pravidlách, podľa ktorých sa riadi podporované rozhodovanie,
- informovať verejnosť (zvlášť niektoré cieľové skupiny, napr. bankový personál, lekárov, sociálnych pracovníkov atď.) o systéme podporovaného rozhodovania a identifikovať, čo by mali vedieť.

6. Prekonávanie komunikačných bariér

Najmä ľudia s ťažkým a hlbokým mentálnym postihnutím majú problémy vyjadriť svoje želania a preferencie. Niektorí ľudia napríklad komunikujú svoju spokojnosť len prostredníctvom rytmu dýchania³¹. Iní ľudia môžu potrebovať komunikačné nástroje alebo ich komunikačný partner musí použiť špecifické techniky, aby porozumel ich želaniam.

Štát musí:

- uznať, že všetky formy komunikácie sú platné a spôsob, akým ľudia komunikujú, by nemal byť dôvodom na spochybňovanie ich schopnosti prijímať rozhodnutia,
- zabezpečiť, aby všetci ľudia poskytujúci podporu na rozhodovanie mohli absolvovať pravidelný výcvik alternatívnej a augmentatívnej³² komunikácie, používania komunikačných technológií a iných komunikačných techník, a podporovať príklady dobrej praxe prekonávania komunikačných bariér.

7. Prevencia a riešenie konfliktov medzi podporujúcou a podporovanou osobou

Môžu sa vyskytnúť prípady, kde osoby s mentálnym postihnutím prijímajú rozhodnutia, ktoré podľa názoru podporovateľov nie sú v ich najlepšom záujme. Môže to byť napríklad darovanie peňazí iným ľuďom alebo organizáciám, kúpa vecí, ktoré si daný jednotlivец nemôže dovoliť, alebo zrušenie pracovnej zmluvy. Pri zachovaní práva prijímať rozhodnutia, vrátane možnosti robiť chyby, by mali byť ľudia s mentálnym postihnutím efektívne chránení pred zneužitím a osobnou škodou.

Štát musí:

- zaviazať podporné osoby, aby boli schopné preukázať, že informovali podporovaného jednotlivca všetkými možnými vhodnými spôsobmi o dôsledkoch každého dôležitého rozhodnutia,
- vytvoriť mechanizmus na zabránenie zneužitia, vrátane možnosti požiadať o vyhlásenie kontraktov za neplatné v prípade, že daná osoba bola zneužitá,

³¹ Inclusion Europe zdôrazňuje význam jednej zo základných poučiek teórie komunikácie pre ľudí s vážnym a hlbokým postihnutím: „Nemôžete nekomunikovať!“

³² Augmentatívna a alternatívna komunikácia (AAC) označuje „oblasť výskumu, klinickej a výchovnej praxe. AAC zahŕňa pokusy študovať a v prípade potreby kompenzovať dočasné alebo trvalé poškodenia, obmedzenia aktivity a účasti jednotlivcov s vážnymi poruchami reči a kognitívnou dysfunkciou, vrátane ústnych a písomných foriem komunikácie“ (ASHA, 2005, str. 1). Augmentatívna komunikácia a alternatívna komunikácia sú pojmy používané na označenie „neverbálnej komunikácie“. Augmentatívna komunikácia znamená čiastočnú závislosť od neverbálnej komunikácie. Alternatívna komunikácia znamená totálnu závislosť od neverbálnej komunikácie. Pre doplnenie alebo náhradu verbálnej reči sa môžu použiť nástroje AAC, ktoré sa líšia v závislosti od zručností, potrieb a konkrétnych problémov danej osoby.

- v prípade konfliktov a na kontrolu podporných osôb by sa mali vytvoriť administratívne (mimosúdne) postupy, ktoré budú ľahko prístupné pre podporovanú osobu a tiež pre podporovateľa,
- riešiť otázku zodpovednosti a poistenia podporovateľa.

8. Implementácia záruk

Existujú dobré dôvody, pre ktoré Dohovor značne špecificky stanovuje záruky, podľa ktorých sa podporované rozhodovanie musí riadiť. Dôležitou zásadou je, že „záruky musia byť úmerné tomu, do akej miery takéto opatrenia ovplyvňujú práva a záujmy danej osoby“. To znamená, že záruky musia byť vyššie, keď daná osoba má vyšší stupeň postihnutia alebo vyššie potreby podpory, alebo keď rozhodnutie veľmi podstatným spôsobom zasahuje do života danej osoby.

Štát musí:

- zabezpečiť bez meškania, aby záruky ustanovené v Dohovore OSN boli vhodne implementované v oblasti legislatívy podporovaného rozhodovania,
- zabezpečiť, aby záruky boli začlenené v zákonoch o poručníctve, pokiaľ sa uplatňujú v praxi, dovedy, kým podporované rozhodovanie nebude k dispozícii pre každého občana s mentálnym postihnutím.

Zásady týkajúce sa právnej spôsobilosti a podporovaného rozhodovania

Rešpektovanie ľudských práv

Právne predpisy, prax a postupy vzťahujúce sa k právnej podpore a ochrane dospelých osôb s mentálnym postihnutím by mali byť založené na rešpektovaní dôstojnosti každej ľudskej bytosti, jej ľudských práv a základných slobôd.

Pružnosť právnych reakcií

Ochranné opatrenia určené na ochranu osobných a ekonomických záujmov ľudí s mentálnym postihnutím by mali byť dostatočne pružné. Mali by umožňovať reagovať pružne na najrôznejšie situácie a stupne spôsobilosti na právne úkony.

Zachovanie čo najväčšieho rozsahu spôsobilosti na právne úkony

Ochranné opatrenia by nemali automaticky odňať osobe, ktorej sa poskytujú, spôsobilosť na právne úkony. Práve naopak, mala by byť schopná reagovať na rozdielne úrovne schopností osôb s mentálnym postihnutím a na to, že tieto schopnosti sa môžu meniť. Zákon by mal uznávať, že posúdenie spôsobilosti na právne úkony nesmie závisieť len od lekárskej diagnózy potvrdzujúcej mentálne postihnutie. Musí zobrať na vedomie, že schopnosť človeka konať sám za seba sa môže meniť v čase a závisí od miery obťažnosti danej záležitosti, od dostupnosti právnych služieb na pomoc pri osobnom a podporovanom rozhodovaní alebo ďalších foriem podpory.

Dostupnosť podporných služieb by naopak mohla úplne vylúčiť rozhodovanie o právnej spôsobilosti dospelých.

Nutnosť a subsidiarita

Právna ochrana dospelého človeka s mentálnym postihnutím by mala byť určená len v prípade, keď je tento krok nevyhnutný a mala by zároveň zohľadňovať individuálne okolnosti a potreby dotyčného človeka.

Opatrenie, ktorým sa rozhodlo o zastupovaní v právnych veciach, nie je nevyhnutné, pokiaľ dospelý človek môže vykonávať svoje práva i bez vymenovania právneho zástupcu, ale s zodpovedajúcou obhajobou a pomocou pri rozhodovaní.

Proporcionalita

Pokiaľ je opatrenie na poskytnutie právnej pomoci alebo na poskytnutie právneho zastúpenia dospelého človeka s mentálnym postihnutím nevyhnutné, musí byť primerané individuálnym okolnostiam a potrebám daného človeka.

Úcta k prianiam a pocitom

Osobné želania, názory a pocity vyjadrované ľuďmi s mentálnym postihnutím by mali byť úradmi posudzované ako právoplatné postoje a mali by sa zohľadniť pri uplatňovaní ochranných opatrení.

Správne a efektívne postupy

V právnych postupoch by mali byť zakotvené zodpovedajúce záruky na ochranu ľudských práv postihnutých osôb, ktoré by zabránilo možnému zneužívaniu.

Zásady postupu:

- zoznam osôb, ktoré majú právo požiadať pre dospelého človeka s mentálnym postihnutím o právnu asistenciu alebo zastupovanie, by mal byť dostatočne dlhý, aby bolo zabezpečená možnosť požiadať kedykoľvek, keď je to nutné,
- dotyčná osoba musí byť vypočutá osobne pri všetkých konaniach, ktoré môžu mať dopad na uznanie jej právnej spôsobilosti,
- človek, o ktorého ide, by mal byť bez zbytočného odkladu informovaný jazykom, ktorému rozumie alebo iným spôsobom komunikácie. Výnimkou sú prípady, keď by informácie mohli predstavovať vážne ohrozenie zdravia dotyčného. V každom prípade by mali byť o všetkých postupoch, ktoré sa týkajú otázok právnej spôsobilosti, právnej pomoci a právneho zastupovania, informovaní blízki členovia rodiny, napr. rodičia dospelého s mentálnym postihnutím. Mali by mať právo oboznámiť súd so svojimi názormi a skúsenosťami,
- nemôže byť prijaté žiadne opatrenie právnej pomoci alebo zastupovania, ktoré zasahuje do spôsobilosti na právne úkony dospelého človeka s mentálnym postihnutím, ak sa zástupca inštitúcie zodpovednej za toto rozhodnutie s dotyčným človekom nestretol, nerozprával s ním a nezáskal aspoň od jedného primerane kvalifikovaného odborníka aktuálnu správu o stave tohto dospelého,
- opatrenia právnej pomoci a zastupovania dospelého s mentálnym postihnutím by mali byť časovo obmedzené a pravidelne preskúmané. Právne predpisy by mali byť dostatočne pružné, aby sa dané opatrenie ukončilo, ak už na neho nie sú naplnené podmienky.

Asistenti a zástupcovia v právnych záležitostiach

Právne predpisy by mali súdom umožniť prispôbiť právomoci a povinnosti asistentov zástupcov v právnych veciach podľa úrovne podpory, ktorú dotýčny človek potrebuje. Asistent alebo zástupca v právnych veciach musí mať pri plnení svojich úloh na mysli predovšetkým záujmy a prospech dotýčného človeka.

Zodpovednosť a kontrola

Asistenti a zástupcovia v právnych veciach by mali byť v súlade s vnútroštátnymi predpismi zodpovední za škody či straty, ktoré by mohli pri výkone svojej činnosti spôsobiť.

Zákroky v oblasti zdravotnej starostlivosti

Pokiaľ je dospelý človek, na ktorého sa vzťahuje opatrenie právnej ochrany, schopný dať slobodný a poučený súhlas so zákrokom v oblasti zdravotnej starostlivosti, musí byť tento zákrok vykonaný len s jeho súhlasom. Ak nie je schopný tento slobodný a poučený súhlas dať, môže byť taký zákrok vykonaný len pokiaľ vedie k jeho priamemu prospechu a ak dal k nemu súhlas jeho zástupca, úrad alebo zákonom poverená osoba či inštitúcia.

Príklady dobrej praxe

Michael Bach z Kanadskej asociácie pre komunitný život prezentoval v máji 2007 na konferencii „Európa v akcii 2007“ vo Varšave model podporovaného rozhodovania. Z jeho prezentácie vyberáme:

Čo je podporované rozhodovanie?

Rozumná dohoda...

na poskytnutie rovnakého prístupu k procesom rozhodovania – v zdravotnej starostlivosti, financiách/majetku a osobných rozhodnutiach.

Podporované rozhodovanie poskytuje právne uznanie a postavenie pre iné dôverné osoby, ktoré budú osobe s postihnutím pomáhať vo všetkých aspektoch chrániť:

- **svojprávnosť** individuálneho rozhodovania
- **spôsobilosť** reflektívne rozmýšľať
- **osobnú identitu.**

(pomáhať vytvoriť životnú cestu)

V záujme dosiahnutia „viac podporujúceho“ opatrovníctva je potrebná právna reforma.

Právne zásady podporovaného rozhodovania

- Všetci plnoletí ľudia sú osoby pred zákonom a majú právo na sebaurčenie bez ohľadu na zdravotné postihnutie.
- Všetci dospelí ľudia sa považujú za spôsobilých bez ohľadu na zdravotné postihnutie a majú právo na podporu v rozhodovaní, ktorú potrebujú, aby mohli uplatniť svoju spôsobilosť.
- Rozhodnutia urobené vo vzájomnej závislosti s inými dôvernými osobami, ktoré si človek s postihnutím vybral, sa uznávajú a budú právoplatné.

Zásady

- Všetci ľudia majú vôľu – ktorú vedia sami vyjadriť alebo ju vedia tlmočiť iní ľudia
- Vôľa alebo zámer človeka tvoria základ kompetentného rozhodovania
- Záujmy a obavy tretej strany týkajúce sa zodpovednosti sami o sebe neoprávňujú zbaviť človeka práva rozhodovať
- Členské štáty Dohovoru by mali zabezpečiť služby a potrebnú podporu na facilitáciu osôb s mentálnym postihnutím v rozhodovaní o ich vlastnom živote

Realizácia v praxi:

Osoba s postihnutím si vyberie členov podporenej siete.

Právny poriadok a politika poskytujú ľuďom právo na podporu v rozhodovaní, ochranu pred zneužívaním.

Osobná sieť počúva, radí a pomáha komunikovať.

Právny poriadok a politika zabezpečujú status na tvorbu sietí, podporu a zodpovednosť poradcov.

Výzvy k praktickej realizácii

- Vytvoriť jasný legislatívny rámec – zákony a prax opatrovníctva majú stále dominantné postavenie.
- Nezamieňať reformu opatrovníctva, ktorá spočíva na právnej nespôsobilosti s podporovaným rozhodovaním, ktoré chráni právnu spôsobilosť.

Výzvy

- Ťažkosti v zriadení podpornej siete – mnohí ľudia s postihnutím nie sú považovaní za „spôsobilých“ menovať členov podpornej siete.
- Tvorba a udržiavanie podporných sietí – chýba politika, financie a komunitná kapacita.
- Siete sa zameriavajú len na spôsobilosť rozhodovať a stratu svojprávnosti.
- Potreba zamerať sa aj na kritériá spôsobilosti reflektívne rozmyšľať a osobnú identitu – životný príbeh, plán človeka.
- Ľuďom v inštitúciách a v mnohých komunitných službách sa odopiera podporované rozhodovanie, sú zbavení práv, podobne ako ľudia pod právomocou verejných poručníkov.

Čo potrebujeme - Výzvy k praktickej realizácii

1. Zriadiť jasný legislatívny a politický mandát na podporované rozhodovanie – odlišný od reformy poručníctva.
2. Vytvoriť kapacitu komunitných zdrojov.
3. Zabezpečiť opatrenia na ochranu dospelých.
4. Mandát poukazovať na systematické zneužívanie rozhodovacích práv.

Ad 1. Zriadiť jasný legislatívny a politický mandát na podporované rozhodovanie

- Priama povinnosť štátu zabezpečiť dostupnosť podporovaného rozhodovania a tvorbu podporovaných sietí – ako ochranu proti svojvoľnému poručníctvu.
- Reformovať zákony o poručníctve, aby sa zabezpečil prístup k alternatívnym spôsobom rozhodovania.
- Legálne právo pre ľudí ustanoviť siete podľa „dôvery“.
- Opatrenia na ochranu proti zneužitiu.
- Právny status pre siete podporovaného rozhodovania.
- Finančný a politický rámec pre komunitné zdroje – na pomoc jednotlivcom, sieťam, tretím stranám.

2. Vytvoriť kapacitu komunitných zdrojov

- Facilitácia sietí
- Informovanie a vzdelávanie verejnosti
- Právna pomoc a sprostredkovanie s podpornými sieťami a tretími stranami (zdravotnícki pracovníci atď.)
- Podpora obhajoby záujmov osoby s postihnutím
- Nástroje a zdroje pre zaregistrované siete
- Zabezpečiť adekvátne financovanie poradcov

3. Zabezpečiť opatrenia na ochranu dospelých

- Oddelene od zákonov o poručníctve
- V krátkodobom rámci – intervenovať, keď sú dospelí zneužívaní alebo vystavení riziku zneužitia

4. Mandát poukazovať na systematické zneužívanie rozhodovacích práv

- Inštitúciami a poskytovateľmi služieb
- Verejnými poručníkmi
- Potrebné je vytvorenie orgánu na podávanie sťažností, vyšetrowanie, sprostredkovanie a súdne prerokovanie – komisie pre ľudské práva?

V časopise *Justičná revue* č. 5/2009 bol publikovaný zaujímavý článok **Spôsobilosť k právnym úkonom: zahraničné inšpirácie** autorov Mgr. Jana Marečková, LL.M. a Mgr. et Bc. Maroš Matiaško (pôsobiacich ako právnici neziskovej organizácie *Mental Disability Advocacy Center (MDAC)* a *Ligy ľudských práv v Brne*). Spoločne s ďalšími zástupcami neziskových organizácií sa podieľali na príprave pripomienok k návrhu nového občianskeho zákonníka v Českej republike. Postup neziskových organizácií je možné sledovať na www.reformaopatrovnictvi.cz

Z tohto článku vyberáme inšpirácie na zmenu:

Príklady dobrej praxe alebo Spôsobilosť na právne úkony v zahraničných právnych úpravách

Najviditeľnejšie zmeny právnych úprav v prístupe k ľuďom s postihnutím sú v Českej republike a Maďarsku, kde bol predstavený návrh nových kódexov civilného práva. V nedávnej minulosti došlo k reforme vo Francúzsku, Rakúsku či v Japonsku. Asi najstarší reformovaný systém je v Škandinávii, ako príklad uvádzame Švédsko. V deväťdesiatych rokoch prešlo reformou Nemecko, Nový Zéland a napr. kanadské Ontário.

Česká republika

Práce na novej kodifikácii civilného práva začali v Českej republike v deväťdesiatych rokoch minulého storočia na podnet vtedajšieho ministra spravodlivosti JUDr. Otakara Motejla. Týchto prác sa ujal prof. Eliáš zo Západočeskej univerzity v Plzni a v polovici roka 2008 predstavil na stránkach Ministerstva spravodlivosti ČR návrh nového občianskeho zákonníka. Ten ministerstvo na začiatku roka 2009 predložilo vláde. Jednou z kľúčových zmien je reforma systému opatrovnictva, na ktorej sa aktívne podieľali aj neziskové organizácie.

Návrh druhej časti hlavy I. občianskeho zákonníka nesúci názov *Podpurná opatření při nezpůsobilosti právně jednat* zásadne mení koncepciu spôsobilosti na právne úkony (tzv. *svéprávnosti*). A to tak, že sa mení zaužívaná terminológia, vracia sa do zákona termín *svéprávnost, právní jednání a člověk*. Návrh upravuje niekoľko

alternatív k tradičnému opatrovníctvu, vypúšťa možnosť pozbavenia spôsobilosti na právne úkony a ako najreštriktívnejšie opatrenie k ochrane človeka s duševným postihnutím upravuje **obmedzenie spôsobilosti na právne úkony** (*omezení svéprávnosti*). Medzi menej reštriktívne opatrenia, alternatívy, občiansky zákonník radí **predbežné právne prehlásenia** (*předběžné prohlášení*), **podporované rozhodovanie** (*nápomoc při rozhodování*), **zastúpenie členom domácnosti** (*zastoupení členem domácnosti*) a **opatrovníctvo bez obmedzenia spôsobilosti na právne úkony**.

Obmedzenie spôsobilosti na právne úkony (§§ 57 - 66) je najreštriktívnejší nástroj ochrany. Súd môže rozhodnúť o obmedzení iba v prípade, že nepostačujú k naplneniu cieľa právnej úpravy (ochrany človeka) menej reštriktívne nástroje, alternatívy (princíp subsidiarity). Obmedzenie je limitované na 3 roky a súd vo svojom rozhodnutí musí vymedziť úkony, na ktoré sa obmedzenie vzťahuje. Z procesného hľadiska je dôležitá povinnosť súdu osobne sa zoznámiť s človekom, ktorého kompetencia je predmetom posudzovania, pokúsiť sa zistiť jeho názor a rešpektovať jeho ďalšie procesné práva. Rozhodnutie o obmedzení spôsobilosti na právne úkony nemá vplyv na rodičovské práva a povinnosti (§ 64) a nemá vplyv na spôsobilosť právne jednať v prípade každodenných záležitostí (§ 65).

Predbežné právne prehlásenia (§§ 39 - 46) upravuje možnosť v prípade očakávania vlastnej nespôsobilosti upraviť niektoré záležitosti do budúcnosti. Človek môže v prehlásení určiť, aby boli jeho záležitosti spravované určitým spôsobom, alebo aby ich spravovala určitá osoba, prípadne aby sa určitá osoba stala jeho opatrovníkom. Prehlásenie vyžaduje písomnú formu alebo formu verejne listiny (notárskeho zápisu). Zákon ďalej podrobne upravuje formálne náležitosti prehlásenia, jeho neplatnosť a diskreciu súdu v prípade rozhodovania o účinnosti prehlásenia.

Navrhovaná právna úprava **podporovaného rozhodovania** (§§ 47 - 50) vychádza z čl. 12 Dohovoru o právach ľudí so zdravotným postihnutím, navrhovanej právnej úpravy v Maďarsku, aj keď nie je taká podrobná, a právnych úprav kanadských provincií a severských krajín. Podpora (asistencia) vzniká na základe zmluvy (*smlouva o nápomoci*) medzi podporcom a podporovaným, ktorej účinnosť je viazaná na rozhodnutie súdu. Túto zmluvu je možné uzavrieť písomne, prípadne pred súdom. Súd nemusí zmluvu schváliť, pokiaľ si záujmy podporcu a podporovaného odporujú (§ 48).

Zastúpenie členom domácnosti (§§ 51 - 56) je ďalšou alternatívou ku klasickému opatrovníctvu. Vychádza z rakúskej právnej úpravy (porovnaj nižšie). Vzniká schválením súdu, na odmietnutie zastúpenia postačí schopnosť prejavíť želanie. Zastúpenie sa vzťahuje na obvyklé záležitosti, tak ako to zodpovedá životným pomerom zastúpeného. Zástupca ale nemôže udeliť súhlas so zásahom do telesnej integrity človeka, ktorý by spôsobil trvalé následky (napr. amputácia končatiny). Zástupca môže nakladať s príjmami zastúpeného v rozsahu potrebnom na obstaranie obvyklých záležitostí (napr. každodenné nákupy), ale v prípade finančných prostriedkov na účte zastúpeného iba do výšky životného minima. Zastúpenie zaniká, ak sa zástupca vzdá zastúpenia, ak zastúpený odmietne ďalšie zastupovanie, ak nadobudne účinnosť zmluva o podpore (*nápomoci*), alebo ak súd menuje zastúpenému opatrovníka.

Opatrovník bez obmedzenia spôsobilosti na právne úkony (§ 429) je ďalšia alternatíva, ktorú môže súd využiť na ochranu človeka s duševným postihnutím. Ide o flexibilnú možnosť ako vyriešiť prípady, kedy je nutné, aby človek mal istú formu formalizovanej podpory, ale z nejakého dôvodu neprichádza do úvahy ani jedna

z vyššie spomenutých možností a obmedzenie spôsobilosti na právne úkony by bolo príliš reštriktívne.

Návrh zavádza špecifický systém kontroly opatrovníka, a to **opatrovnícku radu**. Skladá sa z rodinných príslušníkov, priateľov či známych opatrovanca. Jej úlohou je schvaľovať niektoré rozhodnutia opatrovníka, napr. nakladanie s majetkom nad určitú výšku a celkovo kontrolovať činnosť opatrovníka, ktorý jej predkladá pravidelné vyúčtovania. V prípade, že opatrovnícka rada nemôže vzniknúť, jej pôsobnosť vykonáva súd. Dôležité je právo opatrovanca zúčastniť sa jednania opatrovníckej rady a podať opravný prostriedok proti jej rozhodnutiu k súdu. Zákon upravuje právo mimovládnych organizácií, ktoré sa venujú ľuďom s postihnutím, byť členom opatrovníckej rady.

Významnou koncepčnou zmenou, ktorá je s návrhom občianskeho zákonníka spojená, je predpoklad špeciálneho zákona o opatrovníctve. Ten by mal obsahovať ustanovenia týkajúce sa podmienok na výkon opatrovníctva, najmä verejného, bližšie vymedzenie práv a povinností opatrovníka ap. Ako inšpirácia by mohol slúžiť rakúsky zákon o verejných opatrovníkoch.

Maďarsko

V Maďarsku sa aktuálne v parlamente prejednáva návrh nového občianskeho zákonníka, ktorý by mal nahradiť občiansky zákonník z roku 1959. S návrhom nového civilného kódexu schváleného vládou 5. júna 2008 je spojená aj rozsiahla reforma systému uplatňovania spôsobilosti právne konať. Vychádzajúc z Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím, najmä čl. 12 Dohovoru a princípu proporcionality, návrh ruší možnosť zbaviť človeka s postihnutím spôsobilosti na právne úkony a ruší všeobecné obmedzenie spôsobilosti na právne úkony.

Z obmedzujúcich opatrení zostáva iba **obmedzenie spôsobilosti na právne úkony** na konkrétnu skupinu právnych úkonov, ale za prísnejších podmienok, než tomu bolo doposiaľ (napr. súd musí označiť konkrétnu ujmu, pred ktorou má človeka ochrániť; znalecký posudok nebude vypracovaný psychiatrom, ale tímom odborníkov vrátane psychológa, špeciálneho pedagóga a sociálneho pracovníka).

Nový zákon zavádza dve menej reštriktívne opatrenia, a to **predbežné právne prehlásenia** (*előzetes jognyilatkozat*) a **podporované rozhodovanie** (*támogatott döntéshozatal*).

Predbežné právne prehlásenia čerpajú hlavne z britskej a kanadskej právnej úpravy a z pripravovaného odporúčania Rady Európy. Je ho možné zásadne vykonať vo vzťahu ku všetkým typom právnych úkonov. Je ním možné ustanoviť zástupcu (splnomocnenca, podporcu alebo opatrovníka) pre prípad zníženej schopnosti samostatného konania, je možné zadávať zástupcom príkazy (aj dopredu neznámym zástupcom) alebo urobiť konkrétny právny úkon, napr. uzavrieť zmluvu o pobytovej službe. Úkony opatrovníka budú preskúmateľné súdom na návrh opatrovanca (opatrovanec bude stranou v konaní a súd musí vypočuť jeho názor).

Podporované rozhodovanie vychádza z čl. 12 Dohovoru o právach ľudí so zdravotným postihnutím a kanadských skúseností. Umožňuje ustanoviť podporcu bez zásahu do spôsobilosti právne jednáť podporovaného na základe dohody medzi podporcom a podporovaným. Vždy pred tým, než súd pristúpi k obmedzovaniu

spôsobilosti na právne úkony, musí použiť to opatrenie, ktoré je dostatočné a človeka obmedzuje v najmenšej možnej miere.

Rakúsko

Rakúska právna úprava týkajúca sa právneho jednanía človeka s duševným postihnutím je obsiahnutá v §§ 268 - 285 ABGB, naposledy novelizovaná v roku 2006 s účinnosťou od roku 2007. Od roku 1984 už rakúsky právny poriadok nepozná pozbavenie spôsobilosti na právne úkony. Ten bol nahradený nasledujúcimi inštitútmi: **opatrovník** (*Sachwalterschaft*), **plné moci do budúcnosti** (*Vorsolgevollmacht*) a **automatické zastúpenie rodinnými príslušníkmi** (*Nächsten Angehörigen*).

Opatrovník je menovaný na určité oblasti. V týchto oblastiach rozhoduje za človeka, ale proti želaniu tejto osoby môže opatrovník rozhodnúť iba s privolením súdu. Opatrovníka je možné ustanoviť v prípade, že nie je možné použiť menej obmedzujúce inštitúty (princíp subsidiarity), iba na určité oblasti, v ktorých človek nie je schopný vykonávať svoje práva bez toho, že by poškodzoval sám seba alebo ostatných. Opatrovníkom môže byť ktokoľvek, koho si človek zvolí, člen jeho rodiny alebo verejný opatrovník (fyzická či právnická osoba). Jeden opatrovník môže opatrovať maximálne päť osôb, v prípade, že ide o fyzickú osobu, a dvadsaťpäť osôb v prípade osoby právnickej. Dôvodom tohto limitu je skutočnosť, že opatrovník má zo zákona povinnosť aspoň raz mesačne sa so svojím opatrovancom stretnúť.

Plná moc do budúcnosti predstavuje dopredu vyslovené želanie človeka, ktorý je k tomu spôsobilý, o ustanovení zástupcu v budúcnosti pre prípad, že stratí spôsobilosť samostatne jednať. Na oblasti, na ktoré sa plná moc nevzťahuje, je možné ustanoviť opatrovníka.

Zastúpenie príbuznými znamená, že člen domácnosti človeka s postihnutím obstaráva jeho bežné veci (náklady, platby nájomného atď.). Na túto oblasť nie je nutné ustanovovať opatrovníka.

Plná spôsobilosť je vždy zachovaná v oblasti ľudských práv, politických práv, práva na odvolanie proti ustanoveniu opatrovníka, práva nahliadať do súdneho spisu. Taktiež je zachovaná testamentárna spôsobilosť, avšak je dôležité dodržať formu závetu, ktorá je pre tieto prípady stanovená špecificky.

Nemecko

Slovenský, ale i český (československý) právny systém býva tradične ovplyvnený nemecky hovoriacimi krajinami. Reformy opatrovnictva sa v posledných dekádach nevyhli ani nemeckému BGB (*das Bürgerliche Gesetzbuch*) a rakúskemu ABGB (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*). V Nemecku prešla práva úprava opatrovnictva začiatkom deväťdesiatych rokov rozsiahlou premenou. V roku 1992 bol do BGB zaradený nový inštitút „*Betreuung*“, ktorý sa dá popísať ako súdom stanovené opatrovnictvo a právne zastúpenie. Plný názov znie „*Die rechtliche Betreuung*“ a je zaradený v štvrtej knihe BGB Familienrecht, titul druhý, § 1896 a násl.

Nemecký občiansky zákonník neumožňuje zbaviť človeka spôsobilosti na právne úkony, platí princíp zachovania práv. Na základe inštitútu „*Betreuung*“ môže súd človeku ustanoviť „**opatrovníka**“ (*der Betreuer*), ktorý je oprávnený jednať

za neho v presne vymedzených oblastiach a situáciách (tzv. funkčný test spôsobilosti). Dotknutá osoba tým však nestráca svoju spôsobilosť, môže taktiež v týchto oblastiach jednať i sama. Súd môže ďalším rozhodnutím využiť inštitút „*Einwilligungsvorbehalt*“, ktorým obmedzí spôsobilosť opatrovanca jednať sám v konkrétnej právnej oblasti (napr. predaj bytu). Platnosť jeho jednania v tejto oblasti bude viazaná na súhlas opatrovníka. Človek podliehajúci inštitútu „*Betreuung*“, tzv. „*der Betreute*“ nemôže byť obmedzený v spôsobilosti uzatvoriť manželstvo, je mu ponechané volebné právo a dokonca je zachovaná aj testamentárna spôsobilosť. Avšak musí byť spôsobilý závet uzavrieť, tzn. musí byť schopný pochopiť význam tohto jednania a podľa toho sa rozumne riadiť. Súhlas opatrovníka s týmto jednaním sa nevyžaduje.

Pred inštitútom opatrovníka majú prednosť plné moci (princíp nutnosti a princíp sebaurčenia). V prípade, že nie je možné plnú moc udeliť, súd požiada verejný zdravotnícky úrad o vyjadrenie popisujúce zdravotný, sociálny a psychický stav človeka a o prípadné odporúčanie úloh a dĺžky trvania opatrovníctva.

Švédsko

Tradičný systém opatrovníctva prešiel vo Švédsku reformou v roku 1988. Pre ľudí s duševným postihnutím sú dôležité najmä dva zákony, a to tzv. „rodičovský zákon“ (*Foraldrabalken*), ktorý rozoznáva dve formy asistencie: **radcu** (*god man, mentor*) a **správca** (*forvaltare, trustee*) a „zákon o podpore a službách pre určité osoby s postihnutím“, ktorý v januári 1994 nahradil zákon o mentálnej retardácii z roku 1967. Nový zákon, okrem rôznych práv osôb s postihnutím, upravuje i ďalšie alternatívy, a to inštitúciu tzv. kontaktnej osoby (*Kontakt person*) a osobného asistenta.

Radcu ustanovuje súd. Jedná so súhlasom človeka a jeho práva a povinnosti sú obdobné ako má zmocnenec na základe plnej moci. Zákon zdôrazňuje, že radca je povinný jednať v súlade s vôľou osoby, ktorej je ustanovený. Tá má možnosť podať voči rozhodnutiu radcu opravné prostriedky.

Súd **správca** ustanoví iba v prípade, že iné formy asistencie nie sú dostatočné. Správca môže rozhodovať samostatne, a to aj bez súhlasu dospelej osoby. Človek, ktorému je správca ustanovený, stráca spôsobilosť iba v rozsahu správцovej kompetencie. Právomoc správca činiť právne úkony môže byť všeobecná, často je však limitovaný rozhodnutím súdu. Človek s postihnutím nestráca politické práva a dokonca mu môže byť poskytnutá asistencia pri výkone volebného práva.

Francúzsko

Reforma opatrovníctva bola vo Francúzsku prijatá v roku 2007 s účinnosťou od 1. 1. 2009. Nová právna úprava rozlišuje medzi potrebou sociálnej asistencie a občianskoprávnou ochranou človeka, medzi súdnou a tradičnou ochranou. Z občianskeho zákonníka (Code Civil) vypadla márnوترatnosť ako samostatný dôvod na zásah do právnej spôsobilosti.

Rozdelenie ochrany na **súdny dohľad** (*La sauvegarde*), **správcovstvo** (*curatelle*) a **opatrovníctvo** (*tutelle*) zostalo nedotknuté. V prípade **súdneho dohľadu** nedochádza k zásahu do spôsobilosti človeka. Uplatňuje sa v naliehavých prípadoch a je časovo obmedzený. V prípade, že dôjde k zlepšeniu zdravotného stavu, súd dohľad zruší. Môže byť taktiež premenený na reštriktívnejšie formy ochrany. **Správcovstvo** sa uplatní v prípade, že človek potrebuje asistenciu alebo

nejakú formu dohľadu. Na základe znaleckého posudku súd rozhodne o zozname úkonov, ktoré je človek schopný činiť samostatne, prípadne s asistenciou svojho správcu.

Zásah do spôsobilosti právne jednať sa netýka vysoko osobných úkonov, ako napr. uznanie otcovstva, výkon rodičovských práv atď. V týchto veciach neprichádza do úvahy zastupovanie ani asistencia (čl. 458 Code Civil). V prípade osobných záležitostí rozhoduje dospelá osoba samostatne, bez ohľadu na formu jej poskytovanej ochrany. Z toho dôvodu napríklad v prípade zmeny bydliska alebo chirurgického zákroku musí dotknutý človek udeliť súhlas. Iba v prípade, že nie je takého súhlasu schopný, súd alebo rodinná rada autorizuje k takému rozhodnutiu inú osobu (čl. 459 Code Civil).

Okrem súdnych nástrojov ochrany (súdny dohľad, správcovstvo, opatrovníctvo) v čl. 477 - 495 Code Civil upravila reforma aj tzv. predbežné právne prehlásenia. Človek si tak môže zvoliť sám tretiu osobu, ktorá sa bude starať o jeho záujmy. Táto osoba bude kontrolovaná sudcom alebo notárom.

Reforma taktiež vytvorila špecifický systém sociálnej asistencie. Opatrovník na sociálne dávky bol nahradený nesúdnym mechanizmom. Sociálna asistencia sa poskytuje na základe zmluvy medzi dotknutým človekom a správnym orgánom. Sudca zasiahne iba v prípade, že zlyhá sociálna asistencia. Vtedy nastúpi ochrana v podobe súdneho dohľadu.

Japonsko

V apríli roku 2000 vstúpila v účinnosť reforma systému opatrovníctva dospelých osôb. Reforma bola spojená s rozsiahlou novelizáciou japonského občianskeho zákonníka z roku 1896 a s prijatím nových zákonov o dobrovoľných opatrovníckych zmluvách (*Law concerning Voluntary Guardianship Contracts, No. 150/1999*) a zákona o registrácii opatrovníctva (*Law concerning Registration of Guardianship, No. 152/1999*).

Do roku 2000 sa japonský opatrovnícky systém do značnej miery zhodoval so systémom nemeckým/kontinentálnym (pred reformou). Podľa tohto modelu bolo možné zbaviť človeka spôsobilosti na právne úkony, čo malo totálne dôsledky. Okrem toho bolo možné spôsobilosť obmedziť, dôsledkom čoho bola nominácia správcu. V období po druhej svetovej vojne, kedy došlo k zásadným právnym reformám, systém opatrovníctva zostal nedotknutý. Až v polovici deväťdesiatych rokov japonské ministerstvo spravodlivosti ustanovilo študijnú skupinu na otázky opatrovníctva dospelých osôb. Výsledkom jej činnosti bola správa odporúčajúca celkovú zmenu opatrovníckeho systému.

Reforma z roku 2000 priniesla novú terminológiu. Staré právne termíny ako „nespôsobilý spravovať svoj majetok“ (*kin-chisansha*) a „čiastočne spôsobilý“ (*jun-kin-chisansha*) boli z občianskeho zákonníka odstránené. Nahradila ich nová terminológia: „opatrovnícky systém“ (*kohken seido*), „správcovstvo“ (*hosa seido*) a úplne nový systém „asistencia“ (*hojo seido*).

V rámci nového systému ochrany dospelých osôb občiansky zákonník rozlišuje: (1) ochranu zo zákona (opatrovník, správca a asistent) a (2) tzv. dobrovoľné nominovanie opatrovníka (*nin-i-kohkennin*). V rámci prvého systému súd posudzuje trvalú schopnosť chápať následky rozhodnutí v dôsledku duševného postihnutia a rozhoduje o menovaní **asistenta** (*hojonin*), **správca** (*hosa*) alebo **opatrovníka** (*kohken*). V prípade menovania **asistenta** súd zároveň rozhodne, ktoré právne

úkony asistent schvaľuje, ide najmä o úkony majetkovej povahy. **Správca** schvaľuje dôležité právne úkony, ich výpočet je uvedený v čl. 13 ods. 1 občianskeho zákonníka, taktiež ide najmä o právne úkony majetkovej povahy. Schváleniu nepodliehajú úkony každodennej povahy. Ustanovený **opatrovník** môže zrušiť právne úkony človeka okrem úkonov týkajúcich sa každodenného života.

Kanada - Ontário

Právna úprava v Ontáriu sa riadi zákonom o náhradných rozhodnutiach (*Substitute Decisions Act*) z roku 1995. Zákon všeobecne upravuje situácie, kedy dospelá osoba nie je duševne spôsobilá činiť určité rozhodnutia ohľadne majetku alebo osobnej starostlivosti.

Spôsobilá osoba môže uzavrieť **trvajúce splnomocnenie** (*Continuing Power of Attorney*) na majetkové záležitosti a/alebo **splnomocnenie** (*Power of Attorney*) na záležitosti osobnej starostlivosti. Pokiaľ žiadny z týchto dokumentov „osobného plánovania“ nebol vytvorený, môže súd ustanoviť **opatrovníka na majetok a/alebo opatrovníka na osobnú starostlivosť**. V rozhodnutí súd vymedzí oblasti, na ktoré sa opatrovníctvo vzťahuje. Opatrovník ale nesmie byť ustanovený, pokiaľ budúce rozhodnutie je možné dosiahnuť alternatívnym spôsobom, ktorý nepožaduje, aby súd rozhodol o nespôsobilosti a ktorý predstavuje miernejší zásah do rozhodovacích práv osoby, než je ustanovenie opatrovníka. Opatrovník môže byť menovaný na dobu určitú. Zvláštna úprava obsiahnutá v zákone o súhlase so zdravotnou starostlivosťou (*Health Care Consent Act*) platí na poskytovanie zdravotnej starostlivosti a prijatie do zariadenia, kde sa dlhodobo poskytuje zdravotnú starostlivosť.

Opatrovník na majetkové veci môže byť ustanovený, ak je osoba nespôsobilá spravovať svoj majetok (táto nespôsobilosť je v zákone bližšie definovaná) a súčasne existuje potreba urobiť nejaké rozhodnutie ohľadne jej majetku. Opatrovník na majetkové veci má zo zákona povinnosť zvažovať, či je rozhodnutie v prospech opatrovanca a spravovať jeho majetok v súlade s rozhodnutiami, ktoré sa týkajú osobnej starostlivosti o opatrovanca. Opatrovník má ďalej povinnosť vysvetliť opatrovancovi svoje oprávnenia a povinnosti a povzbudzovať ho, aby sa zúčastnil rozhodovania.

Opatrovník na osobnú starostlivosť môže byť ustanovený v prípade, že človek nie je spôsobilý činiť rozhodnutia ohľadne osobnej starostlivosti (zdravotná starostlivosť, výživa, prístrešie, obliekanie, hygiena, bezpečnosť) a neexistuje platné splnomocnenie. Opatrovník má zo zákona povinnosť rozhodovať podľa želaní či pokynov vyjadrených opatrovancom v dobe, kedy bol spôsobilý, pokiaľ sú známe. Ak také želania, inštrukcie neexistujú, má opatrovník rozhodovať v najlepšom záujme opatrovanca a vziať do úvahy hodnoty a jeho vyznania zastávané v dobe, kedy bol spôsobilý, ďalej súčasné želania opatrovanca (ak ich môže zistiť). Opatrovník musí posúdiť skutočnosť, či je možné predpokladať, že rozhodnutie zlepší kvalitu opatrovancovho života a či predpokladaný prospech vyplývajúci z rozhodnutia preváži nad možným rizikom ujmy vyplývajúcej z iného rozhodnutia.

Zákon o súhlase so zdravotnou starostlivosťou vychádza zo zásady, že spôsobilosť osoby sa môže meniť v čase a vo vzťahu k rôznym zdravotným úkonom. Poskytovateľ preto vždy posudzuje pacientovu faktickú spôsobilosť. Ak je pacient fakticky spôsobilý súhlas udeliť, nemôže mu byť liečba poskytnutá bez jeho súhlasu. V prípade, že pacient fakticky spôsobilý nie je, udelí za neho súhlas zákonný

zástupca, ale pacient má možnosť požiadať o prieskum odbornú komisiu. Proti rozhodnutiu komisie je možné sa odvolať k súdu.

Nový Zéland

Úprava na Novom Zélande sa riadi zákonom o ochrane osobných a majetkových práv (*Protection of Personal and Property Rights Act*) z roku 1988. Ten je založený na predpoklade, že každý zásah do života človeka znamená odmietanie jeho občianskych práv. Cieľom zákona je zvoliť vždy najmenej reštriktívne opatrenia s ohľadom na spôsobilosť človeka a umožniť mu uplatňovať a rozvíjať jeho existujúcu spôsobilosť v čo najväčšom rozsahu („normalizácia“) a v tomto ho aj podporovať.

Súd môže rozhodnúť o uložení **osobného opatrenia** (*personal order*) alebo **majetkového opatrenia** (*property orders*). Zákon taktiež obsahuje ustanovenia o **trvalom splnomocnení** (*enduring powers of attorney*). V súlade so zásadou čo najmiernejšieho opatrenia má prednosť ukladanie opatrení na dobu určitú. Zaujímavé je ustanovenie o tom, že skutočnosť, že osoba spravuje svoj majetok spôsobom, ktorý by iná osoba za daných okolností nezvolila, nie je sama o sebe dostatočným dôvodom na uloženie opatrenia týkajúceho sa spôsobilosti na právne úkony. Toto ustanovenie vychádza zo zásady, že rozhodnutia dospelšej osoby majú byť rešpektované, napriek tomu, že ide o také rozhodnutia, s ktorými by ostatní nesúhlasili. Spôsobilosť na právne úkony sa nesmie zamieňať s chybným úsudkom.

Osobné opatrenie (*personal order*) je možné uložiť za podmienky, že človeku úplne alebo čiastočne chýba spôsobilosť porozumieť povahe rozhodnutí týkajúcich sa osobnej starostlivosti a sociálneho zabezpečenia (*welfare*) a predpokladať ich dôsledky, alebo má spôsobilosť týmto rozhodnutiam porozumieť, ale nie je schopný takéto rozhodnutia komunikovať. Zákon obsahuje zoznam konkrétnych opatrení, ktoré je možné uložiť. Účinnosť osobného opatrenia je stanovená na dobu určitú alebo na vyriešenie určitej záležitosti, inak skončí uplynutím jedného roka. Potom je spôsobilosť osoby automaticky preskúmaná.

Najprísnejším osobným opatrením je ustanovenie **opatrovníka** (*welfare guardian*). Ustanoviť opatrovníka je možné za podmienky, že osobe úplne chýba spôsobilosť činiť a komunikovať rozhodnutia týkajúce sa určitých aspektov jej osobnej starostlivosti a sociálneho zabezpečenia a súd má za to, že ustanovenie opatrovníka je jediným uspokojivým riešením, že rozhodnutia prijímané budú. Súd musí prihliadať k želaniam osoby pri menovaní opatrovníka. Medzi opatrovníkom a opatrovancom nesmie byť žiadny potenciálny konflikt záujmov. Súd musí v rozhodnutí vždy špecifikovať oblasti, na ktoré sa opatrovníctvo vzťahuje. Zákon vymedzuje oblasti, v ktorých nemá opatrovník žiadne právomoci: manželstvo a rozvod, adopcia dieťaťa, späťvzatie súhlasu k bežnej zdravotnej starostlivosti slúžiacej k záchrane života alebo prevencii závažného poškodenia zdravia, elektrokonvulzívna terapia, psychochirurgické výkony, lekárske experimenty. Opatrovník je zo zákona povinný jednáť v prospech a v najlepšom záujme opatrovanca, kedykoľvek je to možné konzultovať s opatrovancom, podporovať a povzbudzovať opatrovanca, aby rozvíjal a uplatňoval svoju spôsobilosť, vrátane samostatného jednania a snažiť sa o integráciu opatrovanca do spoločnosti.

Majetkové opatrenia (*property orders*) je možné uložiť osobe, ktorá nemá úplne alebo čiastočne spôsobilosť spravovať svoj majetok. V takom prípade ustanoví súd osobu (osoby), ktorá jedná ako správca majetku. Rozsah právomocí vymedzí

súd vo svojom rozhodnutí. Súd musí opäť prihliadať k želaniu osoby pri menovaní opatrovníka. Rozhodnutie súdu je automaticky preskúmané každé tri roky.

VÝSLEDKY ANALÝZY SÚ ZHRNUTÉ DO TÝCHTO BODOV NA REFORMU SÚKROMNÉHO PRÁVA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE, KTORÁ BOLA PREDLOŽENÁ PREDSEDOVI REKODIFIKAČNEJ KOMISIE PROF. JUDR. JOZEFOVI LAZAROVI.

OBSAH ÚPRAVY MÁ SVOJE NEVYHNUTNÉ OPODSTATNENIE PO RATIFIKÁCII DOHODVORU OSN O PRÁVACH OSÔB SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM SLOVENSOU REPUBLIKOU:

Podmienky pre legislatívny rámec podporovaného rozhodovania a vytvorenia kontrolného mechanizmu fungovania opatrovníctva, predložené predsedovi rekodifikačnej komisie prof. J. Lazarovi, Ministerstvu spravodlivosti SR a Ministerstvu práce, soc. vecí a rodiny SR:

Tento materiál je výstupom z Okrúhleho stola zo dňa 21.10.2009, ktorého organizátorom bolo ZPMP v SR a MDAC.

Kroky k zmene

Ak náš platný právny poriadok neumožňuje riešiť niektoré problémy v súlade s existujúcou právnou úpravou, je potreba jej zmeny a pripraviť komplexnú, ucelenú právnú úpravu. Ako vidno z vyššie uvedeného náčrtu množstva právnych predpisov, právna úprava je rôznorodá.

Právne východiska reformy

Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím – čl. 12

- rovné právo na spôsobilosť k právnym úkonom vo všetkých oblastiach života,
- právo na asistenciu pri uplatňovaní spôsobilosti k právnym úkonom,
- záruky zamedzujúce zneužitie opatrení k uplatneniu spôsobilosti k právnym úkonom
- opatrenia musia rešpektovať vôľu opatrovanca, vylučovať stret záujmov, byť primerané a len po nutnú dobu, podliehať pravidelnému prieskumu
- Rovné právo vlastniť, dediť, spravovať financie

Zákon o sociálnych službách

- Ľudská dôstojnosť, individuálne určené potreby, rozvoj samostatnosti klienta, sociálne začleňovanie

Účelom zákona je:

- a) umožniť dôveryhodným priateľom alebo príbuzným pomôcť dospelému človeku, ktorý nepotrebuje opatrovníka a je schopný si spravovať svoje záležitosti, ale jeho schopnosť rozhodovať alebo komunikovať je oslabená a
- b) poskytnúť podporujúcim osobám právny status, tak aby mohli byť prítomné pri rozhodovaní dospelého človeka a zúčastniť sa diskusií alebo získavania informácií.

I. PRINCÍPY

A) *AUTONOMIA A SLOBODA*

Každý človek má právo žiť spôsobom, ktorý si zvolí. Môže prijímať, alebo odmietat podporu či ochranu, pokiaľ si takúto podporu alebo ochranu zvolí alebo zamietne. Sám rozhoduje o rozsahu podpory alebo ochrany o jej formách a obsahu. Ak takéto rozhodnutie nie je úplne spôsobilý samostatne urobiť, a svojim konaním môže ohroziť seba alebo zasiahnuť do práv a oprávnených záujmov tretích osôb, o forme podpory alebo pomoci rozhodne súd.

B) *PRINCÍP PROPORCIONALITY*

DO.s.p.elým ľuďom sú poskytované najefektívnejšie a zároveň najmenej reštriktívne a rušivé formy podpory, asistencie alebo ochrany za predpokladu, že nie sú preukázateľne spôsobilí postarať sa o seba, alebo o svoj majetok.

C) *PRINCÍP SUBSIDIARITY*

Nikto by nemal rozhodovať namiesto dO.s.p.elého človeka. Náhradné rozhodovanie je prípustné jedine v prípade, že bola zvážená, alebo vyskúšaná možnosť podporovaného rozhodovania, či iného prostriedku ochrany.

II. ZÁKLADNÉ VÝCHODISKÁ

1. Zákon by nemal umožňovať pozbavenie spôsobilosti na právne úkony.
2. Obmedzenie spôsobilosti na právne úkony predstavuje krajný prostriedok ochrany človeka s postihnutím a podlieha zákonným obmedzeniam (bod V.).
3. Obmedzenie spôsobilosti na právne úkony je možné iba v priamom záujme osoby s postihnutím. Pri náhradnom rozhodovaní opatrovník prihliada k želaniam človeka s postihnutím, jeho preferenciám a viere (bod V.).
4. Obmedzenie spôsobilosti na právne úkony by malo byť časovo ohraničené. Súd pravidelne preskúma dôvodnosť tohto opatrenia.
5. Mali by byť vytvorené alternatívy k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony. Ak alternatívy postačujú v ochrane dO.s.p.elého človeka, je nutné namiesto obmedzenia spôsobilosti na právne úkony využiť alternatívy. Je nutné uplatňovať to opatrenie, ktoré je pre dO.s.p.elého človeka najmiernejšie a obmedzuje ho iba v nutnom rozsahu.

III. PROSTRIEDKY OCHRANY DOSPELÉHO ČLOVEKA

1. Občiansky zákonník by mal zaviesť podporované rozhodovanie ako základnú zásadu rozhodovania ľudí s postihnutím. Podporované rozhodovanie by malo byť inštitucionalizované v podobe zmluvy o podpore medzi podporujúcou

osobou a podporovaným človekom. Zmluvu schvaľuje opatrovnícky úrad, ktorý rovnako vedie register zmlúv a zoznam profesionálnych podporovateľov.

2. Občiansky zákonník by mal upravovať predbežné právne prehlásenia, a to ako tzv. prehlásenia o pokynoch, tak prehlásenia o ustanovení zástupcu. Prehlásenia registruje opatrovnícky úrad, prípadne notár. Registrácia nie je nutná pre platnosť prehlásenia.
3. Občiansky zákonník by mohol upraviť automatické zastúpenie človeka s postihnutím blízkymi osobami. Toto zastúpenie by sa dotýkalo určitých právnych úkonov bežnej povahy. Zastúpenie podlieha registrácii na opatrovníckom úrade. Človek v očakávaní vlastnej nespôsobilosti si môže dopredu vyhradiť podmienky tohto zastúpenia.
4. Občiansky zákonník by mal upraviť možnosť ustanovenia opatrovníka bez obmedzenia spôsobilosti na právne úkony. Opatrovník/opatrovníčka by bol/a ustanovený pre určitý úkon, prípadne skupiny úkonov bez toho, že by došlo k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony. Opatrovník rozhoduje spoločne s opatrovancom, nemôže rozhodnúť bez jeho výslovného súhlasu. Opatrovanec sa môže rozhodovať plne samostatne.
5. Krajným prostriedkom ochrany je obmedzenie spôsobilosti na právne úkony.

IV. OBMEDZENIE SPÔSOBILOSTI NA PRÁVNE ÚKONY

1. Obmedzenie spôsobilosti na právne úkony je najkrajnejší prostriedok ochrany dôstojného človeka. Je možné k nemu pristúpiť iba v prípade, že hrozí konkrétne špecifikovaná ujma.
2. O obmedzení spôsobilosti na právne úkony rozhoduje súd pokiaľ človek v dôsledku duševnej poruchy nie je schopný si spravovať svoje záležitosti a rozhodovať sa sám, alebo s pomocou/asistenciou. Za pomoc a asistenciu sa považuje formalizovaná forma pomoci, napríklad podporované rozhodovanie, opatrovníctvo bez obmedzenia spôsobilosti na právne úkony, predbežné právne prehlásenie, zastúpenie členom domácnosti, poskytovanie sociálnych služieb, tak aj neformalizovaná forma pomoci, napr. rodiny, priateľov, známych, mimovládnych organizácií, apod.
3. K obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony nesmie súd pristúpiť, pokiaľ je človek schopný rozhodovať sa a spravovať si svoje záležitosti v určitej oblasti sám alebo s podporou a asistenciou (podporované rozhodovanie), pokiaľ prejavil svoju vôľu formou predbežného právneho prehlásenia, alebo pokiaľ by stačilo ustanoviť opatrovníka bez obmedzenia spôsobilosti na právne úkony.
4. Problémy v komunikácii nie sú dôvodom pre obmedzenie spôsobilosti na právne úkony.

5. Obmedzenie spôsobilosti na právne úkony je časovo ohraničený prostriedok ochrany dO.s.p.elého človeka. Súd môže po novom preskúmaní jej/jeho schopností opätovne rozhodnúť o obmedzení spôsobilosti na právne úkony.

V. ROZSAH A OBSAH OBMEDZENIA SPÔSOBILOSTI NA PRÁVNE ÚKONY

1. Rozsah obmedzenia odráža skutočné schopnosti človeka a potrebu ochrany jeho záujmov. Potreba ochrany musí byť jednoznačne preukázaná, musí byť aktuálna. Súd rozhodne o obmedzení spôsobilosti človeka na právne úkony po posúdení jeho funkčných schopností. Obmedzenie nie je možné pre tie úkony, kde postačí niektoré z menej reštriktívnych opatrení (podporované rozhodovanie, predbežné právne prehlásenie, opatrovníctvo bez obmedzenia spôsobilosti a zastúpenie členom domácnosti).
2. Súd aplikuje funkčný test. Rozsah obmedzenia vždy vychádza z individuálneho posúdenia konkrétnych schopností človeka, je aktuálny a odráža jeho aktuálnu situáciu. Súd vymedzí pozitívne rozsah obmedzenia.
3. Obmedzenie spôsobilosti na právne úkony neprichádza do úvahy v týchto oblastiach:
 - a) výkon volebného práva
 - b) úkony podľa zákona o rodine (uzavretie manželstva, žiadosť o rozvod, prehlásenie o otcovstve, určenie a zmena mena dieťaťa, súhlas s adopciou vlastného dieťaťa, výkon rodičovských práv)
 - c) testamentárna spôsobilosť
 - d) zdravotnícke úkony
 - e) procesná spôsobilosť

VI. OPATROVNÍCTVO DOSPELÝCH

A) Výkon opatrovnictva

1. Opatrovníctvo vykonávajú súkromní a verejní opatrovníci, ktorí môžu byť združení v profesijnej organizácii. Je vytvorená sieť opatrovníckych úradov a profesionálnych združení opatrovníkov, ktoré sa v zmysle zákona starajú o vzdelávanie opatrovníkov, vytvárajú štandardy ich práce a tie kontrolujú. Úrady kontrolujú výkon opatrovnictva.
2. Súd môže ustanoviť jednej osobe viac opatrovníkov. Pri výbere opatrovníkov prihliada k vzájomnému vzťahu človeka s postihnutím a opatrovníka, odbornej kvalifikácii opatrovníka a jeho schopnostiam vo vzťahu k potrebám človeka s postihnutím a k želaniam a podnetom človeka s postihnutím, prípadne jemu blízkych osôb.
3. Opatrovníkom nemôže byť osoba, ktorej záujmy sú v konflikte so záujmami opatrovanca.

4. Opatrovník zásadne rozhoduje spoločne s človekom s postihnutím. Pokiaľ to nie je možné, rozhoduje namiesto neho, ale plne rešpektuje jeho názory, vôľu a želania. Pokiaľ to nie je možné, riadi sa už vyslovenými želaniami. Pokiaľ to nie je možné, riadi sa presvedčením a vyznaním človeka s postihnutím a pokiaľ opatrovník nepozná ani tieto, rozhoduje namiesto človeka iba v jeho prospech a jeho najlepšom záujme.
5. Opatrovník informuje opatrovanca o všetkých záležitostiach, ktoré sa dotýkajú.

B) Kontrola opatrovníkov

1. Opatrovnícke úrady kontrolujú súdom ustanovených opatrovníkov. Kontrola sa týka plnenia štandardov výkonu opatrovníctva pre dO.s.p.elých a rozhodovacej činnosti opatrovníkov. Opatrovníci pravidelne zasielajú opatrovníckemu úradu správy o svojej činnosti a priebežné vyúčtovania. Opatrovnícky úrad nezasahuje bez primeraných dôvodov do výkonu opatrovníctva. Opatrovnícky úrad schvaľuje niektoré úkony opatrovníkov.
2. Proti rozhodnutiu opatrovníckeho úradu je možné podať odvolanie k nadriadenému opatrovníckemu úradu, proti jeho rozhodnutiu je možné podať návrh na prieskum k opatrovníckemu súdu. Opatrovanec sa vždy účastní rozhodovania opatrovníckeho úradu, a v prípade, že toho nie je schopný, opatrovnícky úrad mu vždy zasiela protokoly, listiny a rozhodnutia.
3. V prípade, že opatrovníctvo vykonáva opatrovnícky úrad, kontroluje výkon opatrovníctva najbližšie nadriadený opatrovnícky úrad.
4. Človek s postihnutím má vždy právo nahliadať do spisu, robiť si výpisky a kópie. K zastupovaniu môže splnomocniť inú osobu. Záujmy opatrovanca môže hájiť aj mimovládna organizácia.
5. Každý môže podávať sťažnosti v prípade, že opatrovník porušuje pravidlá týkajúce sa činnosti opatrovníkov. Mimovládne organizácie, pracujúce s ľuďmi s postihnutím, sú oprávnené podať sťažnosť aj bez konkrétneho splnomocnenia.

Použitá literatúra:

1. Lazar J. a kol.: Učebnica Základy občianskeho hmotného práva I. a II. diel, IURA EDITION r.2000,.
2. Ústava SR č. 460/1992 Zb. v znení neskorších zmien.
3. Čič M. a kol. Komentár k Ústave SR, Matica Slovenská 1977.
4. Ústavný zákon č. 23/1991, ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd.
5. Drgonec J.: Základné práva a slobody podľa Ústavy republiky, MANZ 1997
6. Rozhodnutia Najvyššieho súdu SR, publikované pod číslami:
R 6/1964, R 14/1977, R 35/1985, R 34/1985, R 27/1977, R 29/1970, R 18/1972, R 18/1972, R 2/1984, R 3/1987, R 3/1979, R 36/1965, R 4/1970, R 44/1967, R 44/1974, R 57/1973, R 76/1969, R 77/1965.
7. Vyhláška MS SR č. 263/1996 Z.z., ktorou sa vykonáva zákon č. 36/1967 Zb. o znalcoch a tlmočníkoch.
8. Haderka, J.: K některým otázkám opatrovníckého řízení. Socialistická zákonost' č. 5/1977.
9. Krutský, I.: K některým zvláštnostem při užívání opravných prostředku v řízení o způsobilosti k právním úkonum. Právnik č. 1/1985.
10. Krutský, I.: K některým podmínkám a dusledkum zrušení rozsudku zasahujícího do způsobilosti k právním úkonum. Socialistická zákonost' č. 6/1985.
11. Pelikán, V – Lakosilová S. – Stuchlík S.: K otázce přeskoumání psychiatrických posudku. Socialistická zákonost' č.5/1978.
12. Občiansky zákonník č. 141/1950.
13. Zákon o rodinnom práve č. 265/1949.
14. Mgr. Jana Marečková, LL.M., Mgr. et Bc. Maroš Matiaško: Realizace práva vyšetřovaného člověka na spravedlivý proces v řízení o způsobilosti k právním úkonům
15. Mgr. Jana Marečková, LL.M., Mgr. et Bc. Maroš Matiaško: Spôsobilosť k právnym úkonom: zahraničné inšpirácie
16. Materiály Inclusion Europe
17. Materiály Mental disability advocacy center
18. Článok: Platná právna úprava a návrh nového občianskeho zákonníku ve světle čl.12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, Mgr. Jana Marečková, LL.M, Brno

Spracované aktuálne k 31.12.2009.

Spracovateľ: JUDr. Zuzana Stavrovská